

Niityltä kartalle ja käytäntöön

- Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden
yleissuunnittelun vaikuttavuus

Kimmo Härjämäki ja Minna Kaljonen

SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUKSEN
RAPORTTEJA 6 | 2007

Niityltä kartalle ja käytäntöön

– Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun
vaikuttavuus

Kimmo Härjämäki ja Minna Kaljonen

Helsinki 2007

Suomen ympäristökeskus

S Y K E

SUOMEN YMPÄRISTÖKESKUKSEN RAPORTTEJA 6 | 2007
Suomen ympäristökeskus (SYKE)
Tutkimusosasto

Taitto: Ritva Koskinen
Kansikuva: Kimmo Härjämäki
Sisäsivujen valokuvat: Kimmo Härjämäki, ellei toisin mainita

Julkaisu on saatavana ainoastaan internetistä:
www.ymparisto.fi/julkaisut

ISBN 978-952-11-2619-2 (PDF)
ISSN 1796-1726 (verkkokj.)

SISÄLLYS

1 Johdanto	5
2 Luonnon monimuotoisuuden hoidon yleissuunnittelu ja maatalouden ympäristötuen toimeenpano	6
2.1 Yleissuunnitteluprosessi	8
3 Yleissuunnittelun vaikuttavuuden arviointi	10
3.1 Arvioinnin tavoitteet ja menetelmät	10
3.2 Aineistot	11
3.2.1 Yleissuunnitelmat	12
3.2.2 Kysely	12
3.2.3 Tapaustutkimukset ja haastattelut	15
3.2.4 Erityistukisopimustilastot	16
4 Yleissuunnittelukäytännöt	17
4.1 Suunnittelijatahot	17
Laatikko 1. Uusimaa – kilpailutettu yleissuunnittelu	18
4.2 Ohjausryhmä	20
4.2.1 Ohjausryhmän kokoonpano	21
4.2.2 Ohjausryhmän rooli	22
4.3 Suunnittelualue	23
4.3.1 Suunnittelualueiden erilaisuus	23
Laatikko 2. Lounais-Suomi – kohti laajempia kokonaisuuksia	24
4.3.2 Suunnittelualueen valinta	26
4.4 Suunnittelun tausta-aineistot	29
Laatikko 3. Etelä-Savo – paikallislähtöisyys	30
4.5 Maastossa – erot inventointikäytännöissä	32
4.5.1 Inventointi – kasvit indikaattoreina	32
4.5.2 Tiläkäynnit - rusinat pullasta vai joka tilalle kahville?	34
Laatikko 4. Pohjois-Pohjanmaa – kokemusten kautta monen toimijan suunnittelukäytäntöön	36
4.5.3 Kohteiden valinta – mitä mukaan suunnitelmaan?	39
4.6 Osallistuminen	46
4.7 Yleissuunnittelun hyödyntäminen, seuranta ja jälkihoito	48
4.8 Resurssien käyttö	50
Laatikko 5. Kainuu – suunnittelun erilaiset lähtökohdat	52
4.9 Yleissuunnitteluoppaan hyödyntäminen ja kokemusten vaihto eri alueiden välillä	54
5 Vaikuttavuuden monet tasot	56
5.1 Kohteet ja erityistukisopimukset	56
5.2 Herättely ja luonnon monimuotoisuuden hoito	59
5.3 Yhteistyö ja oppiminen	61
5.4 Suunnittelun tulevaisuus	63
5.4.1 Mahdollisia yleissuunnittelukohteita	65

6 Tulita ja tappuraa - käytännön kehittämisehdotuksia	67
6.2 Jälkihoitoon panostettava	68
6.3 Kohti laajempia kokonaisuuksia.....	70
6.4 Lumo-toimijoiden koulutus	71
6.5 Seurannan kehittäminen	72
7 Johtopäätökset	74
Kirjallisuus.....	76
Vuosina 2003-2006 julkaistuja yleissuunnitelmia	78
Liitteet.....	80
Liite 1.....	80
Liite 2.....	90
Liite 3. Erityistukisopimusmäärien kehitys TE-keskuksittain	92
Liite 4. Yleissuunnittelun onnistumiseen tai epäonnistumiseen vaikuttavat tekijät toimijoiden näkemänä. Taulukossa suorat lainaukset eri toimijoiden kyselyvastauksista.....	94
Kuvailulehdet.....	95

1 Johdanto

Maa- ja metsätalousministeriö (MMM) on rahoittanut maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua vuodesta 2003 lähtien yhteensä 932 000 eurola. Yleissuunnittelun tavoitteena on ollut saattaa vapaaehtoisten ympäristötukien piiriin entistä suurempi osa maatalousalueiden monimuotoisuuskohteista ja niiden maanomistajista. Osallistuvalla suunnittelutavalla on pyritty saamaan maanomistajat ja muut suunnittelun alueen toimijat tiiviiseen ja vuorovaikutteiseen yhteistyöhön – vapaaehtoisuuteen perustuen.

Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuus on vähentynyt viime vuosina hälyttävästi (Tiainen 2001; Kuussaari 2004; Rassi ym. 2001). Maataloustuotannon tehostumisen, maaseudun sosiaaliset ja rakenteelliset muutokset sekä EU:n maatalouspolitiikan painopisteet ovat kaikki omalta osaltaan vaikuttaneet luonnon monimuotoisuuden vähenemiseen. Luonnon monimuotoisuuden edistämisen haasteena onkin sovitaa hoitokäytännöt sopiviksi vallitsevien maatalouden tuotantotapojen, -menetelmien, ja maaseudun sosiaalisen rakenteen kanssa. Tällä hetkellä keskeisin politiikan väline, jolla maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden hoitoa on pyritty edistämään, on maatalouden ympäristötuki.

Tässä arvioinnissa tarkastelemme miten yleissuunnittelu on tehostanut maatalouden ympäristötuen toimeenpanoa ja edistänyt luonnon monimuotoisuuden hoitoa maataloilla. Arvioimme suunnittelun onnistuneisuutta vertailemalla tehtyjä suunnitelmia ja analysoimalla eri alueilla vallitsevia suunnittelukäytäntöjä ja oppimisen prosesseja. Ymmärrämme yleissuunnittelun hyvin toiminnallisena suunnitteluna ja oletamme, että toimintatapojen eroilla voi olla merkittäviä vaikutuksia suunnittelun onnistuneisuuteen. Erityistä huomioita kiinnitämme erilaisiin vaikutusketjuihin ja niiden mahdollisiin pitkäaikaisiin vaikutuksiin. Arvioimme myös yleissuunnittelun vaikutusta eri toimijoiden horisontaaliseen (eri sektorien välillä) ja vertikaaliseen (eri politiikan tasojen välillä) yhteistyöhön. Tulosten perusteella tarkastelemme julkisten varojen käytön tarkoituksenmukaisuutta ja esitämme kehittämissuhteita tulevaisuutta varten.

Arvioinnin vastuullisena johtajana on toiminut professori Juha Helenius Helsingin yliopiston maa- ja metsätaloustieteellisen tiedekunnan soveltavan biologian laitokselta (HY). Kirjoittajien lisäksi arviointiin ovat osallistuneet Irina Herzon ja Miia Karja (HY) sekä Janne Heliölä ja Anna Schulman Suomen ympäristökeskuksesta (SYKE). Työtä on ohjannut MMM:n asettama ohjausryhmä, jossa ovat toimineet: Anne Vainio, Maija Kaukonen, Marjatta Kempainen-Mäkelä (MMM), Jarmo Kitula (Uudenmaan TE-keskus), Jaakko Holsti (MTK) sekä Mikko Kuussaari (SYKE). Elina Nikkola Maa- ja metsätalousministeriöstä on toiminut ohjausryhmän puheenjohtajana. Kiitämme heitä kaikkia työn eri vaiheissa annetuista kommentteista ja tuesta.

2 Luonnon monimuotoisuuden hoidon yleissuunnittelu ja maatalouden ympäristötuen toimeenpano

On arvioitu, että noin 28 % Suomen uhanalaisista lajeista elää perinteisten viljelymenetelmien luomissa elinympäristöissä (Rassi ym. 2001). Perinteisten viljelymenetelmien myötä syntyneen luonnon monimuotoisuuden suojelu ja ylläpito on kirjattu tavoitteeksi useampiin eri strategioihin ja toimenpideohjelmiin (esim. MMM 2001; 2006a). Myös uudessa valtioneuvoston 21.12.2006 tekemässä periaatepäätöksessä maatalousympäristö luontotyyppineen ja eliölajeineen on nostettu esille (Valtioneuvosto 2006). Arvokkaita perinne- ja kulttuuriympäristöjä korvaavien toissijaisten kohteiden merkitys kuten tienpientareiden hoito on nostettu periaatepäätöksessä esille. Tavoitteet konkretisoituvat kuitenkin vain toimintapolitiikan kautta, jota maatalousympäristössä on edustanut tähän asti pääasiassa maatalouden ympäristötuki (MMM 1994; 1999; 2006b).

Ympäristötukijärjestelmä pohjautuu EU:n yhteisessä maatalouspolitiikassa sovituihin periaatteisiin, joiden mukaan maataloudelle on maksettava tukea sen tuottamista ympäristöhyödyistä (EEC 2078/92; EC 1257/99; EC 1698/2005). Suomen mallin ominaispiirteitä ovat olleet korkeat kokonaiskustannukset ja laaja osallistuminen. Ympäristötukeen on sitoutunut 93 % maataloista ja se kattaa 98 % viljellystä peltoalasta (MMM 2004). Linjavalinnan taustalla ovat vaikuttaneet Suomen maatalouden sopeuttamispaineet osaksi EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa ja -markkinoita sekä aiemmat vapaaehtoisuuteen perustuvat maatalouden ympäristöpolitiikan linjaukset (Aakkula ym. 2006). Ympäristövaikutusten osalta pääpaino on ollut vesistöjen ravinnekuormituksessa; luonnon monimuotoisuuden hoitoa koskevat kysymykset ovat saaneet enemmän huomiota osakseen vasta aivan viime vuosina (MMM 2004; Kuussaari ym. 2004; Aakkula ym. 2004; Yliskylä-Peuralahti 2003).

Ympäristötuki koostuu *perustoimenpiteistä*, tätä tukevista *lisätoimenpiteistä* sekä *erityistuesta*. Vuonna 2007 alkoi ympäristötuen kolmas ohjelmakausi. Ympäristötukiohjelmat ovat olleet pääpiirteiltään samankaltaisia. Sopimustyyppit ja -ehdot ovat kuitenkin vaihdelleet ohjelmittain (MMM 1994; 1999; 2006). Ympäristötukisopimukset ovat tilakohtaisia. Ympäristötukeen yhdistetyistä tulotuellisista elementeistä johdettua yli 90 % Suomen maataloista kuuluu perustuen piiriin (MMM 2004; Koikkalainen ym. 1999). Perustukisopimuksen tehdessään viljelijä sitoutuu mm. pitämään viljelysuunnitelmaa, noudattamaan asetettuja lannoitustasoja sekä perustamaan pientareet valtaojien ja suojakaistat suurempien vesiuomien varteen. Tämän lisäksi viljelijä saa tukea monivuotisten viherkesantojen ylläpitoon. Uutena vuonna 2007 voimaantulevana toimenpiteenä on maatilan luonnon monimuotoisuuskohteiden kartoitus. Perustuessa viljelijä sitoutuu myös toteuttamaan joukon valinnaisia lisätoimenpiteitä, joista jokunen koskee myös luonnon monimuotoisuuden hoitoa, kuten talviaikainen kasvipeitteisyys ja viljelyn monipuolistaminen.

Ympäristötuen erityistuet tarjoavat mahdollisuuden kohdennetumpiin ja tehokkaampiin toimenpiteisiin. Niiden tavoitteena on kannustaa viljelijöitä tekemään sopimuksia esimerkiksi perinnebiotooppien- ja maisemanhoidosta sekä luonnon monimuotoisuuden edistämisestä. Ensimmäinen on tarkoitettu perinteisten karjata-

louden luomien biotooppien hoitoon. Hoito voi koostua puuston harvennuksesta, laidunnuksesta ja/tai niitosta. Luonnon monimuotoisuuden hoito –sopimus tarjoaa tukea esimerkiksi metsäsaarekkeiden tai reunavyöhykkeiden hoitoon. Tukea voi myös saada maisemanhoitotoimenpiteisiin. Alkaneella ohjelmakaudella 2007-2013 nämä kaksi viimeisintä sopimustyyppiä on yhdistetty. Vuosien 2000-2006 aikana tuki on voinut olla korkeintaan 420 €/ha/vuosi, sitoumusajan ollessa 5 tai 10 vuotta. Ensimmäisen ohjelmakauden aikana oli mahdollista tehdä myös 20 vuoden sopimuksia. Niistä kuitenkin luovuttiin, koska näin pitkät sopimusajat eivät juurikaan kiinnostaneet viljelijöitä. Sopimuksen tehdessään viljelijä sitoutuu noudattamaan hoitosuunnitelmassa sovittuja toimenpiteitä. Hoitosuunnitelman tekoon viljelijä voi saada apua esimerkiksi neuvojilta. Uudella ohjelmakaudella viljelijä voi saada tukea kosteikon perustamisesta tai arvokkaan perinnebiotoopin alkuraivauksesta aiheutuviin kustannuksiin ei-tuotannollisten investointien tukea (MMM 2006b).

Ympäristötuen toimeenpanosta saatujen kokemusten mukaan luonnon monimuotoisuuden hoitoa koskevien erityistukien markkinointi viljelijöille on osoittautunut haasteelliseksi tehtäväksi (Aakkula ym. 2006; Juntti & Potter 2002; Soini & Tuuri 2000). Sopivia kohteita on ollut vaikea saada hoidon piiriin. Viljelijät eivät ole mieltäneet luonnon monimuotoisuuden vähenemistä maatalouden ongelmaksi, ja ylipäätään vain harva on tiennyt hoitoon saatavasta tuesta. Toisaalta eräiden tutkimusten mukaan ainakin suomalaiset maanviljelijät ovat havainneet monimuotoisuuden vähenemisen lintu- ja kasvilajien taantumisenä lähiympäristössään (Herzon 2007).

Eräs ympäristötuen erityistukien luonteeseen liittyvä ongelma luonnon monimuotoisuuden kannalta on ollut myös se, että tehdyt hoitosopimukset ovat sijainneet satunnaisesti muuten tehokkaasti viljellyssä maatalousympäristössä. Tämä ei välttämättä tarjoa kasvi- ja eläinpopulaatioille mahdollisuuksia levittäytyä alueelta toiselle (Kuussaari ym. 2004), mikä on perusedellytys luonnon monimuotoisuuden elpymiselle (Luoto ym. 2001). Hoitosopimukset tulisi kohdentaa arvokkaille alueille ja tarpeeksi suurelle joukolle tiloja. Tätä tarvetta ei ole omiaan tukemaan koko maassa noudatettava yksi ja yhtenäinen, kaavamainen tukijärjestelmä. Tehokkaampi luonnon monimuotoisuuden hoito vaatii kollektiivista toimintaa ja toiminnan tason uudelleen arvioimista ympäristötuen toimeenpanossa. On siirryttävä tilatasolta aluetason tarkasteluun.

Näihin ongelmiin on pyritty etsimään ratkaisuja juuri luonnon monimuotoisuuden hoidon yleissuunnittelulla (Kaljonen 2007). Suunnittelun avulla on pyritty jakamaan tietoa ympäristötuen erityistukimahdollisuuksista, kohdentamaan ne arvokkaille alueille, lisäämään tietoa luonnon monimuotoisuuden hoidosta sekä tehostamaan ympäristötuen hallinnollista sujuvuutta ja tuomaan toimintaan pitkäjänteisyyttä. Suunnittelu on nähty myös keinona edistää yhteistyötä viljelijöiden, paikallisten ja alueellisten viranomaisten sekä neuvojien kesken.

Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua on toteutettu Maa- ja metsätalousministeriön rahoituksella pääsääntöisesti vuodesta 2003 lähtien koko maan alueella. Oppia suunnitteluun on otettu suojavyöhykkeiden yleissuunnittelusta (Salmela 1999; ks. myös Kaljonen 2003). Yleissuunnittelu aloitettiin kahdella pilottialueella Halikonjokilaaksossa ja Vihdin Vanjärvellä vuonna 2002. Saaduista kokemuksista laadittiin *Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluopas* tukemaan ja yhdenmukaistamaan yleissuunnitelmien laadintaa (Heikkilä 2002). Tämän jälkeen yleissuunnitelmia on laadittu kaikkien alueellisten ympäristökeskusten toiminta-alueilla. Maa- ja metsätalousministeriön rahoituksella on tehty vuosina 2002-2005 yhteensä 43 suunnitelmaa. Vuoteen 2006 mennessä MMM on rahoittanut yleissuunnittelua yhteensä 932 000 eurolla. Maiseman ja luonnon monimuotoisuuden hoitoon liittyvät seikat on monilla alueilla huomioitu suojavyöhykesuunnitelmien yhteydessä. Vuonna 2006 tehtiin ensimmäinen kosteikkojen yleissuunnitelma Lou-

nais-Suomen ympäristökeskuksen alueella Kiskonjoella (Karhunen 2007a) ja samalla laadittiin kosteikkojen yleissuunnitteluun liittyvä opas (Karhunen 2007b).

Yleissuunnittelun lisäksi eri alueilla on ollut käynnissä myös muunlaista ympäristötuen toimeenpanoa ja luonnon monimuotoisuuden hoitoa tukevaa toimintaa. Maaseutukeskukset ovat perinteisesti tehneet paljon esimerkiksi kyläkohtaisia maisemanhoitosuunnitelmia. Tämän lisäksi ympäristökeskuksen omalla tai muulla rahoituksella on tehty yleissuunnittelun mallin mukaisesti muutamia suunnitelmia arvokkaille maisema-alueille tai muuten merkittäville maanviljely-ympäristöille ainakin Lounais-Suomessa (Ikonen ym. 2006), Etelä-Savossa (Hentinen 2006) ja Lapissa (Lapin ympäristökeskus 2007). Luonnon monimuotoisuuden hoitoa tukevia erilaisia neuvontaprojekteja ja mallitilaverkostoja on myös pantu pystyyn, kuten Polku mansikkapaikoille -hanke 2003-2005 Pirkanmaalla, Keski-Suomessa ja Etelä-Pohjanmaalla. Luonnon monimuotoisuuden hoidon edistämiseksi on toteutettu myös erilaisia työllistämishankkeita, joiden yhteydessä on avustettu viljelijöitä kohteiden perusraivauksessa tai laitumien aitauksessa. Esimerkkinä tällaisesta hankkeesta on mm. Lounais-Suomessa Salon seudulla ALMA -rahoituksella toiminut Maisemajuna-hanke, jonka puitteissa peruskunnostettiin noin 260 hehtaaria erilaisia perinnemaisemia, autettiin pikkuapolloja ja edistettiin yhteistyötä eri toimijoiden välillä (Ikonen ym. 2006). Myös Uudellamaalla kolmannen sektorin järjestämiä työllisyys-hankkeita perinnemaisemien hoitoon toteutetaan Uudellamaalla (Työllistävää maisemanhoitoa Länsi-Uudellamaalla) ja Hämeessä (Ahomansikka-projekti).

2.1

Yleissuunnitteluprosessi

Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden hoidon yleissuunnittelusta ovat vastanneet alueelliset ympäristökeskukset pääosin Maa- ja metsätalousministeriön rahoituksella. Yleissuunnittelua on toteutettu pitkälti Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluoppaassa (Heikkilä 2002) esitettyjen vaiheiden mukaan.

Käytännössä yleissuunnittelu perustuu inventointiin ja/tai karttatyöskentelyyn. Neuvonta ja maanomistajien osallistuminen muodostavat keskeisen osan suunnittelua. Yhteistyötä eri toimijoiden välillä pyritään aktivoimaan eri keinoin, muun muassa perustamalla hankkeelle laaja ohjausryhmä, jakamalla työtehtävät toimijoiden kesken ja motivoimalla viljelijöitä tilatason neuvonnalla. Prosessin aikana yleissuunnittelualueilla toimivat suunnittelijat joutuvat ottamaan kantaa ainakin seuraaviin kysymyksiin:

1. Alueellisten tavoitteiden asettaminen ja suunnittelualan valinta

- Alueelliset tarpeet, tavoitteet, suuntaviivat
- Suunnittelualan valinta (perusteina mm. luontoarvot; maatalouden rakenne; paikallisten asukkaiden aktiivisuus)
- Yleissuunnittelun nivominen muihin alueellisiin toimintatapoihin ja prosesseihin
- Resurssit ja voimavarat
- Tiedottaminen (tiedottamistavat ja -ajankohdat)

2. Ohjausryhmän asettaminen ja toimintatavat

- Rooli ja tehtävät (alueellinen – paikallinen)
- Mukaan tulevat tahot
- Tehtävät ja työtapat

3. Osallistamisen tavoitteet ja järjestäminen

- Ohjausryhmän asettaminen (ketkä; työtavat)
- Tiedottaminen ja yleisötilaisuudet (kenelle; milloin; miten)
- Tilakäynnit (miten paljon; mikä rooli; neuvonnan yhdistäminen)
- Paikallisten asukkaiden ja viljelijöiden tietojen, kokemusten ja arvojen hyödyntäminen suunnittelun eri vaiheissa

4. Suunnittelijan valinta

- Tehdäänkö suunnitelma ympäristöhallinnon viranomaistyönä vai ostetaanko koko paketti konsultilta
- Suunnittelijan koulutus ja paikallistuntemus

5. Suunnittelun tieto-pohja ja aineistot

- Olemassa olevan aineiston kerääminen (vanhat kartat; luonnonsuojelualueet; metsäsuunnitelmat; erityistukisopimukset; paikalliset luontokartoitukset yms.)
- Visualisointi maastokartoille

6. Maastotyöt

- Mitä tietoa kohteilta kerätään; millä tarkkuudella
- Maastotyön ajankohta (vuodenajat; maatalouden työsyklit)
- Miten maanomistajiin otetaan yhteyttä
- Miten neuvonta yhdistetään maastotyövaiheeseen; kuinka paljon tilakäyntejä tehdään
- Miten paikallistietoa kerätään/hyödynnetään

7. Kohteiden valinta yleissuunnitelmaan ja toimenpidesuosituksat

- Mitkä kohteet otetaan mukaan suunnitteluun; millä kriteerein
- Toimenpidesuositusten laatiminen (tarkkuus; käsittelytapa) ja rahoitusmahdollisuuksien esittely

8. Julkaisu ja jakelu

- Minkälainen julkaisu tehdään; rahoitus ja resurssit
- Kenelle valmis suunnitelma lähetetään (viljelijät; viranomaiset; yhdistykset; asukkaat; lähialueiden eläintilat)

9. Seuranta ja jatkohoito

- Miten suunnitelman toteutumista seurataan
- Minkälaista jälkihoitoa; miten nivotaan osaksi muuta alueellista toimintaa
- Onko alueella täydentäviä neuvonta- tai muita hoidon kehittämishankkeita

3 Yleissuunnittelun vaikuttavuuden arviointi

3.1

Arvioinnin tavoitteet ja menetelmät

Yleissuunnittelu voidaan nähdä vastauksena ympäristötuen toimeenpanossa kohdattuun institutionaaliseen tyhjiöön (Kaljonen 2007; Hajer 2003). Institutionaalisen tyhjiöllä tarkoitamme, että erityistuki, tilakohtaisine sopimuksineen, ei ole tarjonnut keinoja toimenpiteiden kohdentamiseen ympäristön kannalta arvokkaille alueille. Maatiloilla tehtävistä yksittäisistä ympäristönsuojelutoimenpiteistä olisi päästävä alueellisesti vaikuttavaan kollektiiviseen toimintaan. Tätä väitettä tukevat myös ekologisiin verkostoihin ja populaatioiden dynamiikkaan perustuvat tutkimustulokset (Luoto ym. 2004: 181). Toiseksi erityistukien toimeenpano on vaatinut tuekseen yhteistyöhön perustuvia toimintatapoja, joilla voitaisiin helpottaa kitkaa EU:n etäisten ja hankalien tukisysteemien ja maatilain todellisuuden. Uudet toimintatavat ovat myös antaneet luottamuksellisten suhteiden syntymistä eri toimijoiden välille.

Tässä arvioinnissa tarkastelemme, miten yleissuunnittelu on tukenut näiden ongelmakohtien ratkaisua. Kysymme:

1. *Onko yleissuunnittelu edistänyt luonnon monimuotoisuuden hoitoa?*

Arvioimme miten luonnon monimuotoisuuden hoidon tavoitteet on tiedostettu ja onko yleissuunnittelu poikkinut uusia erityistukisopimuksia.

2. *Onko yleissuunnittelu edistänyt eri toimijoiden välistä vuoropuhelua ja yhteistyötä?*

Arvioimme eri viranomaisten ja viljelijöiden sekä paikallisten ja alueellisten toimijoiden välistä yhteistyötä.

3. *Onko yleissuunnittelu tukenut ja tehostanut ympäristöuuelle asetettujen ympäristötavoitteiden saavuttamista?*

Arvioimme yleissuunnittelun suhdetta muuhun viranomaistoimintaan luonnon monimuotoisuuden hoidon ja ympäristötuen toimeenpanon osalta. Tarkastelemme myös toiminnan tarkoituksenmukaisuutta käytettyjen resursien ja saavutettujen tulosten kannalta.

Vastaamme näihin kysymyksiin analysoimalla ja vertailemalla eri alueiden suunnittelukäytäntöjä. Identifioimme suunnittelun onnistumiseen ja epäonnistumiseen vaikuttavia tekijöitä. Koska yleissuunnitelmia on tehty vasta muutaman vuoden ajan, tiukkaa määrällistä arviota suunnittelun vaikutuksista ei voi vielä tässä vaiheessa tehdä. Tämänkaltaisen suunnittelun vaikutusmekanismit ovat usein hitaita, monisyisiä ja näkyvät vasta pidemmällä aikavälillä. Esimerkiksi yhden sopimuksen euromääräistä hintaa ei voida arvioida luotettavasti muutaman suunnitteluvuoden jälkeen. Samoin suunnittelualueiden rakenteellinen ja pinta-alallinen vaihtelevuus on suurta. Tämän vuoksi suunnittelun hinta suhteessa suunnittelupinta-alaan ei ole vertailukelpoinen indikaattori eri alueellisten ympäristökeskusten välillä.

Yleissuunnittelu on hyvinkin toiminnallista suunnittelua. Oletamme, että toimintatapojen eroilla voi olla merkittäviäkin vaikutuksia suunnittelun onnistuneisuuteen; tietenkin tiettyjen reunaehtojen vallitessa, jotka tässä tapauksessa muodostuvat eri alueiden maatalouden rakenteesta sekä taloudellisesta ja tukipoliittisesta tilanteesta. Arvioimme toimintatapoja seuraavan kehikon avulla, joka on johdettu suoraan edellä esitetyistä ja suunnittelun aikana vastaantulevista valintatilanteista (Taulukko 1):

Taulukko 1. Toimintatapojen arviointi.

Toimintatavat	Arvioitavat tekijät
Suunnittelualueen valinta ja rajaus	Valintakriteerit; Avoimuus; vaikutusmahdollisuudet Paikallistason aktiivisuus
Suunnittelun tietopohja ja aineistot	Mitä aineistoja käytetään Paikallistiedon merkitys Tarkoituksenmukaisuus ja monipuolisuus
Inventointikäytännöt ja tilakohtainen neuvonta	Suunnittelijan asiantuntemus Mitä inventoidaan Tiedon monipuolisuus ja tarkoituksenmukaisuus Tilakäyntien määrä ja neuvonnan rooli Paikallistiedon kerääminen ja hyödyntäminen
Kohteiden valinta	Miten kohteet valitaan mukaan suunnitteluun
Osallistuminen	Ohjausryhmän valinta ja toiminta Tiedottaminen: kenelle, milloin, miten Tilakäynnit: määrä ja neuvonnallisuus
Kustannukset ja resurssit	Työajan jakautuminen Käytetyt resurssit
Seuranta ja jälkihoito	Toiminnan pitkäjänteisyys Seurannan järjestäminen Yleissuunnittelun nivoutuminen muuhun toimintaan ja ympäristötuen toimeenpanoon

Syvennämme toimintatapojen analyysiä alueellisten esimerkkien kautta (Laatikat 1-5). Alueellisten esimerkkien tarkoituksena on syventää ymmärrystä siitä, miten toimintatavat ovat eri alueilla muotoutuneet ja paneutua paikalliseen dynamiikkaan, joka voi usein osoittautua merkittäväksi suunnittelun vaikuttavuuden kannalta. Arvioinnin pohjalta esitämme kehittämisideoita suunnittelusta saatavien hyötyjen maksimoimiseksi.

3.2

Aineistot

Arviointi on toteutettu triangulaatio –menetelmän avulla, joka perustuu laadullisen ja määrällisen aineiston yhtäaikaiseen käyttöön (esim. Mickwitz 2005). Arvioinnissa on käytetty hyväksi neljää erityyppistä aineistoa:

- Vuosien 2002-2005 aikana valmistuneet yleissuunnitelmat ja raportit
- Toimintatapoja ja suunnittelun vaikuttavuutta arvioiva kysely suunnittelussa mukana olleille tahoille
- Syventävät teemahaastattelut valituilla alueilla suunnittelussa mukana olleille tahoille
- Maatalouden ympäristötuen erityistukisopimukset ja niiden sijainnit suunnittelualueilla

Olemme myös käyttäneet hyväksi aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia (Kaljonen 2007; Schulman ym. 2006) ja suunnittelutyöstä ja sen vaiheista saatuja käytännön kokemuksia (Lundström ym. 2006; Härjämäki & Pakkanen 2006; Härjämäki & Pakkanen 2007).

Esittelemme kunkin aineiston tarkemmin seuraavassa.

3.2.1

Yleissuunnitelmat

Maa- ja metsätalousministeriö antoi arvioinnin käyttöön vuonna 2002-2005 toteutettujen yleissuunnitelmien julkaisut, loppuraportit ja hankkeiden tilinpitotiedot. Keräsimme raporteista saatavilla olevan yhtenäisen tiedon suunnittelualueista ja niiltä löytyneistä luonnon monimuotoisuuskohteiden pinta-aloista. Arvioimme raporttien rakenteellista ja sisällöllistä yhtenevyyttä.

Suunnitelmista saatava yhtenäinen tieto oli melko vajavaista. Luotettavimmat tiedot saatiin suunnittelualueiden pinta-aloista sekä löytyneiden kohteiden hehtaari- ja kappalemääristä. Myös tiedot tiedotuksesta ja suunnittelualueiden sijainnista arvokkailla maisema-alueilla tai Natura-alueilla oli saatavilla useimmista suunnitelmista. Sen sijaan yhtenäistä luontotyyppikohtaista tietoa ei voitu kerätä. Näin ollen emme voi luotettavasti arvioida sitä, kuinka paljon yleissuunnittelun avulla on löydetty uusia perinnebiotooppeja. Suunnitelmista tehdyt yhteenvedot löytyvät liitteestä 1. Yleissuunnitelmajulkaisut on lueteltu kirjallisuusviitteinä tutkimuksessa käytetyn varsinaisen kirjallisuusluettelon jälkeen.

3.2.2

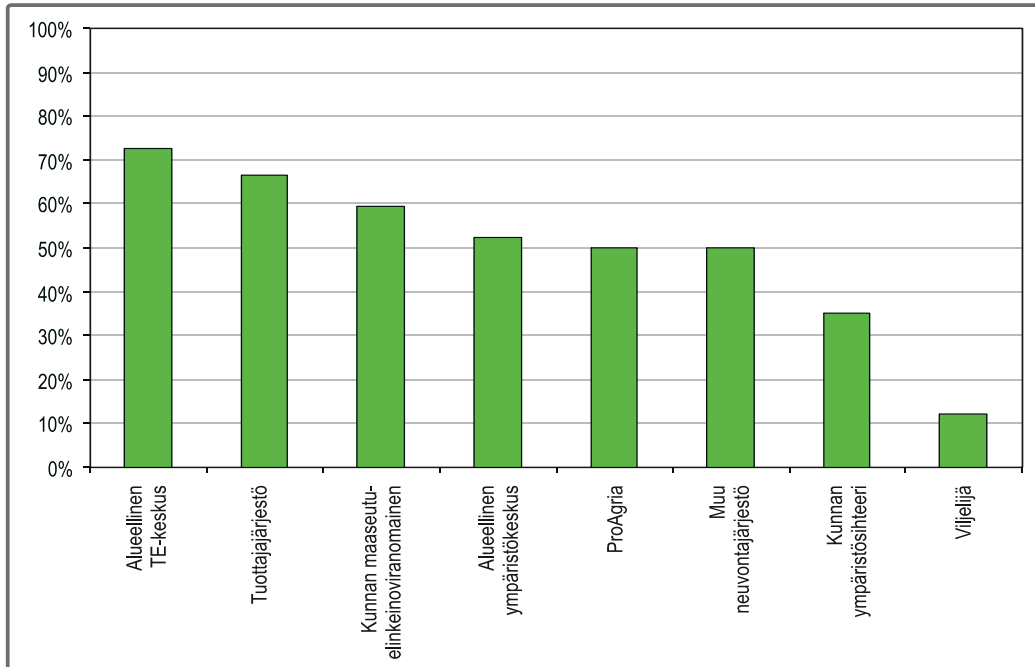
Kysely

Toimintatapojen eroja ja yleissuunnittelun vaikuttavuutta kartoitimme kyselyllä. Kysely toteutettiin Helsingin yliopiston ATK-palvelujen internet-pohjaisen kyselylomakkeen avulla 1.11.-1.12.2006. Suunnittelimme erilliset kyselylomakkeet suunnittelijoille ja ohjausryhmän jäsenille (Liite 2). Liitteessä 2 oleva kyselylomake on suunnattu ympäristöhallinnolle ja suunnittelijoille. Ohjausryhmän jäsenille lähetimme hieman suppeamman version lomakkeesta. Ennen kyselyn lähettämistä testasimme kyselylomakkeen toimivuuden kolmella yleissuunnittelussa tiiviisti mukana olleella henkilöllä.

Kysymyksissä kävimme läpi koko suunnitteluprosessin aiemmin esitettyjen valintatilanteiden kautta (8-9) ja pyysimme vastaajilta arvioita suunnittelun vaikuttavuudesta. Keräsimme vastaajilta myös heidän näkemyksiään suunnittelun onnistumiseen ja epäonnistumiseen vaikuttaneista seikoista. Nämä arviot olemme koonneet liitteeseen 4. Suunnittelijoille esitimme joukon yksityiskohtaisempia kysymyksiä muun muassa eri aineistojen hyödyntämisestä ja käyttökelpoisuudesta sekä resursien käytöstä. Muuten kysymykset olivat identtiset.

Tavoitteenamme oli lähettää kysely kaikille suunnittelussa mukana olleille suunnittelijoille ja ohjausryhmäläisille. Vuosina 2002-2005 yleissuunnitelmiin osallistuneita toimijoita on ollut yli 250. MMM:ltä saadun suunnittelumateriaalin perusteella saimme yhteensä 230 suunnittelijan tai ohjausryhmän jäsenen nimet. Toimivat sähköpostiosoitteet löydettiin 188 henkilölle. Näistä kyselyyn vastasi ajallaan 85 henkilöä. Tämän jälkeen teimme ensimmäisen katoanalyysin, jonka mukaan kohdensimme karhukyselyn niille toimijoille ja alueille, joilta emme ensimmäisen kyselykierroksen aikana olleet saaneet vastauksia. Kaiken kaikkiaan kyselyyn vastasi 92 henkilöä ja vastausprosentti oli 49 %.

Suunnittelussa aktiivisesti mukana olleet tahot ovat vastanneet aktiivisesti myös kyselyyn (Kuva 1). Suurin vastausprosentti (73%) on saatu ohjausryhmissä toimineilta TE -keskusten edustajilta. Myös kuntien maaseutuelinkeinoviranomaisista ja viljelijäjärjestöjen edustajista vastasi yli puolet. Neuvojien vastausprosentti oli 50 %.

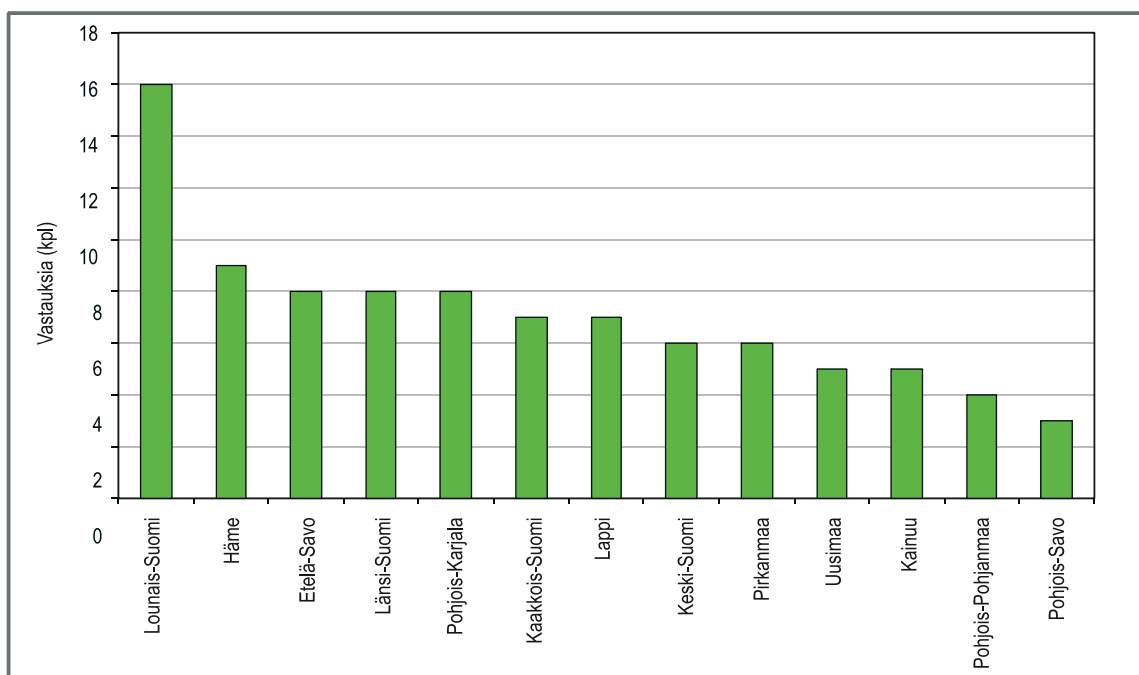
Kuva 1. Kyselyyn vastanneiden vastausaktiivisuus toimijaryhmittäin

Ympäristöhallinto oli hyvin edustettuna otoksessamme. Lähetimme kyselyn sekä suunnittelijoille että muille ohjausryhmien toiminnassa mukana olleille. Ympäristöhallinnon osalta kokonaisvastausprosentti oli hieman päälle 50 %. Suunnittelijoiden osalta vastausprosentti oli 68 %. Suunnittelijoiden osalta on mainittava, että heidän yhteystietojensa löytäminen oli vaikeaa, koska monet heistä palkataan usein vain kesäkauden ajaksi maastotöihin. Suunnitelmista poimimme 32 suunnittelijan tiedot, joista vain 22:lle löysimme toimivan sähköpostiosoitteen. Muilta alueellisen ympäristökeskuksen edustajilta saimme vastauksia vain alle kolmannekselta. Alueellisista ympäristökeskuksista ainakin viisi henkilöä ilmoitti sähköpostitse, että heiltä on jo vastannut joku muu tai etteivät he ole oikea henkilö vastaamaan kyselyyn. Vaikka ympäristöhallinnon kokonaisvastausprosentti on vain 52%, on heidän näkemyksensä kattavasti edustettuna kyselyssä.

Kuntien ympäristönsuojelusihteerien vastausprosentti jäi alhaiseksi. Syy on ilmeinen. Vaikka he ovat monesti mukana ohjausryhmässä, eivät he ole osallistuneet itse suunnitteluun kovinkaan aktiivisesti.

MTK:n edustajien vastausprosentti oli korkea (67 %). Viljelijöiden kohdalla on kuitenkin mainittava, että monissa ohjausryhmissä oli myös yksittäisiä viljelijäjäseniä, joiden yhteystietojen saaminen oli vaikeaa. Löysimme yhteystiedot vain puolelle ohjausryhmissä olleista viljelijäjäsenistä. Yksittäisten viljelijäjäsentien alhainen vastausprosentti selittyy osin sillä, että he ovat kyselyssä ilmoittaneet edustavansa tuottajajärjestöä. Koska kyselylomakkeessa oli valittava annetuista toimijaryhmistä omansa, pelkän viljelijäedustajavaihtoehdon puuttuessa he merkitsivät edustaneensa tuottajajärjestöä. Kyselylomakkeen avoimeen kohtaan vain kaksi oli merkinnyt edustavansa yksityistä viljelijää.

Alueittaiset vaihtelut vastausaktiivisuudessa olivat suuria (Kuva 2). Eniten vastauksia saimme Lounais-Suomesta, yhteensä 16 kappaletta. Siellä yleissuunnittelua on tehty aktiivisesti vuosittain vähintään kahdella eri alueella. Tätä kautta suunnitteluun osallistuneiden toimijoiden määrä on koko valtakunnan mittakaavassa suuri. Kyselyssä edustettuina olivat kaikki toimijaryhmät, myös paikallisen metsänhoitoyhdistyksen ja museoviraston edustajat. Saimme hyvin vastauksia myös Kaakkois-Suomesta, yhteensä yhdeksältä toimijalta. Kahdeksan toimijan vastaukset saimme Hämeestä, Etelä-Savosta ja Länsi-Suomesta. Muilla alueilla vastasi kolmesta seitsemään toimijaa.

Kuva 2. Kyselyyn vastanneiden lukumäärät ympäristöhallinnon aluejakoon perustuen.

Vähiten vastauksia saimme Kainuusta. Tämä johtui osittain puutteellisista tai virheellisistä yhteystiedoista, mutta myös siitä, että siellä suunnittelua oli tehty vuoteen 2005 mennessä ainoastaan yhdellä alueella. Tätä tietoa aukkoa paikkaamaan valitsimme Kainuun tarkemman tapaustutkimuksen kohteeksi. Ainoastaan Pohjois-Savon TE-keskuksesta ja Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksesta emme teknisten ongelmien vuoksi saaneet vastauksia. He kuitenkin kommentoivat asiaa sähköpostitse. Useasta maakunnasta jäi puuttumaan kuntien ympäristönsuojelusihteereiden vastaukset. Tuottajajärjestönkin näkemys jäi puuttumaan muutamalta alueelta.

Kyselyn kattavuus suunnitelmien osalta on hyvä. Kyselyssä kaikki 43 suunnitelmaa ovat edustettuina ainakin yhden vastaajan toimesta. On muistettava, että monet vastaajista olivat osallistuneet useiden, keskimäärin kahden tai kolmen yleissuunnitelman laadintaan alueillaan. Jotkut olivat olleet mukana kaikissa alueensa yleissuunnitteluprosesseissa. Eniten vastauksia tuli Kaakkois-Suomen Parikkalan Kirjavalan ja Kesusmaan luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluun osallistuneilta (yhteensä 8). Runsaasti vastattiin myös Etelä-Savon Rantasalmen Tuusmäen luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelman sekä Lounais-Suomen Vehmaan-Taivassalon yleissuunnitelman osalta, joihin saimme seitsemän eri toimijan vastaukset. Neljästä kuutten toimijaa oli edustettuina jo useamman maakunnan suunnitelmissa. Seitsemän yleissuunnitelman osalta saimme vain yhden toimijan näkemyksen. Kaiken kaikkiaan voi todeta, että eri maakunnista suunnittelun ”ydinryhmä” vastasi hyvin aktiivisesti kyselyyn. Maatalouden luonnon monimuotoisuuskysymyksiin

erikoistuneita henkilöitä kun eri organisaatioissa on eri alueilla korkeintaan muutama henkilö.

Tutkimukseen liittyvä kyselylomake toteutettiin Helsingin yliopiston eLomake-editorilla, joka osoittautui teknisesti melko kankeaksi ja aiheutti siten varmasti myös vastauskatoa. Kyselylomake oli suunniteltu siten, että moniin kysymyksiin oli pakko vastata. Näin ollen saatu aineisto on mahdollisimman yhtenäistä. Tällaisen lomaketyypin haittana on se, että sen täyttäminen vaatii enemmän aikaa ja huolellisuutta. Muutamat vastaajat mainitsivat tekniset ongelmat syyksi siihen, miksi he eivät kyselyyn kyenneet vastaamaan. Myös tietokonekohtaiset asetukset aiheuttavat ongelmia joillekin vastaajille – työpaikan koneelta lomakkeelle ei päässyt, mutta kotikoneelta vastaaminen onnistui. Kyselyn puutteena voidaan pitää sitä, että perinteistä paperiversiota siitä ei tehty. Tämä olisi voinut kohottaa vastausprosenttia jonkin verran. Päätoimijoiden vastausaktiivisuuteen voidaan kuitenkin olla tyytyväisiä.

3.2.3

Tapaustutkimukset ja haastattelut

Tutkimuksen toinen osa koostuu temahaastatteluista, jotka teimme valittujen tapaustutkimusalueiden toimijoille. Tutkimusalueet valitsimme kyselytulosten alustavan analyysin perusteella. Valinnassamme painotimme havaittavissa olevia eroja suunnittelutavoissa ja maatalouden rakenteessa. Halusimme mukaan 1) pioneerin, joka oli ollut mukana tekemässä ensimmäisiä suunnitelmia 2) sellaisia alueita, jotka olivat aktiivisesti kehittäneet omia toimintatapojaan ja 3) alueen, jossa suunnittelussa oli kohdattu paljon ongelmia. Painotimme valinnassamme myös sitä, että eri toimijoiden aktiivisuus ja erilaiset yhteistyömuodot tulisivat näkyville. Valitsimme tarkemman analyysin kohteeksi Uudenmaan, Etelä-Savon, Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun sekä Lounais-Suomen.

Lounais-Suomen ja Uudenmaan alueet ovat olleet käynnistämässä jo vuonna 2002 luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua. Itse suunnitteluote on kuitenkin ollut tämän jälkeen melko erilainen näissä kahdessa maakunnassa. Etelä-Savoon on puolestaan muotoutunut ympäristökeskusvetoinen vakiintunut suunnittelutapa, joka perustuu pitkälti paikallislähtöisyyteen ja toimijoiden välisen yhteistyön kitkattomuuteen. Pohjois-Pohjanmaalla käytännöt puolestaan ovat vaihdelleet alun hyvinkin biologisesta ja suorastaan tutkimuksellisesta otteesta kohti tilakohtaisempaa täsmäsuunnittelua. Pohjois-Pohjanmaan kesän 2005 suunnittelukäytäntö on myös ollut innovatiivinen. Kainuu puolestaan edustaa maakuntaa, jossa maatalouden rakenteeseen liittyvät puitteet eroavat selkeästi muista. Suunnitelmien toteuttamiseen on myös liittynyt vaikeuksia, joiden taustoja halusimme selvittää hieman tarkemmin. Haastattelimme kultakin alueelta seuraavat tahot:

UUSIMAA

- Suunnittelija (alueellisessa ympäristökeskuksessa)
- Suunnittelija (neuvontajärjestö Pro Agria maaseutukeskus)
- MTK - Uusimaa
- Kunnan ympäristönsuojelupäällikkö

LOUNAIS-SUOMI

- Alueellinen ympäristökeskus (2 hlöä)
- Suunnittelija (alueellinen ympäristökeskus; 2 hlöä)
- TE-keskus
- Farma, Pro Agria Maaseutukeskus
- Kunnan maaseutuelinkeinoviranomainen
- Joukko viljelijöitä

ETELÄ-SAVO

- Alueellinen ympäristökeskus
- MTK Etelä-Savo
- TE-keskus
- Pro Agria Maaseutukeskus

POHJOIS-POHJANMAA

- Alueellinen ympäristökeskus (2 hlöä)
- TE-keskus
- Suunnittelija, konsultti (sähköposti)

KAINUU

- Alueellinen ympäristökeskus (2 hlöä)
- Suunnittelija (alueellinen ympäristökeskus)

Lounais-Suomen osalta olemme hyödyntäneet myös Minna Kaljosen vuonna 2005 tekemää tutkimusta Vehmaan ja Taivassalon yleissuunnittelusta vuodelta 2005 (Kaljonen 2007) sekä Kimmo Härjämäen käytännön kokemuksia luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelusta Vehmaalla ja Taivassalossa vuonna 2005 sekä Perniössä ja Nummi-Pusulassa vuonna 2006.

Haastattelut teimme teemahaastatteluina (Hirsjärvi & Hurme 1980). Keskityimme maakunnallisten kehityskaarien ja oppimisprosessien läpikäymiseen. Muista tämän arvioinnin analysoinneista poiketen, tähän osioon on otettu mukaan kokemuksia myös vuoden 2006 suunnitelmista. Haastattelut teimme pääosin puhelimitse, mutta osan haastattelimme henkilökohtaisesti. Haastattelu sopi kyselytietojen syventämistarkoituksiin erinomaisesti. Haastattelulla testattiin myös muutamia kyselyssä esiinnousseita kehittämisehdotuksia.

Vaikuttavuuden arviointi on tehty suunnittelussa mukana olleille toimijoille kohdennettuna. Tämä on toisaalta heikkous. Kyselyyn vastanneiden joukossa oli vain vähän niitä, joille yleissuunnittelu on kohdennettu eli maanomistajia. Heidän kokemuksensa yleissuunnittelun onnistumisesta olisi voinut tuoda mielenkiintoista syvyyttä arviointiin suunnittelun onnistuneisuudesta. Tässä arvioinnissa esitetty viljelijänäkökulma perustuu pääasiallisesti aiemmin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin (Kaljonen 2006; Kaljonen 2007; Schulman ym. 2006; Franzen & Lehtomaa 2006; Herzon & Mikk 2007; Soini & Aakkula 2007) sekä niiden maanomistajien näkemyksiin, jotka olivat osallistuneet ohjausryhmätoimintaan. Nämä näkemykset edustavat vain pientä joukkoa suunnittelun kohderyhmistä. Näissä tapauksissa ohjausryhmään valikoituneet viljelijäjäsenet ovat usein aihepiiriin valmiiksi motivoituneita.

3.2.4

Erityistukisopimustilastot

Arvioinnissa olemme käyttäneet erityistukisopimustilastoja, jotka olemme saaneet TIKE:ltä (Dnro 4671/083/2006). Käytössämme ovat olleet tiedot perinnebiotooppi-, luonnon monimuotoisuuden hoito-, sekä maisemanhoitosopimuksista TE-keskuksetäin vuodesta 1995 lähtien. Vuoden 2006 tietoihin tulee suhtautua vielä varauksellisesti, koska kaikkien TE-keskusten osalta kaikki tuet eivät olleet vielä päätyneet maksatukseen raportin ajohetkellä. Käytössämme ovat olleet lisäksi kuntakohtaiset tukilastot tapaustutkimuksiin valituilta alueilta. Olemme hyödyntäneet arvioinnissa myös Tukisovelluksen "lisätiedot" kohtaan tallennettua tietoa sopimuskohteiden sijainnista yleissuunnittelualueilla. Näissä kohtaa tieto oli saatavilla vain perinnebiotooppi- sekä 5- ja 10-vuotisten luonnon monimuotoisuuden edistämistuen osalta, koska tätä tietoa ei ole kerätty (Karja 2004).

4 Yleissuunnittelukäytännöt

4.1

Suunnittelijatahot

Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua on toteutettu yleisimmin alueellisten ympäristökeskusten toimesta. Tarkastelluista 43 suunnitelmasta 30 (eli 70 %) oli tehty alueellisen ympäristökeskusten toimesta. Näissä tapauksissa alueelliset ympäristökeskukset ovat MMM:n myöntämällä rahalla ohjanneet omia resurssejaan ja työntekijöitään yleissuunnitteluun tai palkanneet määräaikaisen suunnittelijan organisaatioonsa. Muutamissa ympäristökeskuksissa yleissuunnitteluun tarkoitettun määrärahan sekä osin muun rahoituksen turvin suunnittelijat on voitu palkata lähes ympärivuotisesti. Näin on tapahtunut ainakin Etelä-Savossa ja Lounais-Suomessa (ks. Laatikko 2 ja 3). Toisaalta muutamilla alueilla suunnittelija on palkattu vain maastotyökaudeksi. Joillakin alueilla karttatyö on tehty virkatyönä alueellisessa ympäristökeskuksessa.

Suunnittelijat ovat pääsääntöisesti olleet luonnontieteellisen koulutustaustan omaavia. Osalla suunnittelua tehneistä oli myös maa-, metsä- tai puutarha-alan koulutus.

Uudellamaalla, Hämeessä, Kaakkois-Suomessa, Pohjois-Savossa ja myös Pohjanmaalla yleissuunnittelutyö on joko kilpailutettu tai muilla tavoin toteutettu ympäristöhallinnon ulkopuolelta ostettavan palvelun avulla (ks. Laatikko 1). Yleisimmin tapauksissa, joissa suunnittelutyö on kilpailutettu, työn on toteuttanut Pro Agria Maaseutukeskus. Kaikista valtakunnassa toteutetuista suunnitelmista on kilpailutettu 26 %. Pohjois-Pohjanmaalla myös yksityinen konsultti on ollut mukana suunnitteluprosessissa (ks. Laatikko 4). Näissä tapauksissa ympäristöhallinto on useimmiten kilpailuttanut teetettävän yleissuunnittelutyön.

Suunnittelijan valinnan määrää pitkälti alueella vallitsevat käytännöt. Maatalouden ympäristönsuojeluasioissa on ehtinyt kehittyä erilaisia yhteistyökuvioita yli hallinnon rajojen ja niitä on ollut helppo hyödyntää luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelunkin yhteydessä. Taustalla vaikuttavat myös alueellisten ympäristökeskusten oma henkilöstöressurssitilanne, yleiset linjanvedot eri asiakokonaisuuksien priorisoinnissa sekä kilpailutuslainsäädäntö. Alueilla, joilla ympäristöhallinnon ja neuvonnan yhteistyö on perinteisesti ollut tiivistä, myös yleissuunnittelu on saatettu ostaa palveluna neuvonnalta. Toisaalta esimerkiksi Lounais-Suomessa neuvontakenttä on ollut enemmän hajanainen ja ympäristökeskuksella on ollut vahva rooli maatalouden ympäristönsuojelun kehittämisessä. Tällöin on ollut luonnollista, että suunnittelu on tapahtunut ympäristökeskuksen toimesta.

Useimmilla alueilla neuvontajärjestöjen ja ympäristöhallinnon työnjako on ollut luontevaa, riippumatta siitä kumpi taho varsinaisen suunnitelman on tehnyt. Molemmat osapuolet ovat toimineet tasavertaisina ja työnjako yleisemmän tason suunnittelun sekä tilakohtaisten tarkempien neuvontakäyntien välillä on ollut selkeä. Ympäristöhallinnon rooli on näillä alueilla ollut antaa yleisemmän tason suosituksia luonnon monimuotoisuuskohteiden hoidosta ja neuvonnan tehtävänä on ollut laatia kohteille suunnittelun jälkeen tarkempia hoitosuunnitelmia. Neuvonta on näin ollen

Laatikko 1. Uusimaa – kilpailutettu yleissuunnittelu

Uudellamaalla suurten kaupunkien läheisyys luo maatalouden luonnon monimuotoisuudelle sekä uhkia että mahdollisuuksia. Maanviljely on erikoistunutta ja karjatalous vähentynyt. Kaupunkiasutus leviää arvokkaiden maisema-alueiden liepeillä ja monimuotoisuudeltaan tärkeiden maaseutualueiden läheisyydessä. Arvokkaita perinnebiotooppeja löytyy etenkin Länsi-Uudeltamaalta.

Uudellamaalla Vihti oli mukana pilotti-alueena kun yleissuunnittelua käynnistettiin vuonna 2002 (Heikkilä 2002). Uudellamaalla oli jo aiemmin tarkasteltu monimuotoisuuskohteita suojavyöhykkeiden yleissuunnittelun yhteydessä (esim. Penttilä 2003). Idea monimuotoisuuden kartoittamisesta yleissuunnittelumallin mukaisesti syntyi tätä kautta. Myös alueellisen ympäristö- ja maataloushallinnon, tuottajajärjestöjen ja neuvonnan yhteistyö oli muodostunut tiiviiksi. Tämä loi hyvän pohjan myös luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelulle.

Uudellamaalla on toteutettu vuoteen 2006 mennessä yhteensä viisi suunnitelmaa ja niiden yhteenlaskettu pinta-ala on reilut 10 000 hehtaaria. Suunnittelualueiden koot ovat vaihdelleet Pernajan 550 hehtaarista Lohjan vajaaseen 3500 hehtaariin ja suunnitteluun budjetoidut rahat 8 000 - 20 000 euron välillä. Suunnittelualueilla on enimmillään asunut noin 40 viljelijää. Vähäisien viljelijämäärän ja pienten suunnittelualueiden koon vuoksi maastotyöt on ollut mahdollista tehdä lähes tilakohtaisesti. Suunnitteluote on mahdollistanut pientenkin pellon metsäsaarekkeiden ja reunavyöhykkeiden yksityiskohtaisen lajistokuvailun. Esimerkiksi Pernajan yleissuunnitelma muistutti enemmänkin pienimuotoista maisema- tai kyläsuunnitelmaa. Pernajan aluevalinta on myös saanut kritiikkiä osakseen: alueen parhaat perinnebiotoopit olivat jo hoidon piirissä, eikä suunnittelulla saatu houkutelua uusia sopimuksia. Viime vuosina yleissuunnittelussa on pyritty paremmin ottamaan huomioon ekologisten verkostojen näkökulma. Nummi-Pusulassa suunnittelua jatkettiin vuonna 2005 aloitetun alueen läheisyydessä juuri näistä syistä.

Ympäristökeskus on kilpailuttanut kaksi viimeisintä Nummi-Pusulan yleissuunnitelmaa. Tätä ennen suunnittelu on ostettu suoraan Pro Agria Maaseutukeskukselta. Suunnitelman teettämiseen ulkopuolisilla on päädytty osittain omien resurssiensa niukkuuden vuoksi. Kilpailutukseen on pyydetty tarjoukset vähintään kolmelta konsultti- tai neuvontajärjestöltä. Kilpailutukseen liittyvien tulkintaerojen

vuoksi vuonna 2006 esitys pyydettiin viideltä eri konsultilta, jonka lopputuloksena suunnittelijaksi otettiin Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys.

Udellamaalla suunnittelua on siis tehty kolmen eri tahon toimesta: alueellinen ympäristökeskus, ProAgria Maaseutukeskus ja Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys. Osa toimijoista on nähnyt kilpailutuksen hyvänä. Heidän mielestään ei ole mitään syytä räätälöidä suunnittelua jollekin tietylle organisaatiolle. Tämä myös varmistaa toiminnan tehokkuuden. Moni on ollut kuitenkin huolissaan olemassa olevien yhteistyöverkostojen puolesta. Toimijoiden muutokset uhkaavat yhteistyön ylläpitoa ja toimivuutta. Eräs toimija piti huonona tapaa, jossa suunnittelijoita ei sitoututeta millään tavalla alueiden jatkohoittoon, vaan he *'lähtevät suunnitelma-alueelta niin että vain perävalot näkyvät'*. Eri suunnittelijoiden käyttö on johtanut myös hyvin eri näköisiin suunnitelmiin, alueellisen ympäristökeskuksen ohjeistuksesta riippumatta.

Udellamaalla eräät suunnittelijat kritisoivat toiminnan keskittyneen lähinnä *'tehokkaan suunnittelutempauksen'* toteuttamiseen, ilman jäsentynyttä pohdiskelua siitä, millä tavoin kartoitetut kohteet saataisiin hoidon piiriin. Jälkimarkkinoinnin ja –neuvonnan tarvetta korostettiin usealla eri suulla. Paljon opittavaa olisi esimerkiksi suojavyöhykkeiden yleissuunnittelusta, joiden yhteydessä on panostettu mittavasti jälkimarkkinointiin yhteistyössä tuottajajärjestön, ympäristöhallinnon, neuvontajärjestön ja kuntien kanssa (esim. Erkkilä 2004). Suojavyöhykkeiden neuvontakampanjat ovat poikineet hyvin tuloksia (esim. Koistinen 2004). Tehokas yhteistyö ja markkinointi on kääntänyt suojavyöhykkeiden yleissuunnittelun liiallisen virkamiesmäisyyden ja etäisyyden päälle. Udellamaalla MTK on ottanut aktiivisen roolin muutenkin maatalouden ympäristöasioissa ja perustanut *Kestävän maatalouden neuvottelukunnan*, joka kokoontuu kolmesta neljään kertaa vuoden aikana pohtimaan maatalouden ympäristöhoitoon liittyviä kysymyksiä. Näitä hyviä kokemuksia ja toimintatapoja tulisi hyödyntää tehokkaammin myös luonnon monimuotoisuuden hoidon edistämiseksi.

Udellamaalla luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua on tehty pisimmän aikaa, joten voisi olettaa, että täällä tukimäärien mahdolliset muutokset olisivat jo havaittavissa. Näin ei kuitenkaan ole. Tilastotietojen mukaan perinnebiotooppi- ja lumosopimusmäärät ovat kasvaneet suunnittelualueilla vain vähän. Suurin kasvu on havaittavissa Vihdissä, jossa uusia sopimuksia on syntynyt suunnittelun jälkeen kahdeksan kappaletta ja noin 30 hehtaarin alalla. Huonoimmat tulokset on saatu Pernajasta. Nummi-Pusulan osalta, jossa suunnitelmia on tehty vuosina 2005-2006, tuloksia ei vielä tiedetä. Yleisellä tasolla Uudenmaan erityisympäristötukien kehitys on kuitenkin ollut suhteelliseen hyvää. Varsinkin luonnon monimuotoisuussopimusten pinta-ala on kasvanut viime ohjelmakaudella 2000-2006 alle 200 hehtaaria yli 800 hehtaariin. Sen sijaan perinnebiotooppien määrä on kasvanut edellisen ohjelmakauden enimmillään noin 1100 hehtaaria vain hieman (Liite 3).

<p>Vahvuudet Lähes jokainen tila osallisena suunnittelussa Mahdollisuudet pientenkin lumo-kohteiden huomioimiseen Monipuolinen toimijoiden yhteistyö</p>	<p>Mahdollisuudet Suojavyöhykemarkkinoinnista saadut kokemukset MTK:n aktiivinen rooli ja Maatalouden ympäristökysymysten neuvottelukunta Kohteiden virkistyskäyttöarvo (kaupunkien läheisyys) Maaseudun asukkaat aktiivisia luonnon monimuotoisuuden hoitoasioissa Lihakarjalous ja luonnonlaidunliha</p>
<p>Heikkoudet Pienet suunnittelualueet Vähäinen viljelijämäärä suunnittelualueilla Ympäristöhallinnon resurssipula Yleissuunnittelualueiden jatkohoidon puuttuminen Lopullisten suunnitelmien laadullinen kirjavuus</p>	<p>Uhat Maatalouden rakennekehityksen jatkuminen nykyisellään Pienet kohteet vaikea saada sopimusten piiriin Ympäristöhallinnon resurssipulan jatkuminen Kuntien kasvupaineet tärkeillä lumo-alueilla Toimijoiden vaihtuvuus suunnittelussa</p>

voinut olla osaltaan suuntaamassa suunnittelua tietyille alueille ja tiettyyn suuntaan. Neuvontajärjestöllä voi olla ympäristökeskusta läheisempi kontakti paikallisten alueiden väestöön maatalousneuvonnan, kyläsuunnittelun ja oman organisaation muiden hankkeiden kautta. Hyötynä nähtiin sekin, että yleissuunnittelun myötä maatalous- ja neuvontataustan omaavia henkilöitä on tullut enemmän myös alueellisten ympäristökeskusten palkkalistoille.

Pientä rajankäyntiä työnjaon suhteen on kuitenkin käyty ympäristöhallinnon ja neuvonnan välillä. Seuraavat vastakkaiset näkemykset suunnitelman tekovastuusta kuvastavat työnjakoon liittyviä näkemuseroja:

Reilu tarjouskilpailu kaikkialla, niin päästään ympäristöhallinnon 'monopolista' eroon. (Neuvoja)

Anomuksia voisi jättää suoraan MMM:lle, hakijoina voisivat olla vain ympäristökeskus tai Pro Agria neuvontajärjestö, koska he ovat jo sisällä suunnittelutyön tavoitteissa ja tukipolitiikan kiemuroissa. Tällöin anomuksen voisi jättää joko neuvontajärjestö tai ympäristökeskus niin että jompi kumpi taho toimisi hallinnoijana. Yhteistyö näiden kesken on kuitenkin välttämätön. MMM:n olisi huolehdittava, että varat jakautuvat tasapuolisesti koko Suomen alueelle, jotta suunnittelutyö toteutuu valtakunnallisesti. (Neuvoja)

Kontrollin tulee säilyä ympäristökeskuksilla, jotta suunnitelmien laatu pysyy korkeana ja tasaisena alueelta toiselle. Työssä ei saa olla rahastusta. (Tuottajajärjestön edustaja)

Entinen malli on likeltä hyvä, sillä siinä voidaan pyrkiä toimimaan kokonaisvaltaisen suunnittelun mukaisesti. Kyllähän neuvontajärjestö mielellään rahat ottaisi, mutta tapahtuisiko mitään konkreettista, joka johtaisi toivottuun tulokseen. (Kunnan maaseutuelinkeinoviranomainen)

Mielenkiintoista on, että muut mahdolliset suunnitelmien tekijät loistavat poissaolollaan. Yleissuunnittelu nähdään pitkälti ympäristökeskuksen tai Pro Agria maaseutukeskuksen ohjaamana toimintana. Esimerkiksi tuottajajärjestöjen tai vastaavasti luonnonsuojeluyhdistysten aktiivisemmasta roolista ei juurikaan puhuttu. Samaan aikaan kun useat haastatellut toivoivat yleissuunnittelun päätyvän avoimempaan kilpailuun, toivottiin myös, että suunnittelumäärärahoja ei voisi anoa 'kaikenmaailman konsultit'. Jälkimmäisen näkökulman esittäjät korostivat ammattitaidon ja pitkällisen yhteistyön merkitystä ja heidän mielestään ympäristö- ja maaseutukeskukset ovat suunnitelmien parhaita toteuttajia. Haastatteluissa korostettiin myös, että ennen kaikkea suunnittelijan persoona ja ammattitaito ovat ensisijaisia tekijöitä suunnittelun toteuttajatahoa mietittäessä. Ympäristöhallinto korosti suunnittelijan biologista osaamista, mutta myös hänen käytännön sosiaalisia taitoja kommunikoida viljelijän kanssa ymmärrettävästi. Monet toimijat pitivät tärkeänä suunnittelijan maataloustaustaa tai -ymmärtämystä. 'Kaupunkilaisbiologeja' ei toivottu tekemään yleissuunnittelutyötä (ks. Liite 4).

4.2

Ohjausryhmä

Yleissuunnittelua varten on perustettu paikallisista toimijoista koostuvat ohjausryhmät, joiden tarkoituksena on ollut tuoda suunnittelun alueen omaa näkökulmaa rajauksen tekemiseen, tietoa paikallisen ympäristön ja viljelyalueiden tuotantokäytännön erityispiirteistä, ohjata suunnittelutyötä sekä joillakin alueilla myös ideoida jatkotoimenpiteitä, jotta kartoitetut kohteet saataisiin paremmin hoidon piiriin.

Ohjausryhmän kokoonpano

Luonnon monimuotoisuuden yleissuunniteluissa ohjausryhmien kokoonpano on ollut hyvin samankaltainen eri puolilla maata johtuen osittain suunnittelun alkuperäisestä ohjeistuksesta ja aihepiirin linkittymisestä samoihin toimijoihin ympäri maan. Ohjausryhmiin osallistuneet tahot voidaan jakaa osallistumisen yleisyyden perusteella karkeasti ottaen kolmeen ryhmään:

1. Suurimmassa osassa, useiden alueiden ohjausryhmissä mukana olleet toimijat

- Ympäristöhallinto (maatalous-, vesiensuojelu- ja luonnonsuojeluosastot)
- TE-keskus (maaseutuosaston tukien esittelijä tai vastaava)
- Kuntien maaseutuelinkeinoviranomaiset
- Neuvontajärjestöt, useimmiten Pro Agria Maaseutukeskus
- Tuottajajärjestön edustajat (MTK, SLC)

2. Useissa ohjausryhmissä mukana olleet toimijat

- Kuntien ympäristönsuojelusihteerit
- Paikallisten kyläyhdistysten edustajat
- Paikalliset yksityiset viljelijät

3. Muutamissa ohjausryhmissä mukana olleet toimijat

- Paikalliset luonnonsuojelujärjestöt
- Maakuntaliitto
- Museovirasto
- Tutkimuslaitosten edustajat (MTT, FABAA)
- Paikalliset ja alueelliset metsänhoitoyhdistykset

Eri alueilla ohjausryhmien jäsenten lukumäärä on vaihdellut viiden ja runsaan kymmenen henkilön välillä. Säännönmukaisesti ensimmäisen ryhmän jäsenet ovat tavalla tai toisella kytköksissä suoraan ympäristötukijärjestelmän hallintoon, toimeenpanoon tai neuvontaan. Ympäristökeskuksista on resurssien mukaan ollut edustajia myös eri osastoilta.

Kuntien maaseutuelinkeinoviranomaiset ovat olleet mukana jokaisen alueen ohjausryhmässä. Maaseutuelinkeinoviranomaisten rooli ohjausryhmässä on monipuolinen ja tärkeä. Kyselyyn vastanneista 90 % näki maaseutuelinkeinoviranomaisten tiedon ja suunnittelun alueen viljelijöiden tuntemuksen suunnittelun kannalta tärkeänä. Maaseutuelinkeinoviranomaiset ovat viljelijälle usein maataloushallinnon lähin ja tutuin kontakti, jota kautta myös ympäristötuen erityistukiin liittyvät asiat joko kulkevat tai eivät kulje (Liite 4; ks. myös Aakkula ym. 2006; Soini & Tuuri 2000). Maaseutuelinkeinoviranomaisilla voi olla myös ohjausryhmän suuntaan paljon annettavaa. Joillakin paikoilla kunnasta on saatu apua suunnittelun potentiaalisista kohteista. Maaseutuelinkeinoviranomaisten henkilötuntemuksen perusteella ohjausryhmään on valittu myös aktiivisia viljelijäedustajia.

Viljelijäedustaja on tekemiemme haastattelujen valossa erinomainen lisä ohjausryhmässä. Aiheesta kiinnostunut viljelijä voi toimia asian positiivisena äänitorvena suunnittelun alueella, mikä usein helpottaa suunnittelun maastotyövaihetta. Useimmiten viljelijät olivat edustettuina ohjausryhmässä paikallisen MTK:n kautta. Tuottajajärjestö koki roolinsa ohjausryhmässä tärkeäksi varsinkin suunniteltaessa yleissuunnittelun jälkeisiä neuvontakampanjoita ja aiheen yleistä esilläpitoa. Tuottajajärjestövetoisten kampanjoiden merkitys voi suunnittelun vaikutuksen kannalta olla merkittävä (ks. Laatikko 1, Liite 4).

Tulosten perusteella tuottajajärjestö on se toimijataho ohjausryhmissä, joka pitää huolta maanviljelijöille suunnattavan tiedotuksen riittävydestä yleissuunnittelun eri vaiheissa ja viljelijän äänen esille tulosta. Tuottajajärjestöjen edustajat näkivät, että he tuntevat viljelijöiden ja maanomistajien arkiset käytännöt ja toimintatavat parhaiten. He myös korostivat, että on edettävä *'alhaalta ylöspäin, avoin toimintatapa eli ensimmäisenä yhteydenotto maanomistajiin ja vasta sitten jalkautuminen kylälle'*. Paikallisten tuottajajärjestöjen edustajien roolit yleissuunnittelussa perustuvat kuitenkin edustajien henkilökohtaiseen aktiivisuuteen ja kiinnostukseen maatalousalueiden luonnon monimuotoisuudesta.

Kuntien ympäristönsuojelusihteerit eivät ole olleet mukana kaikissa ohjausryhmissä. Myös ympäristönsuojelusihteerien rooli riippuu pitkälti henkilön omasta kiinnostuksesta ja koulutustaustasta. Erään kunnan viranhaltija ilmaisi asian näin: *'... Jos olet ympäristönsuojelupäällikkö ja olet koulutukseltasi vaikkapa kemisti, niin on aika epätodennäköistä, että olet mukana yleissuunnittelussa. Varsinkin kun kuntien ympäristönsuojelupuolen ihmiset ovat nykyään hyvin ylityöllistettyjä'*.

Monissa kunnissa ympäristö- ja maataloussektorin välinen yhteistyö on vähäistä. *'Suksetkin saattavat maaseutuasiainmiehen ja ympäristösuojelusihteerin kanssa olla melkoisen ristissä'*, kuten eräs haastateltu kunnan virkamies sanoi. Vaikka alueen ympäristönsuojelusihteerin olisi kiinnostunut maaseutuluonnon monimuotoisuusasioista, hänen neuvonnallinen roolinsa jää usein melko pieneksi, koska heillä ei välttämättä ole yhtä laajaa kontaktipohjaa viljelijöihin kuin esimerkiksi maaseutuelinkeinoviranomaisella.

Kolmannen ryhmän toimijat ovat olleet satunnaisesti mukana ohjausryhmissä. Paikallisten kyläyhdistysten aktiivit on kutsuttu ohjausryhmään mukaan joillakin pienimmillä suunnittelualueilla. Parhaimmissa tapauksissa tämä sama henkilö on voinut edustaa kyläyhdistystä, maanviljelijää ja luontoharrastusta. Paikalliset luonnonsuojelujärjestöt eivät juurikaan ole osallistuneet ohjausryhmiin. Näiden järjestöjen tietoja on kuitenkin usein hyödynnetty joko yhteisten maastokäyntien tai haastattelujen muodossa. Tällaisia yhdistyksiä ovat esimerkiksi paikalliset luonnonsuojelu- ja lintuyhdistykset. Ainakin Lounais-Suomessa myös museoviraston edustaja on ollut mukana ohjausryhmässä. Myös paikallisten tutkimuslaitosten tutkijat (esim. MTT) ovat olleet ohjausryhmän jäsenenä joillakin alueilla.

Paikalliset metsänhoitoyhdistykset ja alueelliset metsäkeskukset ovat olleet mukana ohjausryhmässä vain harvassa tapauksessa (ks. Laatikko 5). Haastattelujen yhteydessä esitettiin melko ristiriitaisia mielipiteitä metsäpuolen edustajien mukanaolosta suunnitteluprosessissa. Syyt, miksi metsäpuolen asiantuntemusta on käytetty niinkin vähän maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelussa, liittyvät arvatenkin hallinnonalojen historialliseen sektorirakenteeseen.

4.2.2

Ohjausryhmän rooli

Ohjausryhmän rooli yleissuunnittelussa nähtiin eri alueilla hieman erilaisena. Haastattelujen ja läpikäytyjen suunnitelma-aineistojen perusteella ohjausryhmän rooli on useimmiten ollut melko muodollinen. Suunnittelun käynnistyttyä ohjausryhmällä ei välttämättä ole kirjoitetuista periaatteista huolimatta ollut juurikaan ohjaavaa roolia, vaan suunnittelu on edennyt maastossa suunnittelijan, viljelijöiden ja muiden paikallisten henkilöiden välisten kontaktien kautta. Ohjausryhmän toiminta keskittyi usein vain hankkeen aloitus- ja päätösvaiheeseen ja korkeintaan yhteen tapaamiseen näiden välissä. Seuraavat kommentit kuvaavat tilannetta hyvin:

Ohjausryhmän toiminta, no se nyt on vähän sellaista, ei nyt kumileimasin, mutta sinnepäin. Joskus tuntuu vähän siltä, että on vaan hirveästi ihmisiä pöydän ympärillä ja kaikki ei sano mitään. Ohjausryhmän kokousasioita voisi nykymaailmassa hoitaa joiltain osin sähköpostitsekin. [...] Ohjausryhmän rooli varsinkin pienien ja lyhytkestoisten suunnittelualueiden kohdalla on vähän liiallista. (Kunnan ympäristönsuojelusihteeri)

Tärkeää olisi, että yhteistyö olisi siellä käytännön tasolla monipuolista, eikä homma keskittyisi vain siihen että siellä jossain ohjausryhmässä sitten tavataan ja jossa asiat on usein aika valmista pässinlihaa. (Neuvoja)

Ohjausryhmän toiminta voi olla myös hyvin hedelmällistä. Joillakin alueilla ohjausryhmän on muodostanut tiivis alueellisista toimijoista koostuva ryhmä, johon on aina suunnittelualueiden vaihtuessa kutsuttu mukaan paikallisia edustajia kunnista, yhdistyksistä ja viljelijäjärjestöistä (ks. Laatikot 2 ja 3, Liite 4). He ovat kokoontuneet myös eri suunnitelmien välillä pohtimaan seuraavia sopivia suunnittelualueita ja edellisten suunnittelualueiden kohteiden hoitoon saattamista. Tällä tavoin ohjausryhmä voi toiminnallaan luoda pitkäjänteisyyttä luonnon monimuotoisuuden hoitoon aluetasolla. Ryhmien sisällä on myös tapahtunut oppimista alueelle parhaiten soveltuvista käytännöistä ja yhteistyömuodoista. Ydinryhmiin näillä alueilla ovat kuuluneet ainakin ympäristökeskuksen, TE-keskuksen, neuvonnan ja tuottajajärjestön edustajat.

4.3

Suunnittelualue

4.3.1

Suunnittelualueiden erilaisuus

Suunnittelualueen valinta ja rajaaminen on määritelty melko löyhästi luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluoppaassa. Tämä onkin ollut toimiva ratkaisu maamme maatalouden luonteen ja maaseutumaisemien vaihtelevuuden huomioon ottaen. Tämän tutkimuksen yhteydessä läpikäyty luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma-alueiden pinta-alat, kartoitettujen kohteiden alat ja lukumäärät löytyvät tämän arvioinnin liitteenä olevasta taulukosta (Liite 3).

Yleissuunnitteluoppaassa on suositeltu sopivaksi yleissuunnittelualueeksi 2000-3000 hehtaaria, mitä tietyillä alueilla onkin tunnollisesti noudatettu. Alueet ovat joskus olleet pienempiäkin, mikäli alueen maisema on ollut hyvin pienipiirteistä. Osittain myös myönnettyjen määrärahojen niukkuus on voinut supistaa suunnittelualuerajausta. Yhteensä suunnittelua on tehty vuosien 2002-2005 aikana yhteensä noin 210 000 hehtaarin alueella. Keskimääräinen suunnittelualueen koko on ollut noin 4660 hehtaaria. Tätä suurempia suunnittelualueita on ollut eri maakuntien alueilla. Keskimääräistä suurempia suunnittelualueita on ollut muun muassa kaikissa Länsi-Suomen maakunnissa. Suurimmat suunnittelualueet ovat olleet reilusti yli 10 000 hehtaarin ja kattaneet useiden satojen maanomistajien maat.

Suunnittelualueiden pinta-alojen keskinäistä vertailua on vaikea tehdä. Joillakin alueilla viljelyvaltainen alue käsittää 10 000 hehtaaria, kun taas toisilla alueilla rajauskäytäntö on saattanut pitää sisällään suuriakin metsä- ja vesistöalueita. Suunnittelualueista 44 % on sijainnut kokonaan tai osittain jollakin valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella. Myös Natura-alueita on sisällytetty useisiin suunnittelualueeseen ja muutamat suunnitelmat ovat keskittyneet lähes yksinomaan näiden alueiden läheisyyteen, esimerkkeinä Hailuoto ja Liminganlahti Pohjois-Pohjanmaalla (ks. Laatikko 4).

Laatikko 2. Lounais-Suomi – kohti laajempia kokonaisuuksia

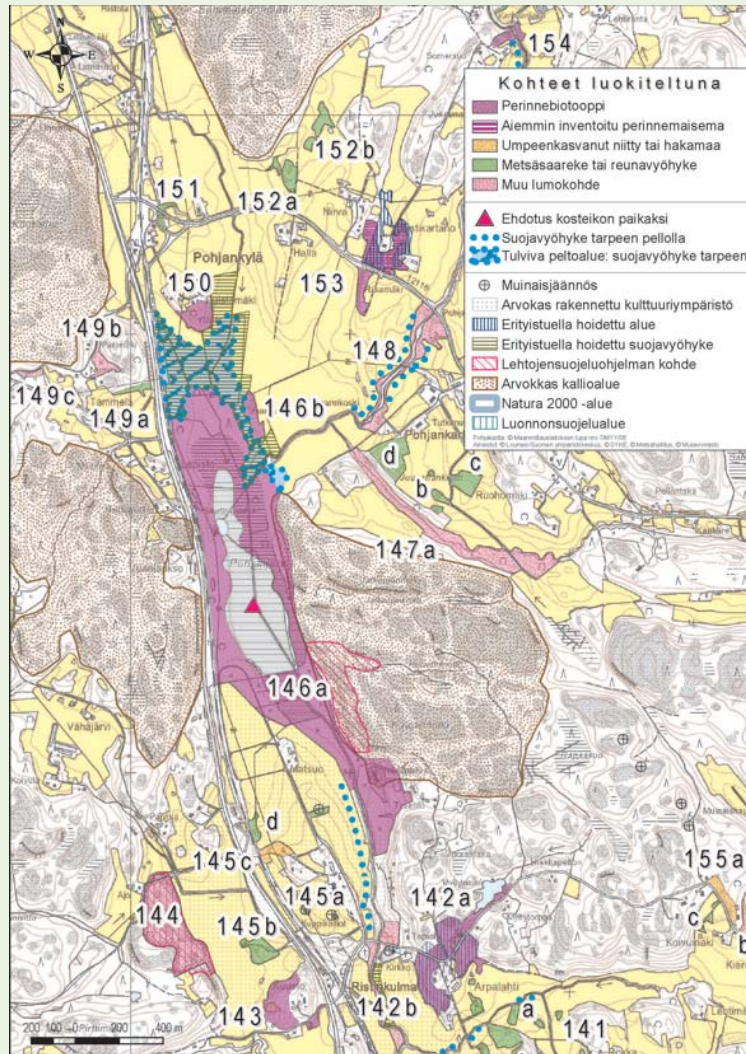
Lounais-Suomessa maatalousalueiden luonnon monimuotoisuus on Suomen mittakaavassa korkea, (Vainio ym. 2001; Lehtomaa 2002). Lounais-Suomessa monimuotoisuuden haasteet ovat suuria viljelyn tehostumisen ja erikoistumisen takia. Alue on viljelytavoiltaan moninainen: on viljanviljely, sekä kana- että sikatalousvaltaisia alueita, mutta laiduneläinvaltaisia alueita ei enää juuri ole löydettävissä (Pakkanen 2003: 12-15).

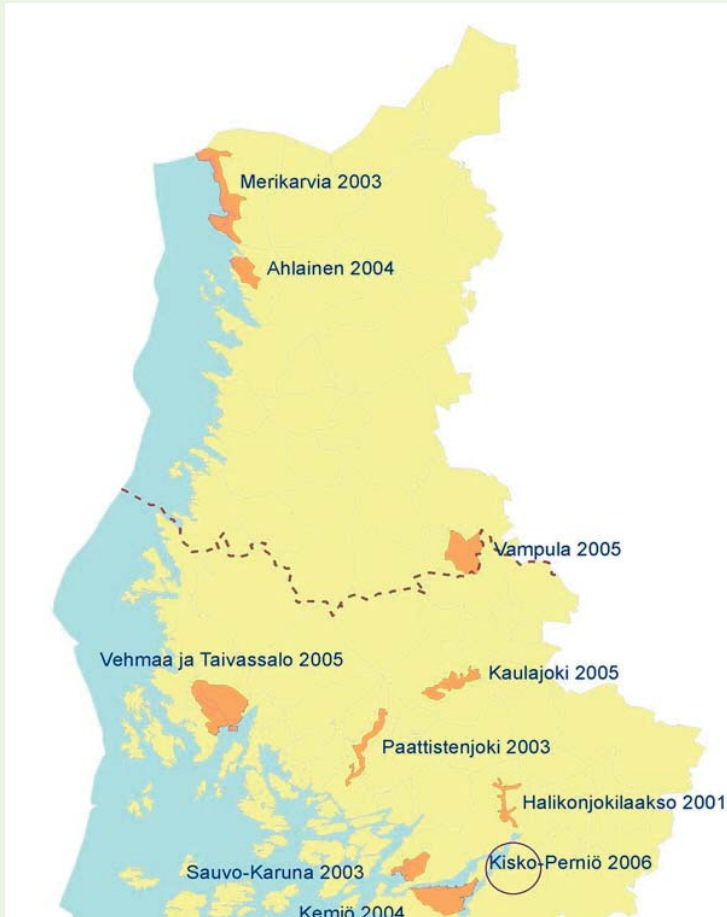
Lounais-Suomen ympäristökeskuksen alueella kaikki suunnitelmat on tehty palkkaamalla suunnittelijat suoraan ympäristökeskukseen. Ympäristökeskuksella on ollut vahva ote maatalouden ympäristönsuojelun ja kulttuurimaisemien hoidon edistämiseen. Tahtotila ympäristökeskuksen sisällä on ollut vahva ja resurssija painotettu maatalouden ympäristönsuojeluasioihin hieman muuta Suomea enemmän. Yhteistyömuotoja on kehitetty aktiivisesti tuottajajärjestöjen, TE-keskusten ja muiden alueellisten toimijoiden kanssa. Myös muut alueen toimijat pitävät ympäristökeskuksen roolia luonnon monimuotoisuusasioiden koordinoimisessa tärkeänä.

Lounais-Suomessa on toteutettu vuoden 2006 mennessä yhteensä 11 luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmaa ja suunnittelualueiden yhteenlaskettu pinta-ala on noin 82 000 hehtaaria. Keskimäärin suunnittelualueilta on löytynyt 220 hehtaaria potentiaalista erityistukialaa, joka on vajaat 100 hehtaaria suurempi kuin valtakunnallinen keskiarvo. Suunnittelualueiksi on valittu laajoja, jopa kuntarajoja noudattelevia alueita. Tämä on mahdollistanut sen, että suunnitteluun on päässyt osalliseksi useita satoja viljelijöitä lähes joka alueelta. Suunnittelualue on rajattu aina tapauskohtaisesti koko, eikä aina ole ollut ratkaiseva tekijä. Esimerkiksi Satakunnan Merikarvian suunnittelualue oli vain noin 400 hehtaaria, mutta alueelta löytyi lähes saman verran potentiaalisia tukikohteita kuin muiltakin suunnittelualueilta.

Lounais-Suomessa on kokeiltu vuosien saatossa hyvin erilaisia suunnittelumenetelmiä. Useimmat suunnitelmista ovat olleet hyvin maastotyöpainotteisia, mutta esimerkiksi Paattistenjoen alueella testattiin myös karttapainotteista ja maanomistajälähtöistä menetelmää. Satakunnassa tietoa yritettiin suunnittelun alkuvaiheessa kerätä viljelijäkyselyn avulla, mutta tästä luovuttiin heikkojen vastausprosenttien vuoksi. Prosessin eri vaiheissa on tapahtunut oppimista ja yleissuunnittelun vakiintunut muoto korostaa tilakäyntien tärkeyttä ja mahdollisimman laajojen yhtenäisten kokonaisuuksien suunnittelu-alueita. Kaiken kaikkiaan Lounais-Suomessa on kuljettu kohti kokonaisvaltaisempaa suunnittelutuotetta, jossa luonnon monimuotoisuuskohteiden kartoituksen yhteydessä on etsitty myös suojavyöhykkeiden tai kosteikkojen potentiaalisia paikkoja. Kosteikkoihin painottuva yleissuunnitelma tehtiin Kiskonjoen alueelle vuosina 2005-2006 läheisessä yhteistyössä Perniön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelman kanssa (Härjämäki & Pakkanen 2006; Karhunen 2007a).

Lounais-Suomeen on muodostunut tiivis alueellinen ohjausryhmän ydinjoukko, joka koostuu ympäristökeskuksen lisäksi tuottajajärjestön, neuvonnan, TE-keskusten toimijoista sekä aina tapauskohtaisesti valittavista paikallistahojen edustajista. Myös museovirasto on ollut mukana ohjausryhmätyössä. Vuosien mittaan tehty tiivis yhteistyö on mahdollistanut oppimisen. Alueella on myös järjestetty yhteispalavereja hoitosuunnitelmien laadun yhtenäistämiseksi. Myös tuottajajärjestö on osallistunut aktiivisesti ohjausryhmän toimintaan, järjestänyt yhdessä

eri toimijoiden kanssa erityistukisuunnitelmia laativille neuvoille koulutustilaisuuksia, ylläpitänyt ympäristötuen erityistukiin vaadittavien hoitosuunnitelmaliitteiden tekijöiden yhteystietolistaa sekä aktivoinut viljelijöitä hakemaan tukia.

Yleissuunnitteluun ja sitä tukeviin projekteihin on aktiivisesti haettu ulkopuolista rahoitusta. Halikonjoki ansaitsee tulla mainituksi tässä yhteydessä. Halikonjoki oli mukana vuoden 2002 yleissuunnittelun pilottialueena. Tämän jälkeen sinne on valmistunut myös laajempialainen tarkastelu, johon on yhdistetty myös toiminnan vaikutusten tarkastelua (Ikonen ym. 2006). Lisäksi Salon seudulla toiminut Maisemajunaprojekti yhdistettynä Vihreä laakso -hankkeen maisemanhoidon neuvojan palveluihin on tuottanut suunnittelualueelle useita uusia erityistukisopimuksia. Monipuolisten yhteistyöprojektien lisäksi hyvää tulosta selittää se realiteetti, että alueella on runsaasti jäljellä laajojakin jokivarsiniittyjä, joille laiduneläinten tuominen kauempainkin on kannattavaa. Halikon tapaus osoittaa, että onnistunut suunnittelualue on monen tekijän summa. Yleissuunnittelun

lisäksi monipuolisten työllisyys- ja neuvontahankkeiden myötä erityissopimusten avulla hoidettujen kohteiden määrä on lisääntynyt huomattavasti. Uusia erityistukisopimuksia on kuntaan saatu 14 kappaletta yhteensä noin 61 hehtaarin alalle.

Ohjausryhmän jäsenet pitivät alueella tehtyjä yleissuunnitelmia hyvin onnistuneina. Yleissuunnitelmien myötä kerätty ja tallennettu informaatio on koettu käyttökelpoiseksi pohjaksi pitkäjänteisen maankäytön suunnitteluun. Yleissuunnitelmia on pidetty erinomaisena perustana tuleville haasteille ja projekteille. Projektien vaikutukset näkyvätkin selvästi alueen kuntakohtaisten erityistukitilastojen taustalla. Suurin hehtaarimääräinen kasvu on tapahtunut Kemiössä, jossa tukiala on kasvanut yleissuunnittelun jälkeen 114 hehtaaria. Lounais-Suomessa erityistukien määrän kasvu on ollut valtakunnallisesti verrattuna voimakasta. Viime tukikauden aikana perinnebiotopisopimusala on noussut 3500 hehtaarista reiluun 5 000 hehtaariin. Lumo-sopimusalatkin ovat nelinkertaistuneet viimeisen ympäristötukiohjelmakauden aikana yli 2000 hehtaariin (Liite 3).

<p>Vahvuudet Suuret suunnittelualueet mahdollistavat laajojen ja taloudellisesti järkevänkokoisten lumo-alueiden löytymisen ja markkinoinnin Suuri viljelijämäärä osallisena suunnittelussa Yhteistyömuotojen laaja-alainen vakiintuminen Aktiivinen rahoituksen haku eri lähteistä Suunnitelmajulkaisujen informatiivisuus, yhtenäisyys ja karttojen hyvä havainnollisuus Oppimiseen perustuva suunnittelumenetelmien kehittäminen Tilakohtaisten suunnitelmien laatijoita runsaasti (myös muut kuin vakiintuneet organisaatiot) Tuottajajärjestön vahva rooli lumo-aiheissa</p>	<p>Mahdollisuudet Paljon potentiaalisia tukikohteita Paljon potentiaalisia suunnittelualueita Paikallisten yhdistysten ja muiden toimijoiden aktiivisuus luonnon monimuotoisuuden hoidossa Lihakarjatalous ja luonnonlaidunliha Tilojen suuntautuminen kokonaan "maisemanhoitoon" Saaristo ja matkailu</p>
<p>Heikkoudet Laajoilla suunnittelualueilla kaikki kiinnostuneet eivät välttämättä pääse suunnittelijan kanssa henkilökohtaisesti tekemisiin Suunnittelutapa vaatii runsaasti muuta rahoitusta Rahoituspohja epävarma Suunnitelman valmistumisen jälkeen neuvonnan ja asian ylläpidon puute</p>	<p>Uhat Laiduneläinten määrän vähyys Paljon pieniä kohteita, joiden realistinen hoitoon saaminen vaikeaa ja vaatii paljon työtä Ympäristökeskusten resurssipula Muun rahoituksen väheneminen</p>

Potentiaalista erityistukialaa suunnittelualueilta on löytynyt vaihtelevasti. Keskimääräinen suunnittelualueiden potentiaalinen erityistukiala on ollut noin 140 hehtaaria. Suunnittelualueen pieni koko ei aina tarkoita sitä, etteikö potentiaalisia kohteita voisi löytyä runsaasti. Tästä esimerkkinä Merikarvian rannikolla kartoitettu 400 hehtaarin kokoinen yleissuunnittelualue, jolta löytyi yhteensä 165 hehtaaria ja 83 kappaletta potentiaalista erityistukialaa.

Suunnittelualueiden rajauksesta riippuen vaihteleva määrä maanomistajia on päässyt suoraan tekemisiin yleissuunnittelun kanssa. Suunnittelualueilla olevien maatilojen määrä on vaihdellut 20 tilasta 500:aan. Laajimmilla suunnittelualueilla henkilökohtainen viljelijäkontakti on voitu toteuttaa jopa lähemmäs 100:lla tilalla, kun taas pienimmillä suunnittelualueilla tilakäyntejä on ollut vain muutamia kymmeniä.

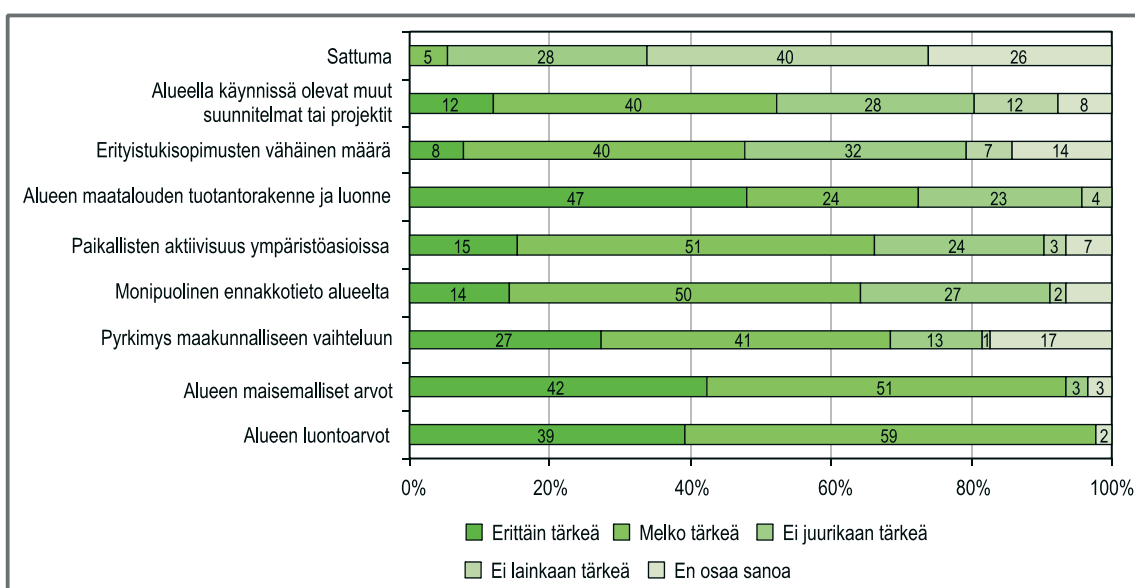
Suunnittelun taloudellisuutta ja tasapuolista jakautumista maan eri osissa on vaikea arvioida. Määrärahojen jako on pitkälti pyritty jyvittämään alueellisten ympäristökeskusten kaavailemien suunnittelukohteiden perusteella. Valtakunnallista tasa-arvoisuutta arvioitaessa tukisummat ovat olleet riippuvaisia paikallisten toimijoiden omasta aktiivisuudesta etsiä hyviä suunnittelukohteita ja asenteesta yleissuunnittelua kohtaan.

4.3.2

Suunnittelualueen valinta

Suunnittelualueen valinnalla on suuri merkitys suunnittelun onnistuneisuuteen (Liite 4). Kysyimme suunnitteluun osallistuneilta eri toimijoilta, mitkä tekijät ovat eniten vaikuttaneet suunnittelualueiden valintaan (Kuva 3). Luonto- ja maisema-arvot ovat olleet tärkeänä alueiden valintaa suuntaavana kriteerinä kaikkialla Suomessa.

Suunnittelualueen valinnassa myös maatalouden rakenteella on ollut merkittävä vaikutus. Vastanneista 74 % piti tätä seikkaa erittäin tai melko tärkeänä. Alueelliset vaihtelut olivat kuitenkin melko suuria. Hämeessä, Etelä-Savossa, Keski-Suomessa ja Kainuussa lähes 100 % vastanneista piti tärkeänä, että suunnittelu ohjataan maatalouden rakenteen kannalta järkeville alueille (ks. Laatikot 3 ja 5). Vähiten tärkeänä tuotantorakennetta pidettiin Lounais-Suomessa, Uudellamaalla ja Pohjois-Karjalassa, jossa noin 44 % vastanneista ei pitänyt tätä seikkaa lainkaan tai juurikaan tärkeänä. Vastausten taustalla piilevät yleiset tuotantorakenteen erot eri puolilla maata (esim.

Kuva 3. Suunnittelualueen valintaan vaikuttaneet tekijät

Niemi & Ahlstedt 2006). Alueilla, joissa kaikki pitivät tuotantorakenteen vaikutusta suunnittelualueen valinnassa tärkeänä, on vielä suuretkin mahdollisuudet suunnata suunnittelua esimerkiksi karjatilavaltaisille alueille. Etelä-Suomessa ja Pohjois-Karjalassa lienee pakko suunnitella myös karjattomilla alueilla. Laiduntavan karjan määrä on vähentynyt näillä alueilla voimakkaasti viime vuosina, eikä karjatalous välttämättä ole niin alueellisesti keskittynyttä kuin esimerkiksi Savossa tai Pohjanmaalla.

Tähän linkittyy myös kyselylomakkeemme kohta, jossa tiedustelimme pyrkimystä maakunnalliseen vaihteluun. Alueilla, joilla karjatilavaltaisia seutuja löytyy useita, koettiin tärkeäksi kohdentaa suunnittelu juuri näille alueille. Näillä alueilla laiduntavien eläinten saaminen luonnonlaitumille on kasvinviljelyvaltaisia alueita helpompaa. Joillakin alueilla oli pyritty saamaan mukaan niin karjatila- kuin kasvinviljelyvaltaisia alueita. Toisaalta niiden ympäristökeskusten alueella, jotka pitävät sisällään useita maakuntia kuten Lounais-Suomi, Kaakkois-Suomi ja Länsi-Suomi, on alueellisen vaihtelevuuden lisäksi pitänyt huomioida maakuntien välinen tasapaino. Näillä alueilla oli osittain tämän vuoksi toteutettu useampia suunnitelmia yhden vuoden aikana. Uudellamaalla oli panostettu myös kielialueiden tasa-arvoisuuteen siten, että yksi suunnitelma oli tehty nimenomaan ruotsinkieliselle alueelle (Laatikko 1). Myös Lounais-Suomessa ja Länsi-Suomessa suunnittelua on tehty ruotsinkielisillä rannikkoalueilla, mutta kielikysymystä ei ole erikseen alleviivattu.

Erityistukisopimusten määrä on ollut mukana yhtenä tekijänä alueen valinnassa. Tulosten perusteella Länsi-Suomessa toimintaa on kohdennettu etenkin alueille, joissa ei juurikaan ole voimassa olevia sopimuksia. Tärkeänä sopimusten vähäistä määrää pidettiin myös Etelä-Savossa, Pirkanmaalla, Kaakkois-Suomessa ja Lounais-Suomessa.

Alueella käynnissä olevat muut projektit tai suunnitteluhankkeet ohjaavat vain vähän suunnittelualueen valintaa. Tällä voi olla kuitenkin paikallisesti merkitystä, myös se voi olla merkki paikallisesta aktiivisuudesta. Kaiken kaikkiaan suunnitteluun osallistuneet näkivät paikallisten asukkaiden aktiivisuuden hyvänä lisänä suunnittelualueiden valinnassa. Joillakin alueilla sitä pidettiin jopa toiminnan ehtona. Keski-Suomessa kaikki vastanneet pitivät paikallisten aktiivisuuden merkitystä suunnittelualuevalintaan joko tärkeänä tai erittäin tärkeänä. Hämeessä paikallisten aktiivisuuden merkitystä painotti 88 %, Pohjois-Pohjanmaalla 83 %, Etelä- ja Pohjois-Savossa 75 % vastaajista (ks. Laatikko 3). Vähemmän tärkeänä paikallisten aktiivisuutta pidettiin Lapissa. Lounais-Suomessa ja Pohjois-Karjalassa vain 43 % vastaajista piti paikallisten aktiivisuutta tärkeänä. Puhtaasti alueelta nousseeseen suunnitteluideaan on kuitenkin vain harvalla alueella päästy.

Haastatteluissa eri toimijat pohtivat paljon erilaisia keinoja, miten paikalliset voitaisiin saada paremmin mukaan alueiden valintaan. Muutosta kaivattiin, mutta käytännön toimintaehdotuksia ongelman ratkaisemiseksi oli vaikeampi keksiä:

Kyllähän se idea usein tulee sieltä ympäristökeskuksen suunnalta, mutta sitä sitten kysellään ja tiedustellaan ohjausryhmän kanssa, mihin sitä sitten täsmällisesti ruvetaan tekemään. (Kunnan maaseutuelinkeinoviranomainen)

Paras käytäntöhän olisi, jos se idea tulisi sieltä alueilta itsestään, mutta harvassa paikassa tuskin näin käy. (Kunnan maaseutuelinkeinoviranomainen)

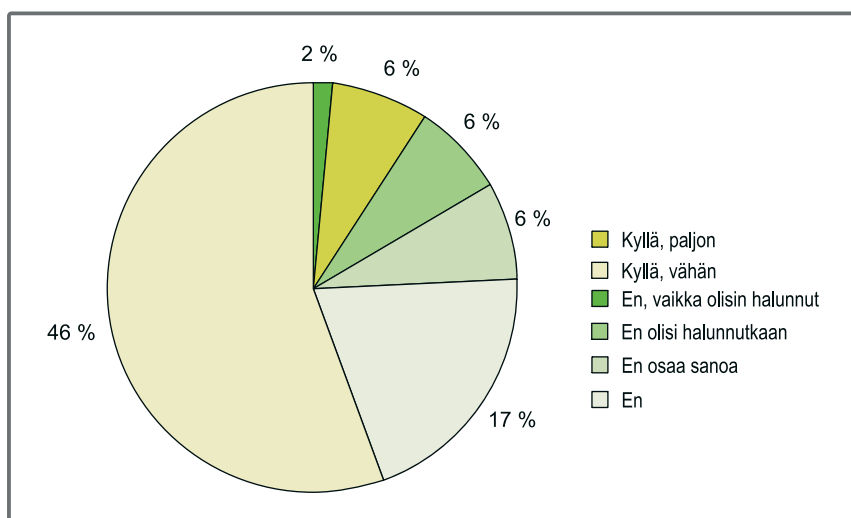
Kyllä se meilläkin on mennyt niin, että ympäristökeskus on käytännössä miettinyt niitä potentiaalisia kohteita ja me sitten ohjausryhmässä olemme asiasta keskustelleet. Jatkossa voisi yrittää miettiä vähän toisenlaista lähestymistapaa, varsinkin kun alueiden edustajat tuossa yhdessä sidosryhmäkokouksessa tiedustelivat, että millä perusteilla näitä kohteita oikein valitaan. Siinä ympäristökeskus sitten totesi että mieluummin tosiaan jatkossakin näitä potentiaalisia suunnittelualue-ehdotuksista otetaan suoraan juuri sieltä alueilta. (TE-keskus)

Haastatellut olivat pessimistisiä etenkin sen suhteen, miten ihmiset ylipäättään saadaan liikkeelle ja osallistumaan suunnitteluun. Luonnon monimuotoisuuden hoitoa ei oikein koeta omaksi asiaksi ja menetelmänä yleissuunnittelu ei ole tuttu. Suoraa yhteyttä esimerkiksi kyläyhdistysten puolelta ympäristöhallintoon ei myöskään välttämättä ole. Selkeä vaikeuttava tekijä on ihmisten kotiseutusokeus. Tutussa maisemassa ei välttämättä huomaa niitä maiseman erikoisia piirteitä, joita ulkopuolinen havaitsee. Monet toimijat luottivat myös, että ohjausryhmällä on riittävän hyvä näkemys maakuntansa potentiaalisista suunnittelualueista. Nämä toimijat liikkuvat maakunnissa runsaasti ja tuntevat alueen työnsä puolesta hyvin (esim. TE-keskuksen erityistukiesittelijät, ympäristöhallinnon lausunnonantajat sekä neuvojat).

Kysyimme toimijoilta myös, mikä olisi heidän mielestään paras käytäntö rajata suunnittelualue. Melko suuri yksimielisyys vallitsi siitä, että ympäristöhallinnon ja ohjausryhmän tulisi tehdä rajaus yhdessä, joka sitten voi elää maastossa suunnittelukauden aikana. Pieniä näkemuseroja vallitsi eri toimijoiden välillä.

Ohjausryhmän jäsenten keskuudessa yli puolet vastanneista koki, että he ovat pystyneet vaikuttamaan suunnittelualuerajaukseen joko paljon tai ainakin jonkin verran (Kuva 4). Niitä, jotka eivät olleet pystyneet vaikuttamaan ohjausryhmän kautta lainkaan oli kuitenkin yllättävän paljon: noin 18 % kaikista vastanneista. Parhaaksi vaikuttamismahdollisuutensa kokivat neuvonnan edustajat. Huonoimmaksi vaikuttamismahdollisuutensa kokivat alueellisten TE-keskusten sekä tuottajajärjestöjen edustajat. TE-keskusten edustajista 27 % ja tuottajajärjestöjen edustajista 30 % vastasi, ettei ole voinut vaikuttaa suunnittelualuerajaukseen. TE-keskuksen edustajista huonoimmaksi vaikuttamismahdollisuutensa kokivat Länsi-Suomen edustajat. Myös Uudellamaalla ja Lounais-Suomessa TE-keskuksen edustajista yksi vastanneista ei kokenut voineensa vaikuttaa rajauksiin. Lounais-Suomessa kritiikki suunnittelualueiden valinta- ja rajaamisperusteisiin kohdistui maakuntien (Varsinais-Suomi/Satakunta) väliseen tasa-arvoisuuteen.

Kaakkois-Suomessa, Hämeessä ja Pohjois-Karjalassa tuottajajärjestöjen edustajat eivät olleet kokeneet voivansa vaikuttaa juurikaan suunnittelualuerajauksiin. Parhaimmat vaikuttamismahdollisuudet tuottajajärjestöjen edustajat kokivat olleen Lounais-Suomessa, Kaakkois-Suomessa, Etelä-Savossa ja Keski-Suomessa. Uudellamaalla ja Lounais-Suomessa kaksi tuottajajärjestöjen edustajaa sanoi, ettei olisi halunnutkaan olla vaikuttamassa rajaukseen: *'Luotan siihen, että kunnista ja muista ohjausryhmän toimijoiden keskuudesta löytyy asiantuntemusta rajauksen tekoon.'* Tämänkaltaisen luottamuksen synty lienee pitkäjänteisen yhteistyön tulosta. Esimerkiksi Etelä-Savossa, Uudellamaalla ja Lounais-Suomessa yhteistyö tuottajajärjestön ja ympäristöhallinnon

Kuva 4: Ohjausryhmän jäsenten näkemykset vaikutusmahdollisuuksistaan suunnittelualueen rajaukseen

välillä maatalouden ympäristöasioissa on ollut pitkäjänteistä ja toimijat ovat kokeneet mukana olonsa luontevaksi (ks. Laatikot 1, 2 ja 3). He ovat myös kokeneet tulleen hyvin kuulluksi yleissuunnitteluprosessissa. Tiivis ohjausryhmätyö on mahdollistanut kokonaisvaltaisen kuvan muodostuminen siitä, millä alueilla suunnittelua olisi järkevää toteuttaa. Tuottajajärjestöjen edustajat näkivät monesti, ettei heillä ole välttämättä samanlaista biodiversiteetin tuntemusta maakunnan potentiaalisista tukikohteista kuin esimerkiksi ympäristöhallinnon virkamiehillä. Yleissuunnittelua ei myöskään välttämättä nähty niin tärkeänä maaseudun kehittämisen välineenä, että sen kehittämiseen todella suunnattaisiin resursseja. Viranomaisten liiallinen keskinäinen luottamus voi toimia myös esteenä paikallisten ideoiden esiin pääsyyille.

4.4

Suunnittelun tausta-aineistot

Yleissuunnittelun esiselvitysvaiheessa kerätään suunnittelualueeseen liittyvät inventoinnit, luontotiedot ja muu materiaali yhteen. Olemassa olevat tiedot laitetaan karttapohjalle ja useissa paikoissa tätä karttapohjaa on käytetty myös maastotyöväiheessä. Esiselvitysaaineistot on pääasiallisesti saatu ympäristöhallinnon omista tietokannoista. Suunnittelualueiden taustamateriaalin keruu kertoo jo paljon tulevan suunnittelun erityispiirteistä ja auttaa maastovaiheen töiden suunnittelussa. Joillakin alueilla esiselvitysmateriaalin keruutyötä on voitu toteuttaa jo talviaikaan edellisvuodelta ylijääneiden suunnittelumäärärahojen avulla. Tämän lisäksi muun muassa Pohjois-Karjalassa esiselvitystiedon keruutyössä on hyödynnetty oppilaitosten harjoittelijoita. Esiselvitystiedon keruu etukäteen mahdollistaa maastotöiden jakautumisen koko kesän ajalle.

Kysyimme suunnittelijoilta ja ympäristöhallinnon edustajilta minkälaisia tausta-aineistoa he ovat suunnittelussa käyttäneet, miten hyödyllisenä he ovat ne nähneet sekä mitä muita aineistoja voitaisiin paremmin hyödyntää suunnittelussa (Kuva 5). Luonnollisina ja hyödyllisimpinä suunnittelijat pitivät laajoja maisema-alueitasoisia inventointeja, perinnebiotooppikartoituksia sekä muita luonto- ja maisemaselvityksiä. Myös paikallisten toimijoiden tietoa alueesta, nykyisiä erityistukikohteita ja tietoja muinaisjäännöksistä pidettiin hyödyllisenä aineistona. Vähiten käytettyjä aineistoja olivat metsäpuolen suunnitelmat ja -ohjelmat, ilmakuvat sekä kaavamerkinnot. Samat aineistot kuitenkin nähtiin potentiaalisesti hyödyllisimpinä.

Aineistoja, joita oli käytetty, mutta joita ei yleissuunnittelun kannalta pidetty hyödyllisenä, olivat muun muassa tiedot luonnonsuojelualueista sekä vanhat kartat. Toisaalta osa vastaajista kuitenkin näki esimerkiksi vanhojen venäläisten topografiakarttojen olevan hyödyllisiä kohteiden etsinnässä, koska ne sisältävät tietoa menneistä maankäyttötavoista. Ne on myös nähty hyödyllisinä mielenkiinnon vangitsijoina viljelijätilaisuuksissa esimerkiksi Lounais-Suomessa.

Yli puolet vastaajista oli hyödyntänyt suojavyöhykkeiden yleissuunnitelmia. He pitivät suunnitelmista saatavaa informaatiota hyödyllisenä. Toisaalta melko moni vastanneista suunnittelijoista sanoi, ettei näitä suunnitelmia ole hyödynnetty. Sen lisäksi, että useilla alueilla ei välttämättä ole tehty suojavyöhykkeiden yleissuunnittelua, hyödyntämisen rajallisuuden perusteena voidaan pitää eri inventoijien erilaisia näkemyksiä suunnittelun sisällöstä. Luonnon monimuotoisuuden suunnittelu nähtiin monesti vain ja ainoastaan monimuotoisuuden suunnitteluna, jolloin keskityttiin suunnittelemaan vain yhtä asiaa kerrallaan. On toki alueita, joilla muitakin maaseutuluonnon ympäristöhoitoon tärkeitä osa-alueita oli tarkemmin huomioitu. Muutamien suunnitelmien yhteydessä oli selkeästi kartoitettu myös mahdollisia suojavyöhykkeiden ja laajempialaisten kosteikkojenkin paikkoja, joskaan tarkkuus ei välttämättä ole samaa luokkaa kuin esimerkiksi puhtaissa yhteen asiaan keskittyneissä yleissuunnitelmissa (ks. Laatikko 2).

Laatikko 3. Etelä-Savo – paikallislähtöisyys

Etelä-Savon maatalous on perustunut pitkälti maidon tuotantoon. Tämä on luonut oman erityislaatuisen ympäristönsä luonnon monimuotoisuuden kehittymiselle ja hoidolle. Maatalouden rakennemuutos koettelee kuitenkin Etelä-Savon maatalouttakin: maatilojen määrä on vähentynyt ja tuotanto on keskittynyt yhä harvemmalle tilalle (Lehtonen 2004:13; Tiainen 2004:36).

Etelä-Savon ympäristökeskuksessa kaikki suunnitelmat on tehty palkkaamalla suunnittelijat suoraan ympäristökeskukseen. Etelä-Savossa suunnittelutapa on pysynyt samantyyppisenä ensimmäisestä suunnitelmasta lähtien. Ympäristöhallinto on palkannut suunnittelijan ja ohjausryhmän ydinjoukossa ovat toimineet osittain samat henkilöt vuodesta toiseen. Suunnittelija on edellisen vuoden suunnittelumäärärahojen salliessa voinut olla töissä myös talvikautena, ja näin koota seuraavan suunnittelualueen taustatietoja. Tämä on tuonut toimintaan jatkuvuutta.

Ensimmäinen suunnittelualue Joroisissa vuonna 2003 oli onnistunut. Alue oli kasvinviljelyvaltainen, mutta siellä oli aktiivinen kyläyhdistys, joka tuki suunnittelua. Tämän jälkeen ohjausryhmän ydinryhmä on pohtinut tulevia potentiaalisia suunnittelualueita yhdessä paikallisten ehdotusten pohjalta.

Paikallislähtöisyys on huomioitu Etelä-Savon suunnitteluprosesseissa hyvin. Jos suunnitelmaideoita ei aivan suoraan alueilta saadakaan, ohjausryhmän toimijat, muun muassa tuottajajärjestön edustajat ovat kuulostelleet ehdotuksia alueilta eri tilaisuuksien yhteydessä ja tuoneet ne ohjausryhmän päätettäväksi. Suunnittelun viljelijälähtöisyyttä on myös korostettu alusta asti. Tiedottamiseen on panostettu, ja maastokäynneistä sovittu etukäteen viljelijöiden kanssa. Etelä-Savon toimijat kokivat myös suunnittelijavalintojensa olleen onnistuneita: heillä on ollut käytännönläheinen ote suunnitteluun ja kyky kommunikoida viljelijöiden kanssa samalla kielellä.

Etelä-Savossa ympäristökeskusvetoinen yleissuunnittelumenetelmä on toiminut haastattelujen valossa erinomaisen hyvin. Tuottajajärjestön käytännönläheisyyteen ohjaava ote on ollut hyvänä mausteena onnistuneissa suunnitteluprosesseissa. Yleissuunnittelun alkamisesta lähtien työnjako on ollut esimerkiksi neuvonnan ja ympäristöhallinnon yleisluontoisemman suunnittelun välillä selkeä. Maastotöiden ote on ollut alusta asti neuvonnallinen.

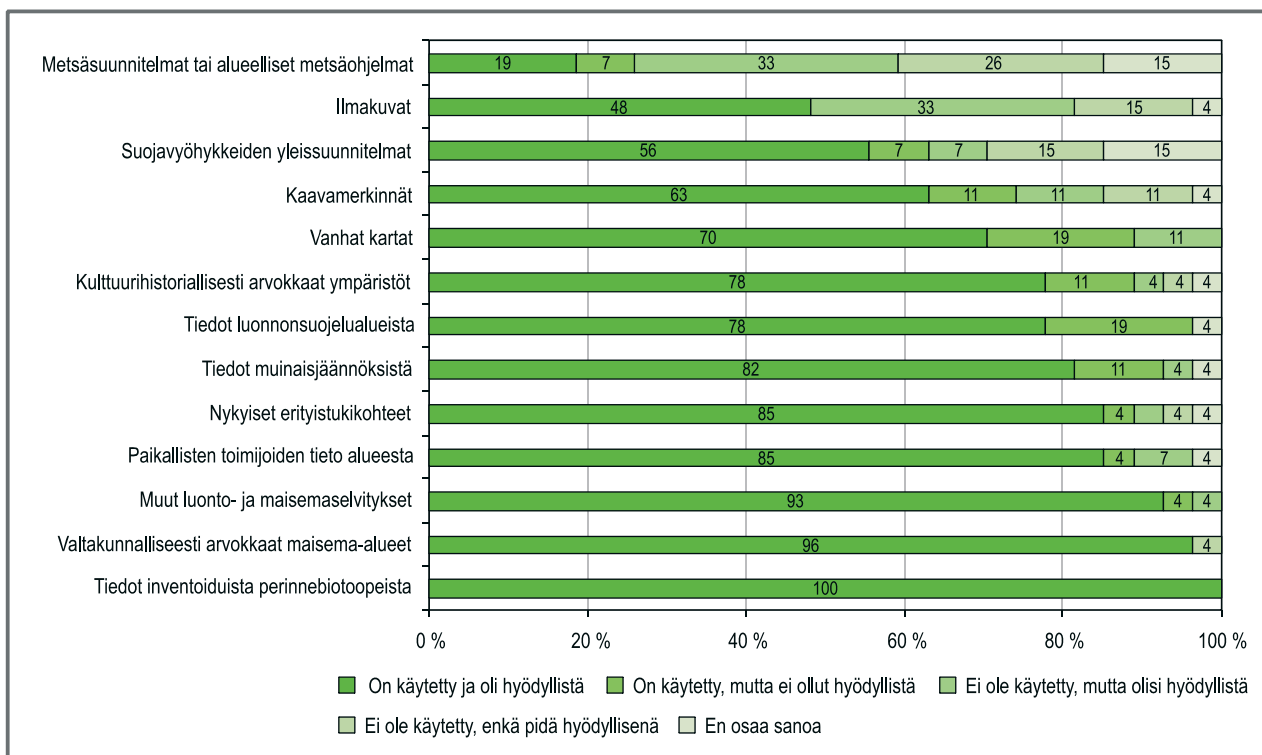
Tilakohtaisten hoitosuunnitelmien laatiminen on jätetty nimenomaan neuvontajärjestölle. Etelä-Savossa ProAgria Maaseutukeskus on tehnyt huomattavan suuren osan erityistukeen liittyvistä hoitosuunnitelmista.

Etelä-Savossa on tehty yhteensä neljä suunnitelmaa ja niiden yhteenlaskettu pinta-ala on vähän yli 30 000 hehtaaria. Suunnittelualueiden koko on vaihdellut ja suunnitelmilla on pyritty maakunnalliseen vaihteluun. Suunnittelua on pyritty kohdentamaan myös kaupunginläheisille, karjatilavaltaisille alueille, josta esimerkkinä nykyisen Pieksämäen kaupungin alueella toteutettu Ankeleelta – Vehmaskylään -yleissuunnitelma. Näillä alueilla yleissuunnittelun on toivottu herättelevän juuri lähialueen viljelijöitä erityistukien pariin. Vuonna 2005 tehdyn suunnitelman jälkeen alueelle on kuitenkin saatu vain kolme uutta sopimusta. Joroisilla vastaavasti suunnittelu houkutteli useita uusia sopimuksia ja noin 50 ha hoidettavaa aluetta. Joillakin alueilla on ollut havaittavissa lumipalloeefektia, jolloin pikku hiljaa ensimmäisten viljelijöiden tekemien sopimusten jälkeen muutkin viljelijät ovat alkaneet kiinnostua asiasta.

Usean haastattelemamme toimijan mukaan odotettuihin erityistukisopimusmäärien kasvulokuihin ei kuitenkaan vielä ole päästy. Suunnittelun jälkihoitoon ei ole panostettu riittävästi. Suunnitelmien ja erityistukien markkinointi on jäänyt pitkälti maaseutusihteerien harteille. Suunnittelualueilta löytyneiden potentiaalisten kohteiden pinta-alat ovat pääsääntöisesti myös olleet melko pieniä. Suunnittelualueilta on löytynyt keskimäärin 30-60 potentiaalista kohdetta. Harvat kohteet ovat olleet isompia kuin parihehtaaria.

Etelä-Savon maatalouden rakenne antaa puitteet yleissuunnitelmien monipuoliselle hyödyntämiselle. Maaseutu on elävää ja laiduneläimiäkin löytyy vielä monin paikoin. Etelä-Savossa on toiseksi eniten Suomen maakunnista perinnebiotooppi-, lumo- ja maisemasopimuksia, yhteensä 4216 hehtaarin alalla vuonna 2006 (Liite 3).

<p>Vahvuudet Lähes jokainen tila osallisena suunnittelussa Laiduntavia eläimiä vielä jonkin verran Maakunnallinen lumo-toimijoiden ydinryhmä Paikallislähtöinen suunnitteluote Selkeä työnjako ympäristöhallinnon yleisen tason suunnittelun ja Maaseutukeskuksen tilakohtaisen neuvonnan välillä Suunnitelmien julkaisu ajoitettu juuri ennen tukihakua Suunnitelmajulkaisut monipuolisia, selkeitä ja kohderyhmälleen lukijaystävällisiä</p>	<p>Mahdollisuudet Täydentävien neuvontahankkeiden hyöty Alueen monimuotoisuuden matkailullinen arvo Potentiaalisten suunnittelualueiden paljous</p>
<p>Heikkoudet Jälkihoidon puuttuminen. Suunnitelmien markkinointi pitkälti maaseutusihteerien harteilla.</p>	<p>Uhat Laiduneläinten määrän väheneminen – seudun kuntien suuntautuminen kahteen eri suuntaan: kasviviljelyvaltaisiin ja hyvin suuriin eläintiloihin Pienet kohteet vaikea saada sopimusten piiriin</p>

Kuva 5. Tausta-aineistojen käyttö ja hyödyllisyys

Yhteistyö metsäkeskusten ja paikallisten metsänhoitoyhdistysten kanssa on ollut yleissuunnittelussa melko vähäistä huolimatta useista yhtymäkohdista. Monet luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaat kohteet sijaitsevat maatalous- ja metsämaan rajaalueilla, kuten metsälaitumet, hakamaat tai reunavyöhykkeet. Metsäsuunnitelmien ja alueellisten metsäohjelmien käyttö on kuitenkin ollut vähäistä. Jopa 25 prosenttia vastanneista ei pitänyt näitä aineistoja lainkaan hyödyllisinä.

4.5

Maastossa – erot inventointikäytännöissä

Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun toiminnan pääpaino on maastotyö- vaiheessa. Maastotyövaiheen intensiteetti ja tarkkuus määrittelevät usein suoraan sen, miten tehokasta suunnittelu on. Maastotyökäytännöissä piilevät myös suurimmat alueelliset erot. Vaikuttavuuden kannalta ratkaisevaa on, inventoidaanko kaikki pienetkin monimuotoisuuskohteet tarkkaan vai keskitytäänkö karkeampaan, soveliaiden tukikohteiden etsintään ja niillä alueilla tilakäyntien neuvonnallisuuteen.

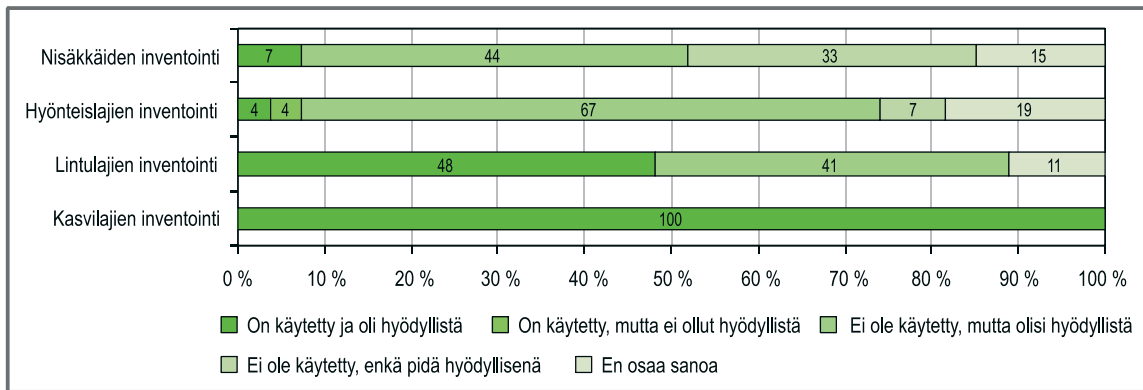
4.5.1

Inventointi – kasvit indikaattoreina

Tiedustelimme eri toimijoilta millä tarkkuudella maastotöitä tulisi tehdä, millaisia kartoitusmenetelmiä on käytetty ja mikä on ollut niistä saatava hyöty (Kuva 6). Kaikki vastanneet pitivät kasvilajiston inventointia hyödyllisenä.

Maastotyöntekijöillä ei välttämättä aina ole ollut kokonaisvaltaista lajintuntemusta maatalousympäristön eri kasvi- ja eliölajeista ja tarkastelu onkin painottunut perinteistä maankäyttöä indikoivien lajien löytymiseen. Suunnittelijoiden ammattitaidosta ja biologisesta suuntautuneisuudesta riippuen.

Lajistokuvauksien tarkkuus on vaihdellut suunnitelmakohtaisesti. Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluoppaan liitteenä ollut kartoituslomakemalli on painotunut kasvilajiston kartoitukseen. Putkilokasvit ja varsinkin harvinaisemmat, perin-

Kuva 6. Toimijoiden näkemykset eri kasvi- ja eliöryhmien inventoinnin käytöstä ja hyödyllisyydestä yleissuunnittelussa

teiseen maankäyttöön kuten niittoon tai laidunnukseen sopeutuneet kasvit, toimivat hyvinä tunnusmerkkeinä maankäytön historiasta tai alueen ekologisista olosuhteista. Kasvien perusteella ei kuitenkaan tulisi vetää liian jyrkkiä johtopäätöksiä alueen arvotamisen suhteen. Yksi huomionarvoinen laji ei välttämättä vielä kerro alueen arvosta mitään, mutta toisaalta niittoon ja laidunnukseen erikoistuneiden harvinaisten lajien kohdalla yksikin voi riittää kertomaan alueen aikaisemmista maankäyttötavoista (Pyhälä 2001: 100-101).

Tutkimustulostemme mukaan eri toimijat olivat halukkaita syventämään kerättävää inventointitietoa. Inventointi käytäntönä tuntuu helposti tuottavan lisäinventoinnin tarvetta. Esimerkiksi hyönteislajien inventointia ei juurikaan oltu maastotöiden yhteydessä tehty, mutta 67 % piti tämänkin eliöryhmän inventointia tarpeellisena, joskin työlääksi. Vain vähän alle puolet suunnittelijoista kertoi havaintoineensa lintulajeja, mutta ei nähnyt sitä hyödyllisenä. Melkein toinen puoli piti lintujen inventointia tärkeänä, vaikkei sitä aikaisempien yleissuunnitteluiden yhteydessä oltu tehty.

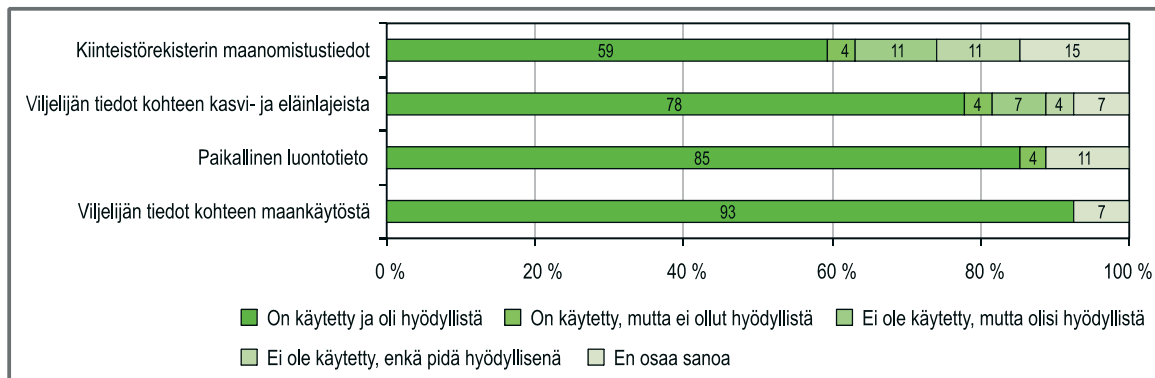
Kaikki tämä kertoo suunnittelijoiden biologisesta suhtautumisesta asiaan. Sillä, oliko suunnittelija ympäristöhallinnosta vai neuvontajärjestöstä, ei ollut juurikaan merkitystä pohdittaessa eri eliöryhmien inventointitarpeita. Yleissuunnittelu nähdään erinomaisena välineenä kartoittaa maaseutuluonnon monimuotoisuutta ja useimpien mielestä inventointitarkkuutta kannattaisi edelleen lisätä:

Onhan tämä yleissuunnittelu sellaista maaseutuluonnon dokumentointia, jota tuskin minkään muun hankkeen puitteissa tehtäisiin. (Ympäristöhallinnon edustaja)

Paikallistietoa on myös käytetty paljon hyväksi inventoinnissa (Kuva 7). Eri toimijat näkivät viljelijöiden paikallistuntemuksen hyödyllisenä tietovarantona. Erityisesti suunnittelijat pitivät maanomistajan tietoja kohteen maankäytöstä ja sen historiasta hyödyllisinä. Siitä on hyötyä etenkin alueilla, joilta löytyy vielä kunnostamiskelpoisia metsälaitumia tai hakamaita. Monesti tällaiset kohteet jäisivät kokonaan pois suunnitelmasta, ellei viljelijä opastaisi suunnittelijaa näille alueille. Maankäytön historialla voi olla myös merkitystä siihen, minkälaista hoitoa kohteille suositellaan. Lähes yhtä tärkeinä pidettiin viljelijöiden tietoa kohteiden kasvi- ja eläinlajeista. Suunnittelijat näkivät, että monet maanomistajat ovat olleet aidosti kiinnostuneita asiasta ja tapaa- misista on ollut monenlaista hyötyä. Eräs suunnittelija puki asian seuraavasti: 'Kyllähän monia viljelijöitä useasti kiinnostaa se mitä niillä reunavyöhykkeilläkin kasvaa, mutta eipä niihin yleensä ehdi tai osaa tutustua ennen kuin joku ottaa asian puheeksi.'

Kysely- ja haastattelutulosten perusteella on havaittavissa pieniä painotuseroja siinä, miten hyödyllisenä suunnittelijat näkivät maanomistajien tiedot. Esimerkiksi ne muutamat kommentit maanomistajien kasvi- ja eläintietojen hyödyttömyydestä tulivat alueellisen ympäristökeskuksen toimijoilta. Neuvontapuolen suunnittelijat sen sijaan olivat ehdottoman yksimielisiä maanomistajan asiantuntemuksen hyödyllisyydestä. Eri kasvi- ja eliöryhmien inventointitarkkuus herätti keskustelua: onko

yleissuunnitteluvaiheessa tarpeen tehdä tarkkaa lajistoinventointia vai tulisiko tämä tehdä vasta tilakohtaisen hoitosuunnitelman yhteydessä? Monet eivät nähneet tarkkaa inventointia tarpeellisena. Jotkut näkivät liian tarkan inventointityön jopa luovan pelkoa viljelijöiden keskuuteen. Näin suunnittelutyöltä odotettu hyöty voikin yllättäen pienentyä.

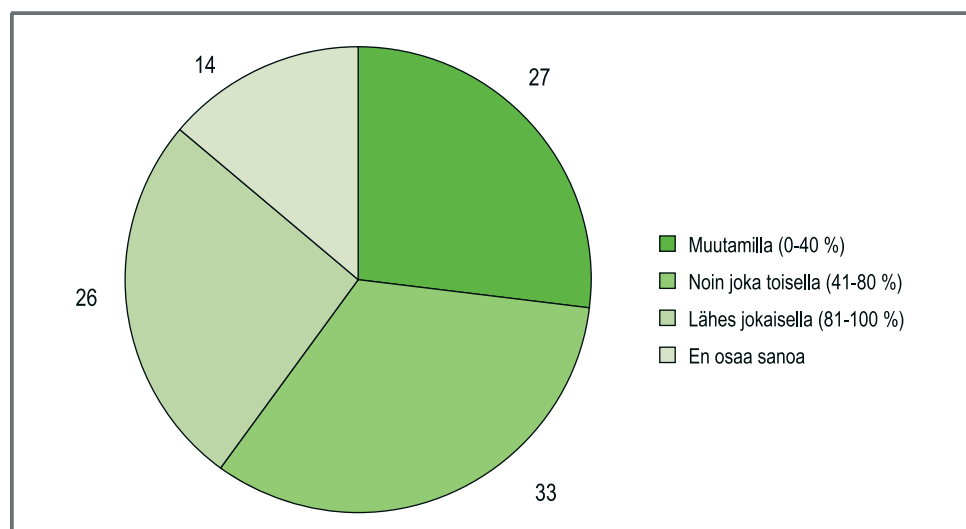

Kuva 7. Eri toimijoiden näkemykset paikallistiedon hyödyllisyydestä yleissuunnittelussa

4.5.2

Tilakäynnit - rusinat pullasta vai joka tilalle kahville?

Eri alueiden suunnittelukäytännöt vaihtelevat sen mukaan, miten paljon maataloilla on käyty tekemässä inventointi- ja neuvontatyötä (Kuvat 8 ja 9). Lähes jokaisella tilalla inventointityötä on tehty lähinnä Uudellamaalla, Hämeessä, Etelä-Savossa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa (ks. Laatikot 1,3,5). Toista ääripäätä puolestaan edustaa Länsi-Suomi ja Pohjois-Pohjanmaa (ks. Laatikko 4). Näillä alueilla tilakohtaista inventointityötä on tehty vain noin joka kolmannella suunnittelualueen tilalla. Lounais-Suomessa, Keski-Suomessa ja Lapissa on käyty noin puolella tiloista (ks. Laatikko 2).

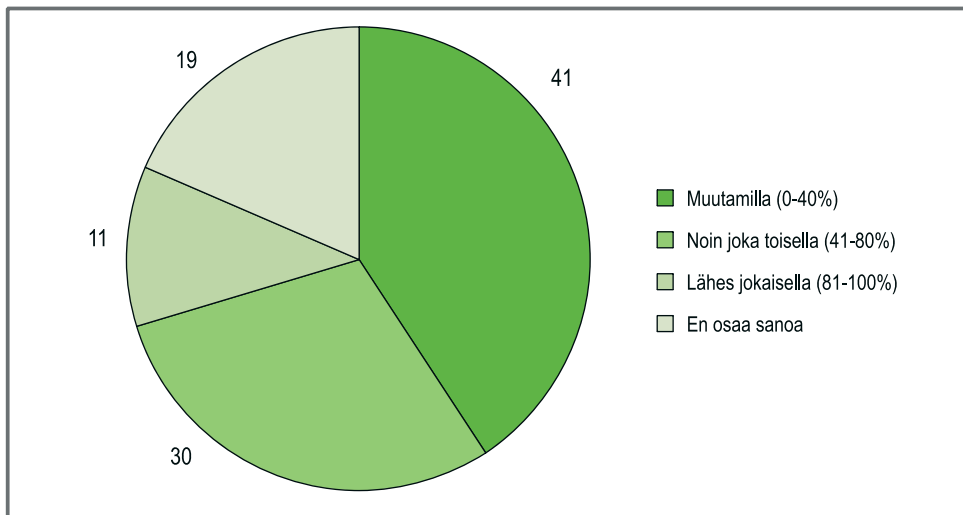

Kuva 8. Tilakohtaisen inventoinnin määrä yleissuunnittelun yhteydessä

Erilaiset inventointikäytännöt ovat suoraan yhteydessä suunnittelualueiden koon ja maisemarakenteeseen. Suurilla suunnittelualueilla ei yksinkertaisesti ole ollut mahdollista käydä jokaisella tilalla. Maisemarakenteesta johtuen potentiaaliset hoitokohteet voivat jakautua harvakseltaan ympäri laajan suunnittelualueen. Länsi- ja Pohjois-Suomessa suunnittelualueet ovat olleet hyvinkin laajoja ja tilakäynnit on näin ollen kohdennettu osittain potentiaalisimmille alueille kartta- ja maastotarkastelua apuna käyttäen. Erityisen vähän tilakäyntejä on tehty Länsi-Suomen ympäristökeskuksen alueella, missä inventointia kerrottiin tehdyn vain kymmenesosalla suunnittelualueen tiloista. Joidenkin suunnitelmien yhteydessä jopa vain harvoilla maataloilla on tavattu viljelijöistä kasvatusten.

Vastaavasti esimerkiksi Uudellamaalla ja Pirkanmaalla suunnittelualueet ovat olleet pinta-alaltaan pieniä, mikä on mahdollistanut tarkan tilakohtaisen inventoinnin. Myös Itä-Suomen maakunnissa on panostettu melko tarkkaan inventointityöhön. Pohjois-Karjalan ja Kainuun vaarakylillä tämä onkin ollut mahdollista ja tarkoituksenmukaista. Pienillä suunnittelualueilla on usein otettu yhteyttä jokaiseen maanomistajaan ja monet näistä on jopa tavattu riippumatta siitä, onko heidän maillaan monimuotoisuuskohteita vai ei. Toisaalta Pohjois-Karjalassa on hyviä esimerkkejä siitä, että suunnittelualueen ei tarvitse muodostua yhdestä yhtenäisestä alueesta, vaan se voi koostua esimerkiksi ketjusta vaarakyliä, jolloin kokonaisuudessaan suunnittelualueesta saadaan riittävän laaja (esim. Metsola & Sieviläinen 2005).

Tulostemme mukaan inventointien yhteydessä neuvontaan on panostettu yllättävän vähän (Kuva 9). Hieman alle puolet vastaajista arvioi neuvontaa annetun vain alle 40 %:lle niistä maataloista, joiden mailla inventointia oli tehty. Vain noin kymmenesosassa suunnitelmia neuvontaa oli annettu lähes jokaisella inventoidulla tilalla. Ehdottomimmin tilakohtaiseen neuvontaan suhtauduttiin Kainuussa, Kaakkois-Suomessa ja Uudellamaalla. Lounais-Suomessa, Etelä-Savossa ja Lapissa tilakohtaista neuvontaa ei arvostettu yhtä korkealle.

Kuva 9. Tilakohtaisen neuvonnan määrä yleissuunnittelun yhteydessä

Kuva Maarit Vainio

Laatikko 4. Pohjois-Pohjanmaa – kokemusten kautta monen toimijan suunnittelukäytäntöön

Pohjois-Pohjanmaa maaseutu on vaihtelevaa. Etelää hallitsevat laajat lakeudet merenrantaniittyineen kun taas Koillismaan erikoisuutena ovat laajat tulvaniityt (Vainio ym. 2001:52). Pohjois-Pohjanmaalla ja varsinkin sen eteläosissa lypsykarjatalous on voimissaan ja alueella on paljon laiduntavia eläimiä.

Pohjois-Pohjanmaalla luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun toteuttamistavat ovat vaihdelleet hieman vuodesta ja alueesta toiseen. Yleissuunnitelmia on tehty yhteensä neljä ja jo kahden ensimmäisen yleissuunnitelman yhteenlaskettu pinta-ala on ollut yli 30 000 hehtaaria. Hailuodosta alkanut luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelu on luonut pohjaa pohjois-pohjalaiselle suunnittelutavalle, jossa pääpaino on laajojen ekologisesti ja maisemallisesti merkittävien alueiden kartoittamisessa. Hailuodon suunnitelma poikkeaa jonkin verran muista maassamme tehdyistä yleissuunnitelmista niin käytännön menetelmien kuin suunnitelman rakenteen suhteen. Hailuodon suunnitelma tehtiin paikallisen asukkaan toimesta. Suunnittelussa oli biologinen ote ja suunnittelijan paikallistuntemus oli suureksi eduksi. Hailuodon valinnan taustalla oli hyvinkin käytännölliset seikat: sieltä löytyi kiinnostusta, pitkä perinne ja osaamista luonnonlaitumien hyödyntämisestä. Hailuodossa luonnonlaitumien hyödyntäminen on jatkunut katkeamattomana näihin päiviin asti. Niitä hoidetaan myös paljon erityistuen avulla. Suunnitelman jälkeen on havaittu, että pikku hiljaa viljelijöiden kiinnostus on herännyt myös pienempien ja hankalammin hoidettavien kohteiden hoitoon.

Pohjois-Pohjanmaalla kahden ensimmäisen suunnitelman viimeistelyyn on kulunut runsaasti aikaa. Ensimmäiset suunnitelmat saatiin painosta vasta vuoden 2006 aikana. Kaksi tuoreinta suunnitelmaa on valmistunut nopeasti uuden suunnittelukäytännön ansioista. Suunnitelmien rakenne poikkeaa hieman muiden maakuntien alueilla tehdyistä suunnitelmista. Erityisesti Hailuodon julkaisu on biologisesti äärimmäisen kattava, mutta sen neuvonnallinen rooli saattaa jäädä pitkien lajilistojen varjoon. Julkaisun vääräväri-ilmakuvat ovat erinomaisen informatiivisia. Pohjois-Pohjanmaalla suunnittelualueet ovat olleet laajoja ja varsinkin ensimmäisten suunnitelmien (Hailuoto, Limingan lakeus) yhteydessä viljelijätapaamiset tapahtuivat satunnaisesti ja perustuivat osittain muutamien viljelijöiden omiin yhteydenottoopyyntöihin. Neuvontaa on rakennettu esimerkkikohteiden varaan, joihin viljelijät ovat voineet käydä tutustumassa. Viljelijöille on myös lähetetty kartta omista lumo-kohteistaan. Kartan

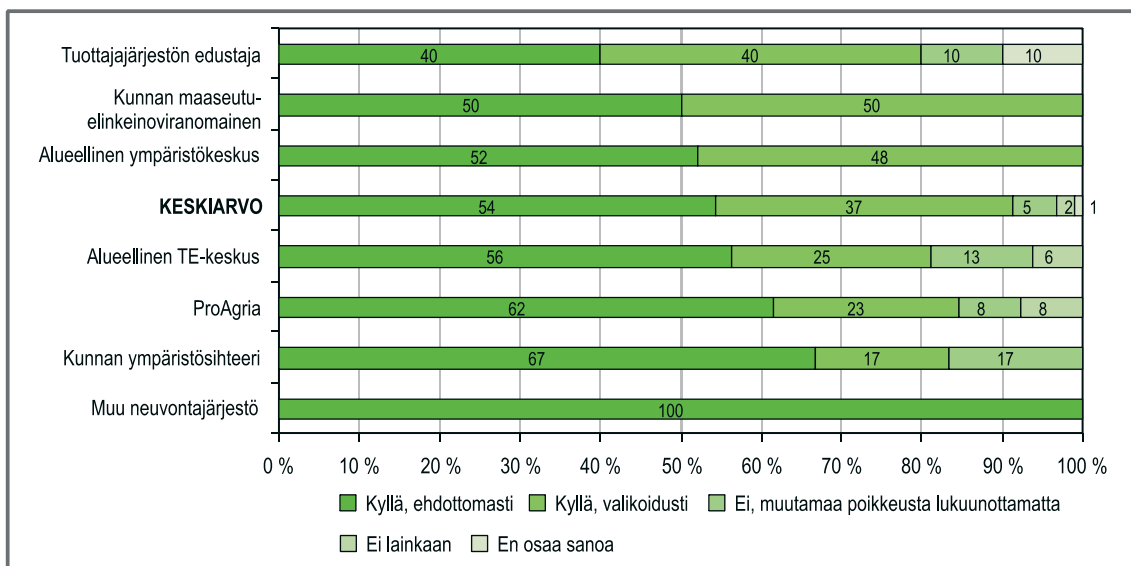
perusteella he ovat voineet vielä kommentoida kohdevalintoja. Tässä kohtaa on myös erikseen kysytty lupa kohteiden julkaisemiseen lopullisessa suunnitelmaulkaisussa.

Vuonna 2006 Pohjois-Pohjanmaalla toteutettiin Oulujokilaakson valtakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella mallia, jossa maastotöihin osallistui kolme henkilöä. Maastotyöt oli jaettu neuvontajärjestön, ympäristökeskuksen suunnittelijan sekä ympäristökeskukseen konsulttisopimuksella palkatun viljelijä-biologin kesken. Myös neuvontaan viljelijätapaamisten yhteydessä on nyt panostettu enemmän. Käyttöön otettu suunnittelumalli nopeutti suunnitelmien laadintaa ja tehosti suunnitteluprosessia.

Pohjois-Pohjanmaalla ei ole vielä arvioitavissa yleissuunnittelun vaikutusta erityistukisopimusten määrään, koska ensimmäiset julkaisut on saatu viljelijöille vasta aivan viime aikoina. TIKELtä saamamme aineiston mukaan esimerkiksi Hailuodossa oli jo ennen yleissuunnittelua yli 400 hehtaarin alalla perinnebiotooppi-, lumo- tai maisemasopimuksia, eikä vuoden 2004 suunnittelun jälkeen uusia hakemuksia ole juuri tullut; sopimuspinta-ala on kuitenkin noussut vajaalla 100 hehtaarilla, mikä kertoo alueella sijaitsevista laajoista laidun- ja niittokokonaisuuksista. Limingan lakeuden alueella oli suunnitelman laadinnan aikaan yli 1200 hehtaaria luonnonniittyjä erityistuen piirissä. Koko maakunnan osalta erityisympäristötukien sopimustilanteen kehittyminen on ollut rohkaisevaa. Aikajänteellä 2002-2006 erityistukimäärä on liki kaksinkertaistunut, 3719 hehtaariin (liite 3).

Vahvuudet Erittäin sujuva ja innovatiivinen yhteistyö neuvonnan ja muiden toimijoiden välillä Oppimiseen perustuva suunnittelumenetelmien kehittäminen	Mahdollisuudet Täydentävät neuvontahankkeet Laajat potentiaaliset erityistukialueet Kohdentaminen arvokkaille maisema- ja Natura-alueille Potentiaalisten suunnittelualueiden paljous Lihakarjan kasvatus ja eläinten laiduntaminen laajoilla metsälaitumilla ja rantaniityillä
Heikkoudet Suunnitelmaulkaisujen biologinen näkökulma Ensisimmäisten julkaisujen viivästyminen	Uhat Syrjäseutujen aktiivilijelijäväestön väheneminen Tilakoon kasvaminen ja siirtyminen suuriin tuotantoyksiköihin

Kysyimme eri toimijoiden mielipiteitä siitä, millä tarkkuudella inventointia ja neuvontaa tulisi tehdä. Toimijaryhmien mielipiteet olivat samansuuntaisia näiden molempien osalta. Kuvassa 10 esitetyt mielipiteet neuvonnan kohdentamisesta kuvaavat siten myös toimijaryhmien näkemyksiä tilakohtaisen inventoinnin tarpeesta. 91 % vastanneista kaipasi jonkinasteista tilakohtaista neuvontaa suunnittelun yhteyteen. Maanomistajan mukanaoloa maastokäynnillä eri toimijat pitivät ensiarvoisen tärkeänä.

Kuva 10: Eri toimijoiden näkemykset siitä, tulisiko yleissuunnittelussa panostaa tilakohtaiseen neuvontaan.

Ei ole yllättävää, että juuri neuvojat kannattavat tarkkaa tilakohtaista inventointia ja neuvontaa voimakkaimmin. Muutama neuvoja oli kuitenkin sitä mieltä, että tilakohtaista neuvontaa ja inventointia tulisi tehdä vain hyvin valikoiden tai ei lainkaan. Tämän näkemyksen mukaan yleissuunnittelua ja tilakohtaista suunnittelua ei tulisi sotkea keskenään. Alueellisten ympäristökeskusten edustajat olivat yksimielisiä siitä, että tilakäynnit ovat tarpeellisia. Samaa mieltä olivat myös kuntien maaseutuelinkeinoviranomaiset. Näkemykset vaihtelivat sen mukaan, miten kattavasti tätä tulisi tehdä. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen alueella vastaajat olivat kaikkein voimakkaimmin sitä mieltä, että yleissuunnittelun tulee olla riittävän valikoivaa, eikä joka tilalla ole tarpeen tehdä inventointityötä (Laatikko 2). Tämä koettiin osaksi suunnittelun tehokkuutta. Hieman suurempaa hajontaa oli TE -keskusten, tuottajajärjestöjen edustajien ja kunnan ympäristönsuojelusihteerien mielipiteissä.

Mielipide-erot eri toimijoiden välillä koskevat yleissuunnittelun luonnetta yleensä. Rajankäyntiä käydään siitä, missä määrin yleissuunnittelun yhteydessä tulee ja voi tehdä tilakohtaista suunnittelua. Perinteinen työnjako neuvonnan ja ympäristöhallinnon välillä on ollut, että neuvonta vastaa tilakohtaisesta neuvonnasta ja ympäristöhallinto yleisemmän tason suunnittelusta (Aakkula ym. 2006). Tämänkaltaisen työnjako olikin käytössä monilla alueilla. Osa toimijoista koki kuitenkin, että tiukka raja näiden välillä on juuri se keskeinen pullonkaula, miksei hoitosopimuksia ole saatu syntymään. Neuvonnan monipuolistaminen koettiin tarpeelliseksi. Moni näkikin, että mikäli suunnittelua tehdään pelkästään biologisista lähtökohdista ja neuvonnallisuudesta säästellen suunnittelun tehokkuus kärsii. Yleissuunnittelun teho nähtiin juuri siinä, että kartoituksen yhteydessä on mahdollista tehdä melko pitkälle menevää neuvontatyötä:

Usein puhutaan, että tämä ei ole tilakohtaista neuvontaa. Ei siinä kannata ruveta hiuksia halkomaan - neuvonta sopii kyllä ihan samalla lailla tehtäväksi siinä saman viljelijäkontaktin aikana, vaikka yleissuunnittelurahat eivät suoranaisesti siihen olisikaan tarkoitettu. Täytyy siinä oikeestaan väkisinkin siinä samassa tuota neuvontaa tehdä. (TE -keskuksen virkamies)

Jossakin olen kollegoiden puheesta ymmärtänyt, että maastotöistä on jossain päin vähän säästetty ja se on mun mielestä huolestuttavaa kaikessa tällaisessa yleissuunnittelussa. (Neuvoja)

Viljelijät toivovat ja odottavat, että yleissuunnittelun kautta jotain hyötyä saadaan ja tilakäynnin yhteydessä saadaan käytännön neuvoja siihen tukiliitteen suunnitelman laadintaan. Jos siihen saatais vielä elementti, jossa kiinnostuneille tiloille voidaan laatia saman tien hoitosuunnitelmat, olisi se tietenkin tehokasta resurssien käyttöä. Se vaatisi rahoituksen tulemistä jotain muuta kautta. (TE -keskuksen virkamies)

Joillakin alueilla neuvontaa yleissuunnittelun yhteydessä on harrastettu tehokkaasti (ympäristökeskuksen puolelta) ja viljelijöitä on osittain aktivoitu itse laatimaan suunnitelmaliitteitä, mutta siitä huolimatta yhteistyö neuvonnan kanssa sujuu kitkattomasti. Tämä kertoo yhtenäisestä tahtotilasta yhteisen päämäärän saavuttamiseen: maaseutuluonnon monimuotoisuuden edistämiseen. Lisämausteena tuottajajärjestö ja TE-keskus pitävät jo yleissuunnittelun yhteydessä tehtävää neuvontatyötä tarpeellisenä tukijärjestelmän tehokkaamman hyödyntämisen kannalta.

4.5.3

Kohteiden valinta – mitä mukaan suunnitelmaan?

Suunnitteluun osallistuvien tahojen näkemykset siitä, minkälaisia luonnon monimuotoisuuskohteita yleissuunnittelulla kartoitetaan, eroavat merkittävästi toisistaan. Laadimme kyselyyn viisi esimerkkiä mahdollisesti mukaan otettavista kohteista. Esimerkit pyrkivät valottamaan maastossa tehtäviä valintoja ja rajanvetoja luonnonarvojen, viljelijän hoitohalukkuuden ja ennallistamistoimien osalta (Taulukko 2).

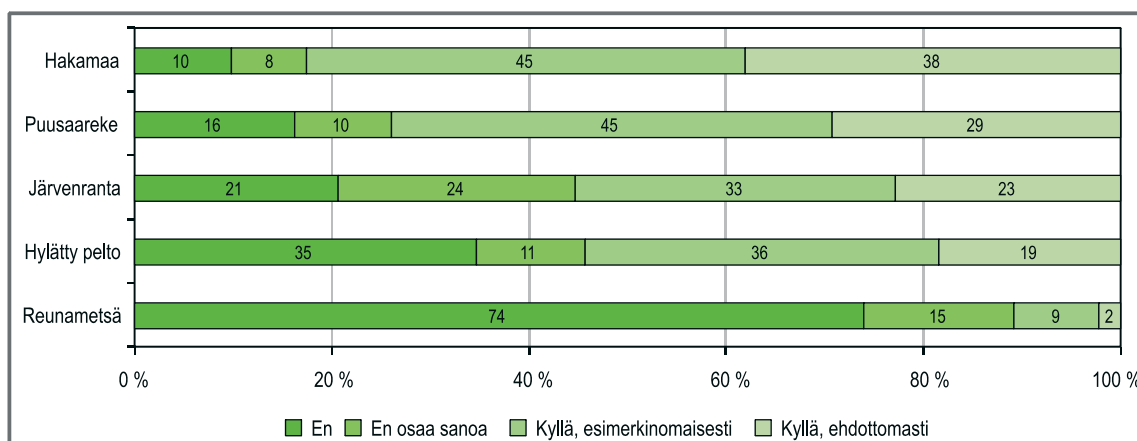
Taulukko 2: Kohteiden valinta – rajatapauskohteet

Kohde	Rajanvedot
HAKAMAA Vanhaa hakamaata on viljelijän mukaan laidunnettu 1970-luvulle asti. Avoimille niittykuviolle on istutettu kuusentaimia, mutta pieniltä laikuilta löytyy monia perinnebiotoopeilla huomionarvoista kasvilajia. Ottaisitteko kohteen mukaan?	– huomionarvoisten lajien määrä – istutetun puuston ikä – maanomistajan halukkuus poistaa istutettua puustoa – maanomistajan mahdollisuudet laidunnukseen – muut mahdolliset hoitomuodot
PUSIKOITUVA PELTO Kyläkirkon vieressä on pusikoituva hylätty pelto, jolla kasvijaisto on melko vaatimatonta. Ottaisitteko kohteen mukaan?	– maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot – monimuotoisuutta edistävä elinympäristö (paahdeympäristö, ruderaattikasvit)
REUNAMETSÄ Karjatilän isäntä haluaa suunnitelmaan mukaan reunametsän, jolla kasvaa järeä kuusikko ja mustikkatyypin kangasmetsää. Alueella ei ole laidunnettu ainakaan 50 vuoteen. Eläimille kaivataan kesälaidunta. Ottaisitteko kohteen mukaan?	– maakuntakohtaiset vaihtelut – luontotyyppien yleisyys suunnittelualueella
PUUSAAREKE Keskellä peltoa on 0,04 hehtaarin saareke, jolla on kiviröykkiö, muutama kataja ja vanha lehdeskoivu. Ottaisitteko kohteen mukaan?	– pinta-ala – ei hoitotoimia, ei tukikelpoinen?
JÄRVENRANTA Valtatien lähellä on kilometrin pituinen patkka leppää ja koivua kasvavaa järvenrantaa. Ottaisitteko kohteen mukaan?	– viljelyalueen läheisyys – maisemallinen merkittävyys – lahopenaston määrä – jatkohoitomuoto

Vastaajien mielestä selkein mukaan otettava kohde olisi metsittyvä hakamaa, koska siellä oli ilmoitettu olevan muutamia huomionarvoisia lajeja jäljellä (Kuva 11). Ehdottomasti tämän kohteen halusi mukaan 38 % vastaajista. Pellon puusaarekkeen halusi mukaan 29 %, järvenrannan 22 %, kyläkirkon viereisen hylätyn pellon 19 %. Innokkaan karjatilallisen metsälaitumen halusi mukaan vain 2 % vastanneista.

Esimerkinomaisesti kohteista olisi mukaan otettu mieluiten myös metsitetty hakamaa ja pieni pellon puu- ja kivisaareke. Kyläkirkon viereisen pusikoituvan pellonkin olisi mukaan halunnut 36 % vastanneista ja maisemat peittävän järvenrantapusikon 33 %. Karjatilallisen metsälaidunta juuri kukaan vastaajista ei olisi ottanut mukaan edes esimerkinomaisesti. Kolmasosa olisi jättänyt pois myös kirkon viereisen hylätyn pusikoituneen pellon, 20 % pusikoituneen järvenrantavyöhykkeen ja 16 % pellon puu- ja kivisaarekkeen.

Tämä kysymys kirvoitti kielenkantoja myös avoimessa perusteluosiossa, josta odotetusti nousi voimakkaimpana esiin se, että tällaisia asioita ei voi sanallisesti arvioida, vaan kohteen kelpoisuus yleissuunnitelmaan vaatii arvioinnin paikan päällä maastossa. Olemme koonneet seuraavien sivujen laatikoihin vastaajien esittämiä perusteluita sille, miksi kyseiset tapaukset olivat ongelmallisia tai miksi vastaajat olisivat halunneet alueet mukaan suunnitelmiin.

Kuva 11. Toimijoiden näkemykset rajakohteiden valinnasta yleissuunnitelmaan

HAKAMAA

- *Kaikki niityt tai ketojen tunnuspiirteet omaavat kohteet suunnitelmiin, vaikka osa alueesta olisikin istutettu kuuselle tai ei täytä perinnebiotoopin tunnusmerkkejä. (Ympäristöhallinto, biologi, ohjausryhmän jäsen)*
- *Kohteen mukaanotto riippuu maanomistajan mielipiteestä ja mahdollisuuksista hoitaa kohdetta. (Alueellinen TE-keskus, ohjausryhmän jäsen)*
- *Kohteen mukaan ottaminen on hankalaa, koska kohteen hoito voi olla ristiriidassa viljelijän toisen elinkeinon eli metsätalouden kanssa. Jos taimettuminen on epäonnistunut ja isäntä valmis poistamaan kuusentaimet, ottaisın kohteen mukaan. Muuten todennäköisesti en. (Ympäristöhallinto, suunnittelija)*
- *Jos metsätaloussuunnitelma antaa myöten harventaa kuusikkoa niin siinä tapauksessa ottaisın mukaan. (Ympäristöhallinto, suunnittelija)*
- *Ottaisın mukaan huomionarvoisten lajien takia (Alueellinen TE-keskus, erityistukisopimusten esittelijä)*
- *Hakamaa – valinta tehty metsätalousmaaksi! Lopullinen valinta riippuu kehittämiskelpoisen alan suhteesta talousmetsään (Pro Agria, maisemanhoidon neuvoja)*

HYLÄTTY PELTO

- *Kyläkirkon viereisellä pusikoituvalla pellolla on maisemallista arvoa.* (Ympäristöhallinto, ohjausryhmän jäsen)
- *Maisemalliset ja kulttuurihistorialliset arvot puoltavat kohteen huomioimista.* (Ympäristöhallinto, ohjausryhmän jäsen)
- *Tämän mukaanotto riippuu linnusto- ja ehkä maisema-arvoistakin.* (Ympäristöhallinto, ohjausryhmän jäsen)
- *Kyläkirkon viereisen pusikoituvan pellon ottaminen suunnitelmaan ja mahdolliseen tulevaan yhteisölliseen hoitoon olisi kaikille eduksi* (Alueellinen TE-keskus, erityisympäristötukien esittelijä)

REUNAMETSÄ

- *Selvä tapaus, talousmetsää* (Pro Agria, maisemanhoidon neuvoja)
- *Karjatilän isännän reunametsän hoito tulisi ottaa huomioon sitten, kun alueella on jo tapahtunut raivausta ja laidunnusta. Järeä mustikkatyypin metsä voi raiskaantua hakkuussa.* (Alueellinen TE-keskus, erityisympäristötukien esittelijä)

PUUSAAREKE

- *Kannattaa ottaa mukaan, koska alue kuitenkin kuuluu perustoimenpiteisiin (= säilytettävä)* (Alueellinen TE-keskus, ohjausryhmän jäsen)
- *Pellolla oleva 0,04 hehtaarin saareke voi olla todellisuudessa 0,05 ha. Alueeseen voi ottaa mukaan mahdollisesti 0,01 ha kuvion ympäriltä, jos viljelijä haluaisi hoitaa saareketta sopimuksen kautta.* (Alueellinen TE-keskus, erityisympäristötukien esittelijä)
- *0,04 ha:n alalta ei tukea makseta!* (Alueellinen TE-keskus, ohjausryhmän toimintaan osallistunut tarkastaja)
- *Jos ympärillä oleva pelto on alaltaan alle 4 ha on vastaus EI. Mutta, jos pelto on iso, niin tällaiset pienetkin alueet tulisi ottaa mukaan.* (MTK:n edustaja, ohjausryhmän jäsen)

JÄRVENRANTA

- *Ottaisin mukaan riippuen siitä, minkä ikäistä puusto on, löytyykö alueelta lahoppuuta ja miten lähellä maanviljelysaluetta kohde sijaitsee* (Alueellinen TE-keskus, ohjausryhmän jäsen)
- *Tällä kohteella on maisemallista arvoa, vaikkei niinkään lumoa* (Ympäristöhallinto, ohjausryhmän jäsen)
- *Tämä on kyllä maisemallisesti merkittävä, mutta rajatapaus ehdottomasti!* (Ympäristöhallinto, ohjausryhmän jäsen)
- *Jos alueeseen liittyy linnustollisia arvoja, niin ottaisın siinä tapauksessa kohteen mukaan* (Ympäristöhallinto, ohjausryhmän jäsen)
- *Rantalepikko on varmasti maisemakohde, mutta mukaan vaan!* (Pro Agria, maisemanhoidon neuvoja)

Suunnitteluun osallistuneilla toimijoilla ei ollut antaa yhtä selkeää vastausta siitä, millaiset alueet tulisi ottaa mukaan maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmaan. Valintaperusteet vaihtelevat niin toimija-, maakunta- kuin suunnitelmakohtaisesti. Näkemyserojen taustoilla on jännite, joka leimaa keskeisesti koko yleissuunnitteluprosessia. Jännite syntyy painotuseroista kolmen seuraavan tekijän välillä:

- 1) Luonnon monimuotoisuuden biologiset ehdot
- 2) Ympäristötukiehdot
- 3) Paikallislähtöinen maaseudun kehittäminen

Kukin näistä tekijöistä vie suunnittelua hieman eri suuntiin (ks. myös Liite 4). Biologinen näkökulma painottaa inventoinnin tärkeyttä ja arvokkaiden kohteiden hoitoon saattamista. Suunnittelussa tulisi ennemminkin pyrkiä karsintaan kuin kaikkien mahdollisten kohteiden mukaan ottamiseen. Näin tukirahat voidaan suunnata tehokkaasti. Seuraavat ympäristöhallinnon suunnittelijoiden kommentit kuvaavat hyvin tätä näkemystä:

Neuvontajärjestöillä on vissiin ollut semmonen tapa, että joka tilalta pitäis löytää jotain kohteita, jotta jokainen viljelijä ois samalla viivalla näitä tukia haettaessa. Mutta kun ei sieltä jokaiselta tilalta niitä lumo-kohteita löydy. Kannattaisi se raha mieluummin satsata niille alueille, joille siitä hoidosta olisi oikeasti hyötyä. (Ympäristöhallinto suunnittelija)

Kun olen tutustunut muiden maakuntien suunnitelmiin, monissa maakunnissa on mielestäni monen sortin pusikkoa mukana suunnitelmissa. Kohteita tulisi enemmän karsia, jotta saataisiin niitä mielekkäitä kohteita mukaan. (Ympäristöhallinto, suunnittelija)

Ympäristötukiehdot antavat tietyn melko tiukan rakenteen yleissuunnittelulle. Onhan se nimenomaisesti väline erityistukien markkinointiin ja kohdentamiseen. Se, miten paljon suunnittelun tulisi perustua tukiehtojen mukaisten kohteiden etsintään, vaihtelee eri toimijaryhmittäin ja alueittain. Tätä näkökulmaa painottavat toimijat korostivat, että mukaan otettavien kohteiden kriteerit tulisi olla jossakin määrin yhtäläiset. Alueiden välisen tasavertaisuuden nimissä:

Minua hivoittävästi harmittaa se, miten erilaisia ja eritasoisia suunnittelualueita on ollut eri maakunnissa ja tuntuu, että ne viljelijät ei missään nimessä ole samalla viivalla eri puolilla Suomea näitä tukia haettaessa. (Ympäristöhallinto, suunnittelija)

Monissa vastauksissa kritisoitiin liian biologisen tai tukiehtojen noudattamista korostavaa suunnittelunäkökulmaa. Kritiikkiä sinkoili niin eri toimijoiden välillä kuin kollegoiden keskenkin. Kritiikki keskittyi erityisesti siihen, että suunnittelu oli joillakin alueilla painottunut liiaksi *helmien kalasteluun* sen sijaan, että olisi pyritty harvemmillä seurala ottamaan mukaan myös kehityskelpoisia kohteita. He myös korostivat, että ei-tukikelpoisten kohteiden mukaanotto on tärkeää, koska viljelijät voivat innostua hoidosta myös ympäristötuen ulkopuolella. Tämä olisi tärkeää viljelijöiden herättelyn ja silmien avaamisen kannalta. Myös maisemarakenteelliseen suunnittelun näkökulmaa tulisi laajentaa enemmän alue-ekologiseen, maisemarakenteelliseen tarkasteluun. Monet näkivät myös, että lumo-yleissuunnittelu voi tukea uutta perustukseen sisältyvää maatalan monimuotoisuuskohteiden kartoitusta.

Nämä kriittiset äänet peräänkuuluttivat laajempaa maaseudun kehittämiseen perustuvaa näkökulmaa. He myös korostivat, että kohteiden arvo määräytyy aina pai-

kallisesti. Toisin sanoen monilla alueilla huonompiakin kohteita tulisi ottaa mukaan, jos alueelta ei muuten ole löytynyt edustavia luontotyypppejä. Monet näkivät, että tällaisilla alueilla oikeanlaisella hoidolla saataisiin ajan myötä luotua laadukkaita monimuotoisuuskohteita. Seuraavat esimerkit eri toimijoilta kuvaavat yleissuunnittelun tarjoamia mahdollisuuksia laajemmin maaseudun kehittämisen näkökulmasta:

Erilaisia esimerkkejä voi sisältyä suunnitelmaan, mikäli vastaavanlaisia kohteita esiintyy myös muualla suunnittelualueella, ja niitä kohtaan esiintyy kiinnostusta ja tarpeita. Erityyppiset kohteet voivat toimia myös esimerkkeinä viljelijöille uuden perusympäristötuen mukaisen tilakohtaisen lumokartoituksen laadinnassa ja täydentävien ehtojen kohteiden huomioimisessa. Kuitenkin raportissa pitäisi löytää arvokkaimmat kohteet, jotka tulisi saada hoidon piiriin. Tämä tarkoittaa, että jos työ laajenee, on se huomioitava myös suunnittelutyön rahoituksessa. (Pro Agria, maisemanhoidon neuvoja)

Jos maanomistaja on itse halukas hoitamaan tällaisiakin alueita luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta, voisi kohteet ottaa mukaan suunnitelmaan. Kaikista näistä voi hoidon avulla saada hyviä lumokohteita ennemmin tai myöhemmin. Päätös tehdään maanomistajan kanssa käydyn keskustelun pohjalta tilakäynnillä yleissuunnitelmaa tehtäessä. (Pro Agria, maisemanhoidon neuvoja)

Hyvin erilaisia lumokohteita tulisi olla mukana. Pelkät ”loistavat” kohteet eivät riitä, ne löytyisivät tukien piiriin ehkä muutenkin! (MTK, ohjausryhmän jäsen)

Yleissuunnitelmassa voi mielestäni olla hyvin säilyneiden kohteiden lisäksi kunnostettavissa olevia kohteita, koska useimmilla alueilla laadukkaat ja hyvät kohteet ovat vähissä. (Ympäristöhallinto, ohjausryhmän jäsen)

Jos alueella olisi useita vastaavia kohteita, en ottaisi kaikkia mukaan ja painottaisin suunnitelmassa lumo- ja maisema-arvoja. Tämähän ei ole perinnebiotooppi-inventointi, vai onko? (Ympäristöhallinto, ohjausryhmän jäsen)

Kangasmetsästä ja pensaikostakin voi kehittyä vielä jotain, jos muita kohteita alueella ei olisi. (Ympäristöhallinto, ohjausryhmän jäsen)

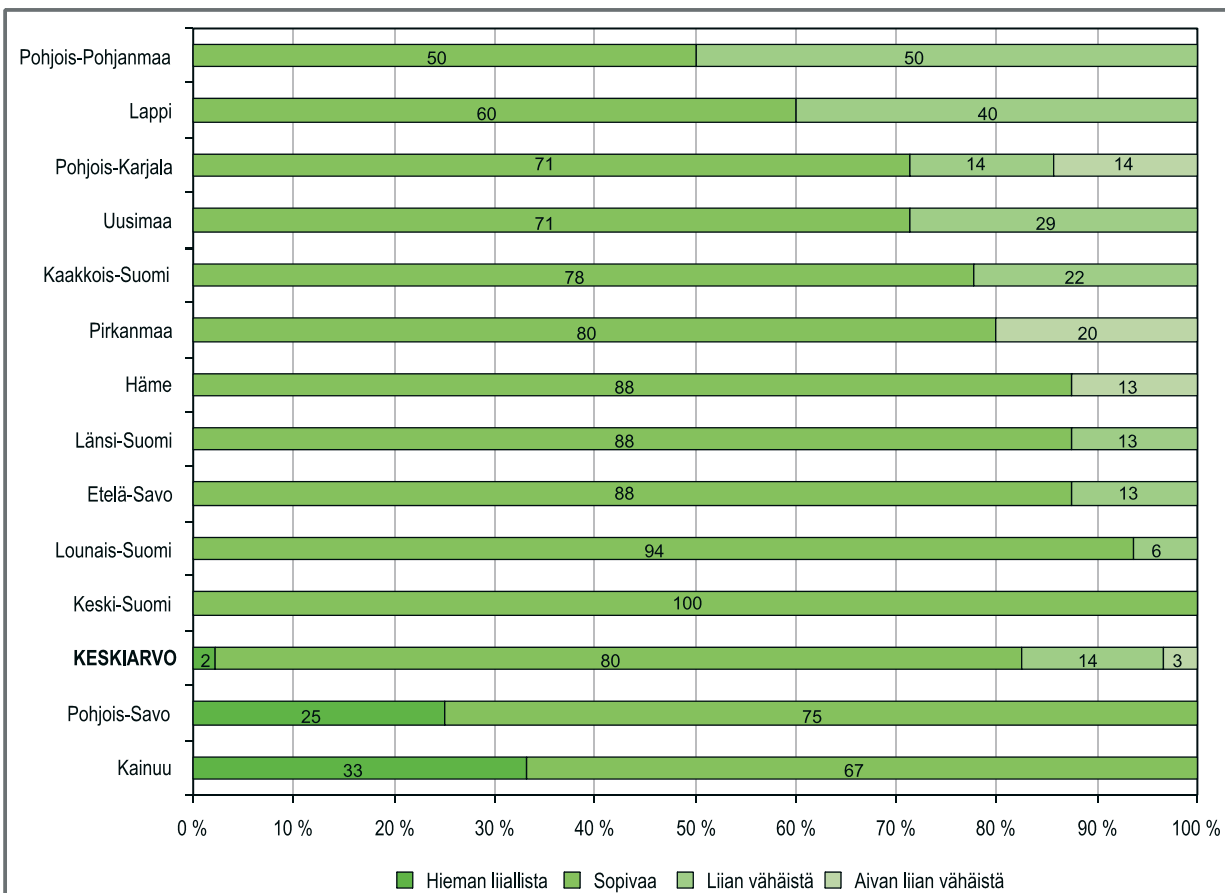
Maakunnallisesti kohteiden valintakäytännöt eroavat melko lailla. Selkeästi tiukinta linjaa kohteiden valinnassa edustavat Kaakkois-Suomi, Pirkanmaa, Keski-Suomi, Uusimaa ja joissakin tapauksissa Lappi, Länsi-Suomi ja Kainuu. Vähemmän tiukkaa linjaa puolestaan edustivat Lounais-Suomi, Etelä- ja Pohjois-Savo. On kuitenkin huomautettava, että kaikkien maakuntien sisällä vallitsi suuria vaihteluita kohteiden valinnan suhteen.

Eroavuudet kertovat paitsi alueen maatalouden ja maiseman rakenteesta, myös suunnittelutapojen eroista. Toisilla alueilla kohdevalintaa on katseltu enemmän tukipolitiikan silmin. Tämä saattaa olla osittain heikkous, sillä tukipolitiikankin ehdot muuttuvat usein ohjelmakausien myötä. Tietynlaiset rajoitteet esimerkiksi perinnebiotooppi- ja lumo-sopimuksissa ovat saattaneet estää kartoittajia katsomasta suunnittelualueen luonnon monimuotoisuutta laajemmin. Tämä on havaittavissa siinä, millaiset kohteet ovat eri alueilla päätyneet lopulliseen suunnitelmaan mukaan. Niillä alueilla, joilla inventoitava ala on pieni ja kartoitusmetodi hyvin yksityiskohtainen, ovat kartalle päässeet pienetkin ojanvarsiympäristöt tai pientareet. Toisilla alueilla vain tukialan ja -ehdot täyttävät kohteet on valikoitu mukaan lopulliseen suunnitelmaan. Suunnittelun tarkkuudessa ja kohteiden karsinnassa on isoja eroja eri alueilla. Suuri merkitys tuntuu olevan myös suunnittelijoiden koulutustaustalla.

Osallistuminen

Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelussa on korostettu avoimen tiedottamisen tärkeyttä. Tiedottamista on tehty jokaisen suunnittelun yhteydessä vähintään viljelijöille lähetettävän tiedotteen ja yhden esittelytilaisuuden muodossa. Monien suunnittelujen yhteydessä esittelytilaisuuksia on järjestetty kunnan- tai kylätalolla. Suunnittelun eri vaiheissa on tehty juttuja niin paikallislehtiin, -radioon kuin myös televisioonkin. Muita suunnitteluun liittyviä tapahtumia ovat olleet muutamilla alueilla toteutetut neuvontaretket, joiden yhteydessä on vierailtu muutamalla kartoitetulla lumo-kohteella, tarkasteltu lajistoa, keskusteltu alueiden hoidosta ja rahoittamismahdollisuuksista. Tällaiset tapahtumat ovat mahdollistaneet myös muiden maanomistajien kuin viljelijöiden osallistumisen suunnitteluprosessiin. Vain muutamalla yksittäisellä alueella alkutiedotustilaisuutta ei oltu järjestetty vaan tiedotus oli hoidettu ensin kirjeitse ja sitten henkilökohtaisin yhteydenotoin. Nämä suunnittelualueet olivat pieniä ja suunnittelualueella asui korkeintaan muutamia kymmeniä viljelijöitä.

Tiedustelimme eri toimijoilta heidän näkemyksiään tiedottamisen riittävydestä (Kuva 12). Kaiken kaikkiaan tiedottamista yleissuunnittelun yhteydessä pidettiin riittävänä. Yhteensä 80 % vastanneista sanoi tiedottamisen olleen sopivaa ja kaksi prosenttia kertoi sen olleen jopa liiallista. Tiedottamiseen tyytyväisimmät alueet olivat Kainuu, Pohjois-Savo, Keski-Suomi ja Lounais-Suomi. Toimijaryhmäkohtaisia eroja aineistosta ei ole löydettävissä, vaan tyytyväisyys tai tyytymättömyys riippunee pitkälti alueen tiedotuskäytännöistä. Eniten tiedottamisen vähäisyydestä vastauksissaan huomauttivat kuntien ympäristösuojelusihteerit ja maaseutuelinkeinoviranomaiset. Heidän mielestään viralliset kirjeet eivät aina saavuta kohderyhmäänsä, varsinkaan

Kuva 12. Tiedotuksen riittävyys eri alueilla

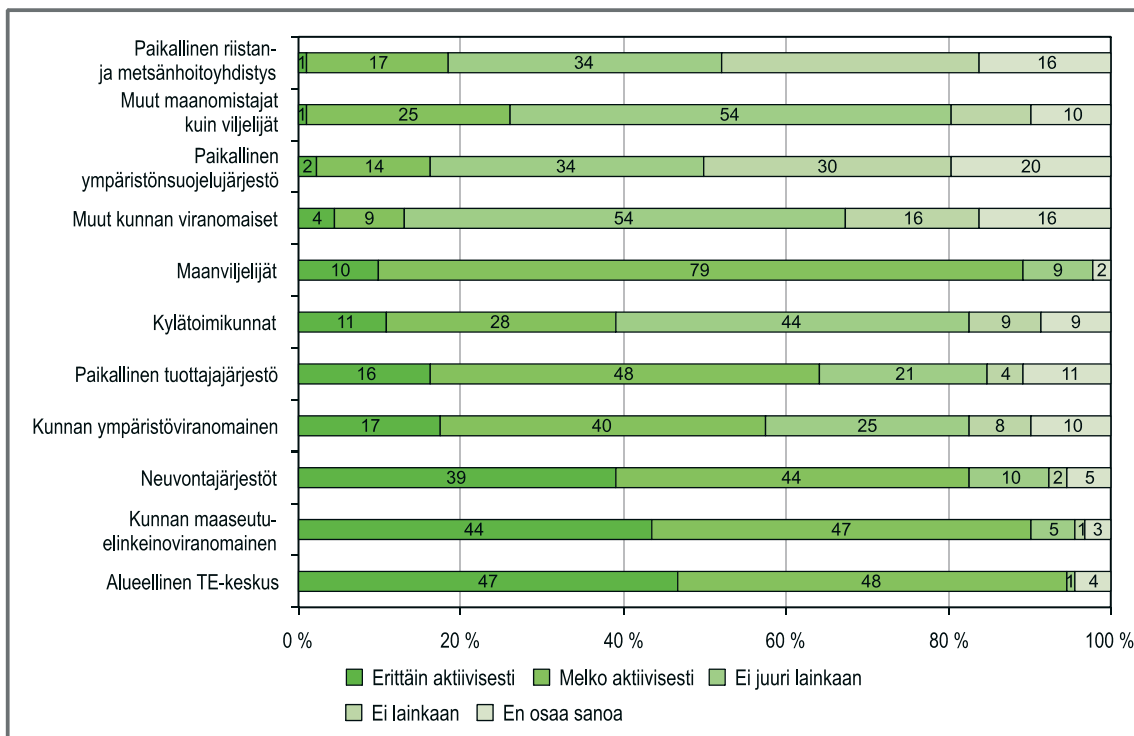
viljelijäväestöä. Heidän mielestään myös tiedotekirjeen lähettämistavalla on merkitystä. 'Kun kirjekuoren päällä on lähettäjänä kunnan nimi, tulee se varmemmin noteeratuksi kuin esimerkiksi kirje, jossa on ympäristökeskuksen logo'.

Tiedottamisen ontumista moitittiin myös alueellisten ympäristökeskusten suunnalta. Kritiikki kohdistui erityisesti oman organisaation tiedotuskäytäntöihin ja suhtautumiseen väheksyvästi yleissuunnittelua kohtaan. Eräs suunnittelija kuvasi tilannetta seuraavasti:

Lumo- ja perinnebiotooppiasiat hoidetaan meidän ympäristökeskuksessa vähän toisella kädellä ja niin matalalla profiililla kuin mahdollista. Tiedottaminen ympäristökeskuksenkin kautta ontui pahasti. Mitä niille ihmisille käteen jäi siellä suunnittelualueella, oli hirveän vähäistä. (Ympäristöhallinnon suunnittelija)

Alueellisen ympäristökeskuksen toimintaan kaivattiin monissa vaiheissa 'enemmän tulta ja tappuraa'. Tiedottamisen tärkeyttä yleissuunnittelussa on korostettu kaikissa yhteyksissä, joten kaikki tiedottamisen niukkuuteen liittyvät kommentit on syytä ottaa vakavasti huomioon. Esimerkiksi edellä kuvattu suunnittelijan kommentti kertoo huolestuttavaa kieltä siitä, että alueellisten ympäristökeskusten maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuskysymyksiin liittyvien henkilöstöressurssien määrä ei kaikilla alueilla ole läheskään riittävä.

Kyselyssä tiedustelimme myös toimijoiden mielikuvia siitä, miten aktiivisesti eri toimijat ovat osallistuneet suunnitteluun (Kuva 13). Ympäristötuen toimeenpanosta vastaavat tahot ovat kaiken kaikkiaan olleet aktiivisesti mukana suunnittelussa (ks. myös kpl 4.2). Kylätoimikunnat, paikalliset riistan- ja metsänhoitoyhdistykset sekä luonnonsuojelujärjestöt ovat olleet aktiivisesti mukana suunnittelussa vain joissakin tapauksissa. Muut maanomistajat kuin viljelijät sekä muut kunnan viranomaiset ovat osallistuneet vain vähän suunnitteluun.

Kuva 13. Eri toimijoiden osallistuminen yleissuunnitteluun

Erityisesti maanviljelijöiden osallistumisaktiivisuus nostettiin kyselyssä korkealle. Tältä osin esiintyi myös epäileviä kannanottoja:

Yleisötilaisuuksiin tulee kuitenkin noin 10-20 % alueen viljelijöistä, mutta yleensä he, joilla ei ole sopimuksia ja jotka ovat kiinnostuneita asiasta. (Alueellisen ympäristökeskuksen virkamies)

Viljelijöiden osallistuminen on kuitenkin ollut melko passiivista, joten jatkossakin pieni paimentaminen on tarpeen, jotta niitä tukihakemuksia alueilta alkaisi tulemaan. (Alueellisen ympäristökeskuksen virkamies)

Alkuinnostus on aina suurta. Kun työn edetessä alkaa valjeta, onko omalla tilalla sopivia kohteita, alkaa kiinnostus hiipua taikka lisääntyä. Maanomistajien kanssa maastossa saadaan parasta palautetta. (Neuvontajärjestön edustaja)

Se, että lähes 90 % toimijoista ajatteli viljelijöiden osallistuneen suunnittelun vaiheisiin melko aktiivisesti, ei siis kerro koko totuutta (ks. myös Liite 4). Kyse on ennemminkin näennäisestä osallistumisesta, ovathan maanviljelijät olleet suunnittelun pääasiallinen kohderyhmä, joten heidän osallistumisensa suunnitteluun voidaan pitää tavaltaan itsestään selvyytenä. Monet toimijat kokivat, että erimuotoisten tilaisuuksien, lehtijuttujen ja tiedotuksen avulla saadaan heräämään juuri ne asiasta aidosti kiinnostuneet maanomistajat. Todellisuudessa suunnittelun vaikutuspiirin ulkopuolelle jää koko joukko viljelijöitä.

4.7

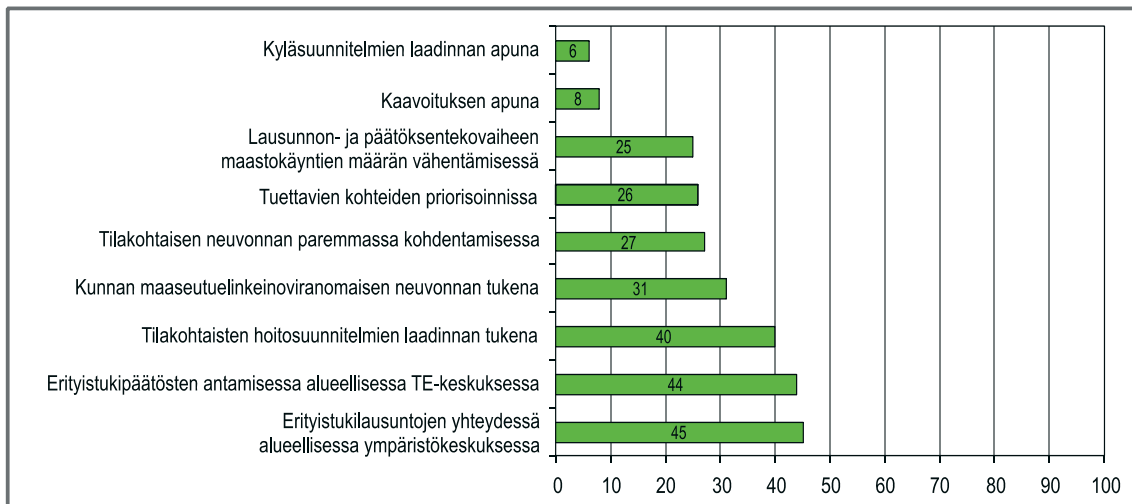
Yleissuunnittelun hyödyntäminen, seuranta ja jälkihoito

Yleissuunnittelun tavoitteena on ollut maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden hoidon ja suojelun tehostaminen ja ohjaaminen. Tavoitteena on myös ollut viljelijöiden kannalta melko byrokraattiseksi koetun tukisysteemin toimeenpanon helpottaminen. Yleissuunnittelun tulisi monien toimijoiden mielestä tarjota konkreettista apua kohdevalintoihin ja pohjaa tarkempien tilakohtaisten hoitosuunnitelmien laadintaan.

Tiedustelimme kyselyssä eri toimijoilta, missä kaikkialla ja millä tavoin yleissuunnitelmia on hyödynnetty (Kuva 14). Eniten suunnitelmia on hyödynnetty suoraan erityistukiin liittyvään päätöksentekoon ja tilakohtaisten hoitosuunnitelmien laadintaan. Myös lähes kaikki vastanneet maaseutuelinkeinoviranomaiset olivat hyödynneet suunnitelmia esitellessään viljelijöille tukimahdollisuuksia.

Yleissuunnittelun käyttötarpeet nähdään siis hyvin tiiviisti ympäristötukilähtöisinä. Kyläsuunnittelussa ja kaavoituksessa yleissuunnitelmia ei juuri oltu hyödynnetty. Monet toimijat korostivat myös, että on tärkeää säilyttää yleissuunnitelmien vapaaehtoinen luonne, eikä liikaa sotkea esim. luonnonsuojelualuekysymyksiä tähän yhteyteen. He korostivat, että tämä on tärkeää ennen kaikkea viljelijöiden luottamuksen säilyttämisen kannalta. On pelattava avoimin kortein ja yhteisesti sovituin säännöin.

Suunnitelman julkaisu liittyy keskeisesti yleissuunnitelman hyödyntämistarpeisiin. Raportointiin suhtauduttiin eri alueilla eri tavalla. Toisilla alueilla suunnitelmien pääpaino oli selkeiden karttojen ja ytimekkäiden kohdekuvausten aikaansaamisessa. Toisilla alueilla puolestaan karttamateriaali ja kohdekuvaukset olivat jääneet yleisemmälle tasolle. Tätä eräs tuottajajärjestön edustaja perusteli seuraavasti: *Mä vähän epäilen, että yksistään julkaisun kautta tieto ei mene perille. Jälkikampanjointia kyllä tarvitaan.* (Tuottajajärjestön edustaja)

Kuva 14. Yleissuunnitelmien hyödyntäminen

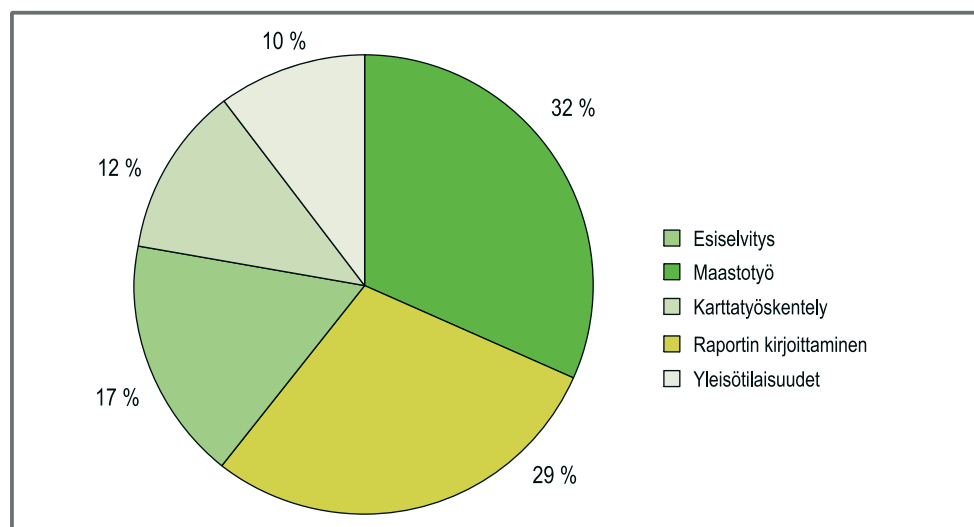
Edellinen kommentti kuvastaa pitkälti myös haastateltujen toimijoiden asennoitumista yleissuunnittelujulkaisuun. Julkaisun tulee olla selkeä, ytimekäs ja riittävän kattava. Kaikki tarvittava tulee esittää kansantajuisesti. Julkaisun ulkoasuunkin toki tulee kiinnittää huomiota, esimerkkikohteiden kuvat ja selkeä visuaalinen ilme nousivat esiin yleissuunnitelman painoversiosta puhuttaessa.

Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden kartoitustyötä pidettiin poikkeuksetta tärkeänä ja käyttökelpoisena aineistona tulevaisuuden haasteisiin. Suunnitelmien jälkihoitoon on vain panostettu aivan liian vähän (ks. myös Liite 4). Suunnitelmien tueksi tulisi rakentaa erilaisia tukevia neuvonta-, markkinointi- ja työllistämishankkeita (ks. Laatikko 2). Joillakin alueilla yleissuunnitelmajulkaisu nähtiin vain alkusoihtona lumotyölle maataloilla. Eräs TE-keskuksen virkamies ilmaisi asian seuraavasti: *'Minä olen kyllä sitä mieltä, että se suurin työ on vielä tässä edessä. Uskon että suunnitelmilla on positiivista vaikutusta, mikäli jälkimarkkinointiin suunnataan varoja ja resursseja'*. Kaiken kaikkiaan eri toimijat korostivat, että tehty työ on niin arvokasta, että olisi sääli, mikäli julkaisut jäisivät pölyttymään laatikoiden pohjille. Suunnittelun jälkeiset kolme vuotta ovat kriittisimmät saada maanomistajat ja muut toimijat aktivoitumaan tukien hakuun. Innokkaimmat lähtevät mukaan nopeimmin. Vähitellen, mikäli muiden esimerkeistä innostutaan ja asiasta puhutaan kylällä, myös muut suunnittelualueen maanomistajat voivat innostua hoidosta. Ympäristötuen erityistuilla on nykyamaaloudessa kuitenkin monesti melko marginaalinen asema. Tukien tehokkaampi hyödyntäminen vaatii panostuksia myös useiden toimijoiden yhteistyöhankkeisiin. Suunnittelun jälkeen *'tulta on pidettävä yllä'*. Monet näkivät myös ammattilehtien, paikallislehtien ja muiden viljelijöiden suosimien tiedostuskanavien positiivishenkisen kirjoittelun luonnon monimuotoisuuskysymyksistä erinomaisena tapana tehostaa tukijärjestelmän hyötyjä. Hyviä ehdotuksia ja käytännön esimerkkejä suunnitelman jälkihoidosta on käyty läpi tarkemmin kappaleessa 6.2.

Seuranta on yksi osa suunnitelman jälkihoitoa. Seuranta on eri alueilla kuitenkin toteutettu vain vähän eikä siihen ole varattu resursseja. Määrärahan käytön raportoinnista MMM on kuitenkin antanut sisällölliset ohjeistukset, jonka yhteydessä muutamat ympäristökeskukset ovat raportoineet myös ministeriön suuntaan edellisten suunnittelualueiden ympäristötuen erityistukisopimusmäärien kehittymisestä. Lounais-Suomessa ja Etelä-Savossa seuranta on ollut systemaattisinta ja toteutettu joko alueellisen ympäristö- tai TE -keskuksen toimesta (ks. Laatikot 2, 3). Myös Pohjois-Karjalassa, Pohjanmaalla, Hämeessä ja Länsi-Suomessa on tehty seuranta.

Resurssien käyttö

Yleissuunnitteluprosessin eri vaiheet vievät aikaa sen mukaan, millä tarkkuudella esiselvitys, maastotyöt tai kohdekuvaukset toteutetaan. Resurssien käyttö on vaihdellut suunnitelmakohtaisesti. Suurimmat vaihtelut ajankäytössä olivat esiselvityksen, maastotöiden ja raportin kirjoittamisen välillä (kuva 15). Maastotöihin käytetyn ajan määrä vaihteli jopa 20 % ja 60 % välillä koko suunnitteluprosessiin käytetystä ajasta. Keskimääräisesti maastotöihin oli käytetty vastausten perusteella eniten aikaa Lounais-Suomessa, Pirkanmaalla, Keski-Suomessa ja Lapissa. Näiden ympäristökeskusten alueella yleissuunnittelun maastotyöosuuden oli arvioitu vievän 40-60 % koko suunnittelun resursseista. Vähiten maastotöihin arvioitiin käytetyn aikaa Kaakkois-Suomessa ja Pohjois-Savossa, jossa maastotöiden oli arvioitu vieneen koko suunnitteluresursseista alle kolmanneksen.

Kuva 15. Keskimääräinen resurssien jakautuminen eri työvaiheisiin

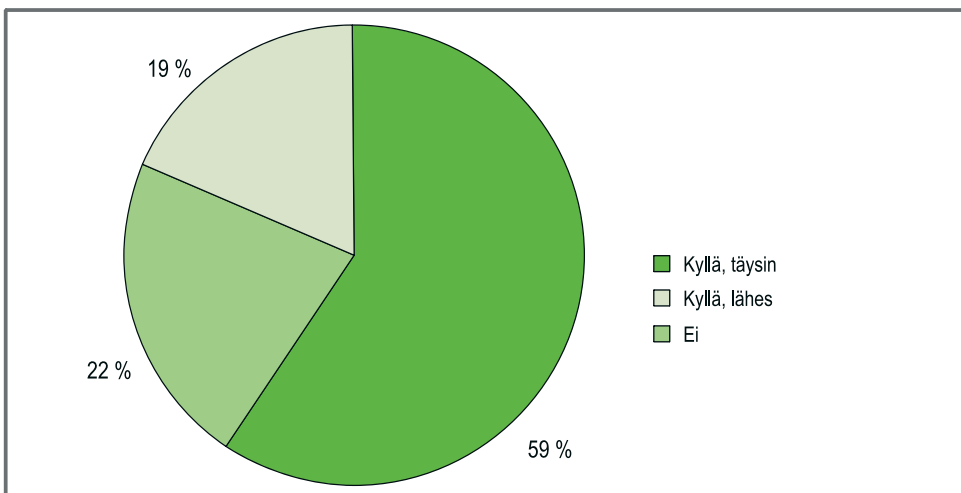
Toisilla alueilla esiselvitystä oli tehty muita perusteellisemmin. Muutamien alueellisten ympäristökeskusten alueella oli esiselvitystä teetetty jo kevättalvella harjoittelijoilla tai ympäristökeskuksen oman suunnittelijan toimesta, mikäli edellisvuoden yleissuunnitteluvaroja oli jäänyt käyttämättä. Esiselvitysvaiheen resurssienkäytössä ei maastotöiden kaltaista hajontaa eri alueiden välillä ollut havaittavissa. Osuudet jakautuivat melko tasaisesti 10 ja 20 prosentin välille (95 % kaikista vastauksista). Myös yleisötilaisuuksiin kului aikaa ja resursseja keskimäärin 10-20 %. Karttatyöskentelyyn arvioitiin kuluneen keskimäärin noin 12 % koko suunnitteluun varatuista resursseista, hajontaa esiintyi niin alueellisten ympäristökeskusten välillä kuin eri suunnitelmienkin välillä samalla alueella. Muutamien alueellisten ympäristökeskusten alueilla karttatyö oli tehty ympäristökeskuksen oman väen virkатыönä. Raportin kirjoittamisessa vastausten hajonta oli taas erityisen laaja. Raportin kirjoittamisen osuuden koko yleissuunnittelutyöstä arvioitiin olleen keskimäärin noin 32 %. Tätä korkeammaksi raportin kirjoittamisen osuuden arveltiin olleen Kaakkois-Suomessa (yli 40 %). Keskimäärin alle 30 % suunnitteluresursseista raportin laadintaan oli käytetty muun muassa Lounais-Suomessa, Länsi-Suomessa, Keski-Suomessa ja Pohjois-Savossa.

Maa- ja metsätalousministeriön myöntämien luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmiin liittyvien määrärahojen jako ja käyttö on perustunut maakuntien omiin ehdotuksiin ja hakemuksiin. Vuonna 2003 kaikille alueilla jaettiin 14 500 euron tasapotti. Myöhemmin määrärahat on myönnetty suunnittelualueiden laajuuden ja alueellisen ympäristökeskuksen toimialueilla laatimien yleissuunnitelmien määrän

perusteella. Tämän tutkimuksen yhteydessä projektien kirjanpitoja ei käyty tarkemmin läpi. Liitteessä 1 on esitetty määrärahat, jotka MMM on kunakin vuonna myöntäneet alueellisille ympäristökeskuksille. Myönnetty määrärahat ovat kaksivuotisia, joten suunnitteluvuodelta ylijääneitä varoja on voitu käyttää seuraavan vuoden yleissuunnittelun suunnitteluun, materiaalin keräämiseen, maastotöihin tai julkaisuihin (Laatikko 5).

Useat toimijat eivät pitäneet MMM:n lumo-yleissuunnitteluun myöntämää määrärahaa riittävänä (Kuva 16). Vastaukset jakautuivat selkeästi alueittain. Lounais-Suomessa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Pohjois-Savossa määrärahoja ei pidetty riittävänä. Lounais-Suomessa joidenkin suunnitelmien julkaisukuluihin on saatu TE-keskuksen alueelliseen koulutukseen ja neuvontamateriaalintuotantoon tarkoitettua rahoitusta. Pohjanmaalla muu rahoitus on koostunut pääasiassa ympäristökeskuksen omasta panoksesta muun muassa julkaisukustannuksiin. Myös Uudellamaalla neuvontajärjestö on saanut alueelliselta TE -keskukselta varoja suunnitelman painatuskustannuksiin. Lapissa ja Pohjois-Savossa on myös käytetty ympäristökeskuksen virkatyötä muun muassa yleissuunnittelun ohjaukseen. Näin on varmasti ollut usean muunkin ympäristökeskuksen alueella. Monien ympäristökeskusten alueilla myös ympäristöhallinnon työntekijöiden virkatyötä on käytetty luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun eri vaiheissa. Tämän vuoksi rahoituksen todellista riittävyyttä on erityisen hankala arvioida.

Rahoituspäätöksen ja -määrän epävarmuus huoletti varsinkin alueita, joilla kasvukauden aikana tehtiin kaksi suunnitelmaa. Pelko liittyi niin suunnittelun mahdolliseen supistumiseen kuin työn laadun heikkenemiseen. Kahden suunnittelun käytäntöä on noudatettu muutamina vuosina Lounais-Suomessa, Kaakkois-Suomessa, Länsi-Suomessa ja Pohjois-Pohjanmaalla. Lounais-Suomessa parina vuonna on tehty suunnitelma jopa kolmelle alueelle, mutta näissä tapauksissa lisärahoitusta on saatu muualta. Lisärahoituksen osuus on näissä tapauksissa ollut ratkaisevaa kattavien ja toimivien yleissuunnitelmien laatimiseksi. Esimerkiksi Lounais-Suomessa muun rahoituksen osuus vuonna 2005 oli yli kaksinkertainen ministeriön rahoitukseen nähden (Laatikko 2). Alueellisten ympäristökeskusten rahoitustarpeet eivät myöskään ole olleet linjassa ministeriön määrärahojen kanssa. Yleisesti voidaan todeta, että haettu rahasumma suunnittelun alueille on vaihdellut 10 000 ja 50 000 euron välillä. Huonoimmillaan ministeriöstä on tullut puolet pienempi rahoituspäätös. Tämän arvioinnin yhteydessä voidaan todeta, että kaksi suunnitelmaa kasvukaudella tehneiden alueiden suunnitelmien laatu on kuitenkin pysynyt korkeana. Pohjois-Pohjanmaalla ongelmana voidaan pitää suunnitelmien painatuksen viivästymistä var-

Kuva 16. Suunnittelumäärärahojen riittävyys

Laatikko 5. Kainuu – suunnittelun erilaiset lähtökohdat

Kainuussa maanviljelyn keskittyminen tietyille alueille ja sivukylien maaseudun tyhjeneminen luovat omat, erilaiset puitteensa myös yleissuunnittelulle. Harvaan asutulla alueella yhtenäisiä suunnittelualuekokonaisuuksia on ollut niukasti. Myös paikallisten aktiivisten kartoittajien ja muiden toimijoiden puuttuminen on aiheuttanut ympäristöhallinnolle ongelmia. Kainuussa suunnitteluiden alkuunsaaminen on ollut ongelmallista. Vuosina 2003 ja 2005 ei yleissuunnitteluprosessia saatu aloitettua kasvukauden aikana. Ensimmäinen suunnitelma valmistui Sotkamoon vuonna 2004. Suunnittelualue oli pienehkö, reilun 2 000 hehtaarin kokoinen. Potentiaalisia kohteita alueelta kuitenkin löytyi 62 kappaletta. Sotkamon suunnitelmajulkaisu on havainnollinen ja siitä on havaittavissa selkeästi biologinen ote yleissuunnitteluun.

Kainuuseen ei ole päässyt muodostumaan kovinkaan pitkälle vakiintuneita yleissuunnittelukäytäntöjä, koska suunnittelijan saaminen maastotöihin on yllättäen osoittautunut vaikeaksi. Ympäristöhallinnolla itsellään ei ole ollut osoittaa omia resurssiaan maastotöiden tekemiseen. Kilpailuttaminenkin on osoittautunut hankalaksi. Neuvontajärjestön asiantuntijat ovat työllistettyjä hoitosuunnitelmien kanssa. Kainuussa suunnittelijat onkin jouduttu palkkaamaan maakunnan ulkopuolelta. Syy vaikeuksiin voi myös piillä ympäristökeskuksen omissa toimintatavoissa kuten eräs haastattelemamme toimija asian ilmaisi: *'Kainuussa on rima hirveän korkealla. Siellä ei suunnittelemaan pääse kuka tahansa. Ympäristöhallinnon mielestä siellä pitää olla jonkinlainen taso ja näin ollen vielä ei ainakaan ole maatalousneuvojille tätä työtä annettu. Kilpailutus ei siis ole vielä tullut kysymykseen.'*

Jotkut toimijat mainitsivat myös sopivien suunnittelualueiden pulan olevan syynä siihen, miksi yleissuunnitelmia on ollut alueella niin vaikea toteuttaa. Maatilat sijoittuvat usein harvakseltaan vaarakylille, eikä laajoja viljelyalueita ole. Toisaalta maakunnan länsiosissa, josta löytyy laajempia viljelylakeuksia, maaseutu ympäristö on monimuotoisuuden kannalta melko köyhää. Kainuulaiset näkivätkin, että jos kosteikko- ja suojavyöhykkeiden yleissuunnittelua yhdistettäisiin, yleissuunnitelmia olisi kannattavampaa toteuttaa Kainuussakin. Hyviä esimerkkejä luovista tavoista soveltaa yleissuunnittelua useiden vaarakylien yhdistäväksi nauhaksi on saatu Pohjois-Karjalan puolelta. Esimerkiksi Polvijärven ja Joensuun kuntien alueilla laadittiin useiden kyläkokonaisuuksien palasista koostuvalla alueella yksi yhteinen yleissuunnitelma. Tämä onkin erinomaisen tehokas vaihtoehto kylä- ja aluekohtaisen suunnittelun välimuotona. Vastaavanlaista voisi soveltaa myös Kainuun harvaanasutuilla maatalousalueilla.

Kehuja Kainuun yleissuunnitteluprosessi sai jouhevasta toimijoiden välisestä yhteistyöstä. Suunnittelija mainitsi myös yhteistyön alueellisen Metsäkeskuksen kanssa. Tämä ilmeni esimerkiksi siten, että lumo-yleissuunnitelma lähetettiin valmistumisen jälkeen heille, jolloin myös metsäviranomaiset tietävät nämä kartoitetut kohteet, mikäli metsäsuunnitelmiin halutaan tehdä maanomistajan puolelta muutoksia.

Suunnittelualueiden paikkakuntakohtaisia tukimuutoksia yleissuunnittelun osalta on Kainuussa vielä liian varhaista tehdä. Yleisesti ottaen myös Kainuussa erityistukiin liittyvä sopimustilanne on ollut lievässä kasvussa. Haastatellut toimijat kantoivat huolta myös vanhojen sopimusten osalta – usein sopimukset ovat iäkkäillä viljelijöillä ja tiloilla ei aina löydy jatkajaa, saatikka sitten hoitajaa lumo- ja perinnebiotooppikohteille.

Vahvuudet Lähes jokainen tila osallisena suunnittelussa Mahdollisuudet pientenkin LUMO-kohteiden huomioimiseen Monipuolinen toimijoiden välinen yhteistyö (erit. Metsäkeskus) Maaseudun kehittämisen näkökulma Biologisen inventoinnin tarkkuus	Mahdollisuudet Kohteiden matkailullinen käyttöarvo Metsä- ja maatalous-sektorin yhteistyö Maaseudun kehittämishankkeet
Heikkoudet Pienet suunnittelualueet Vähäinen viljelijämäärä suunnittelualueilla Ympäristöhallinnon resurssipula	Uhat Maatalouden rakennemuutos ja luopuminen Viljelijöiden eläköityminen Vaikea pitää yllä olemassa olevaa erityistukitilanne

sinkin ensimmäisten suunnitelmien osalta. Ulkopuolisen rahoituksen epävarmuus muodostaa kuitenkin riskin suunnitelmien laadulle tulevaisuudessa.

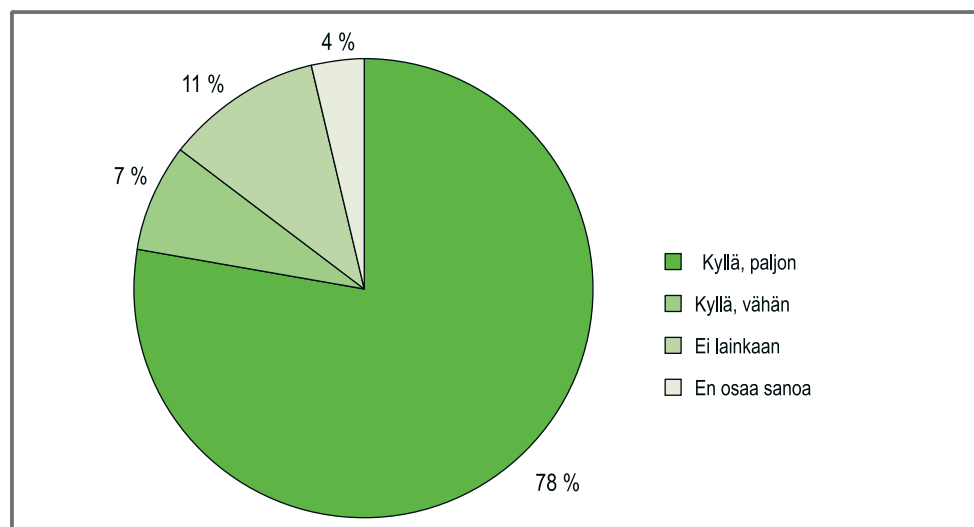
Monet toimijat kritisoivat luonnon monimuotoisuuden suunnittelua tehottomaksi 'yhden asian suunnitteluksi'. Moni ehdotti suojavyöhykkeiden, kosteikkojen ja luonnon monimuotoisuus suunnitelmien yhdistämistä. Tätä mahdollisuutta pohditaan tarkemmin kappaleessa 6.3.

Haastatteluissa tiedustelimme ympäristöhallinnon edustajilta myös rahoituksen ja tiedonkulun sujuvuutta MMM:n suuntaan. Rahoitussysteemiä ja tiedonkulkua pidettiin hyvänä ja ainoat ongelmakohdat olivat liittyneet yleissuunnittelutyön kilpailuttamista liittyviin sääntöihin. Näistäkin mutkista matkalla oli selvitty kuitenkin melko kivuttomasti. Järjestelmää, jossa MMM myöntää suunnittelumäärärahat alueellisille ympäristökeskuksille, voidaan siis pitää hyvänä ja toimivana. Jatkossakin yleissuunnitelmien teon yhteydessä samaa mallia kannattaa noudattaa. Mikäli suunnittelun biologista puolta halutaan painottaa enemmän, tulisi esimerkiksi MMM:n ja YM:n yhdessä miettiä rahoituksiensa suuntaamista maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelutyöhön. Suunnittelumäärärahojen rahoituspäätöksen saapumista vasta alkukevästä pidettiin joillakin alueilla epäsopivana ja esimerkiksi suunnittelijavalintoja hankaloittavana tekijänä.

4.9

Yleissuunnitteluoppaan hyödyntäminen ja kokemusten vaihto eri alueiden välillä

Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluopasta (Heikkilä 2002) on hyödynnetty monilla alueilla ja sen ohjeita sovellettu alueelliset tarpeet huomioon ottaen (Kuva 17). 85 % kyselyyn vastanneista ympäristöhallinnon virkamiehistä ja suunnittelijoista kertoi hyödyntäneensä yleissuunnitteluopasta paljon tai vähän. Vastanneista 11 % ilmoitti, ettei ole käyttänyt suunnitteluopasta yleissuunnittelutyössä. Näiden vastanneiden joukosta löytyi henkilöitä, jotka ovat olleet yleissuunnittelussa löyhästi mukana ympäristökeskuksen puolesta tai niitä, joille lumo-asiat ovat jo ilmeisesti valmiina riittävän kirkkaina.

Kuva 17. Yleissuunnitteluoppaan hyödyntäminen

Kysyimme myös ympäristöhallinnon edustajilta ja suunnittelijoilta, mistä asioista he olisivat kaivanneet oppaassa lisää tietoa. Vastanneiden mielestä opas antaa hyvät raamit suunnitteluprosessin hallintaan kokonaisuudessa. Yleissuunnitteluprosessiin liittyvät vaiheet on kuvattu riittävällä tarkkuudella ja suunnittelussa mahdollisesti hyödynnettävää tausta-aineistoa on esitelty monipuolisesti. Tässä mielessä yleissuunnitteluopas on ollut riittävän informatiivinen. Siinä on tuotu yksityiskohtaisesti esiin myös tiedottamisen ja osallistumisen tärkeys. Ohjeet ovat yhdenmukaistaneet tiedotusta.

Kohdevalintoihin ja niiden arvottamiseen kaivattiin tarkempaa informaatiota. Eri-tyisesti kaivattiin ohjeistusta siitä, miten ottaa mukaan niin sanotut huonot kohteet. Eri-tyisesti rajapinnalla olevien pellon metsäsaarekkeiden ja reunavyöhykkeiden kohdalla tarkempi ohjeistus olisi tarpeen, jotta voitaisiin paremmin arvioida, millaisten kohteiden hoito on oikeasti kannattavaa (ks. myös Schulman ym. 2006). Kaksi vastanneista olisi kaivannut lumo-yleissuunnitteluoppaan yhteyteen tarkempaa ohjeistusta lumo-kosteikkoihin liittyen, koska niitäkin yleissuunnittelun yhteydessä on kartoitettu ja ne oli mainittu lyhyesti yleissuunnitteluoppaassa ja maastolomakkeessa.

Toisaalta suunnittelijat korostivat, että inventoinnin voi oppia vain käytännössä. Käytännön koulutusta maastossa toivottiinkin lisää. Kaiken kaikkiaan tiedon vaihtoa eri alueiden välillä on ollut melko vähän. 40 % vastanneista kertoi tiedonvaihtoa olleen vähän, 30 % ei ollenkaan. Lähes kolmannes ei osannut sanoa onko tiedonvaihtoa ollut. Maakuntien välistä tiedonvaihtoa suunnittelukäytäntöjen suhteen oli toteutettu ainakin Lounais-Suomessa, Uudellamaalla, Hämeessä, Keski-Suomessa, Kaakkois-Suomessa, Etelä- ja Pohjois-Savossa ja Kainuussa. Näiden alueiden edustajat myös kertoivat, että tiedonvaihtoa eri maakuntien välillä on ollut paljon. Tiedonvaihto on käytännössä tarkoittanut eri alueiden koulutus- ym. tapahtumiin osallistumista. Muutama suunnittelija on lisäksi toiminut maastotyöntekijänä usean eri maakunnan suunnittelussa, joten myös tätä kautta voidaan katsoa tiedonvaihtoa tapahtuneen.

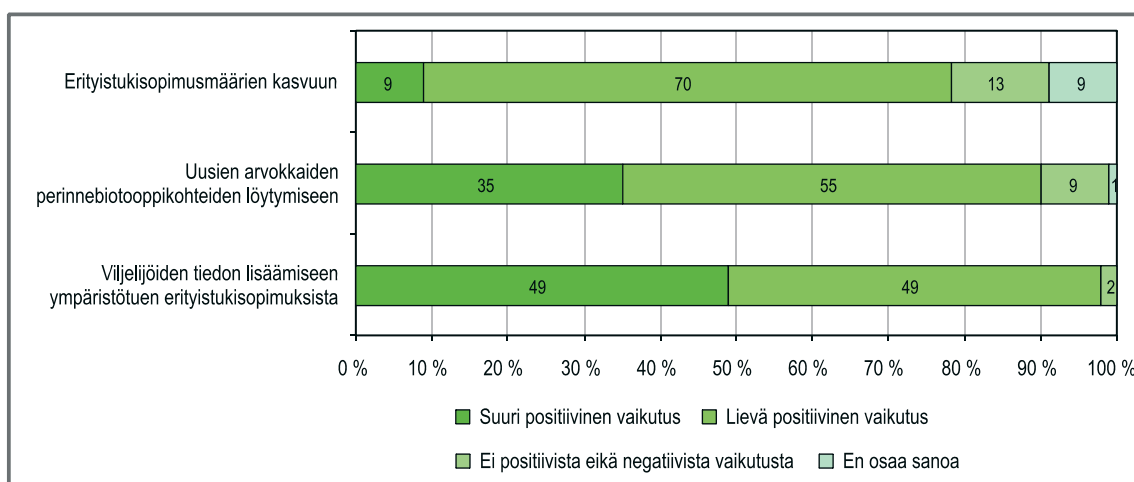
Kyselyyn vastanneet nostivat esiin myös seurannan ohjeistuksen puuttumisen. Sama havainto tehtiin myös kerätessä tietoa tätä arviointia varten. Esimerkiksi suunnittelualueiden yhdenmukaisten yhteenvetotietojen saaminen oli lähestulkoon mahdotonta, koska yleissuunnitteluoppaassa ei oltu riittävän täsmällisesti opastettu millä tavoin kartoitettujen kohteiden numeerinen tieto tulisi esittää. Esimerkiksi erilaisista monimuotoisuuskohteista ei yhtenäistä määrällistä tietoa ollut mahdollista suunnitelma- ja julkaisujen perusteella saada. Asia korostui varsinkin ensimmäisten lumo-yleissuunnitteluvuosien kohdalla. Suojavyöhykkeiden yleissuunnittelun yhteydessä suositeltiin tehtävän pienimuotoista tarkastelua suunnitelman kohteiden hoidon toteutumisesta ja tehtyjen toimenpiteiden vaikutuksesta esimerkiksi suunnittelualueiden vesien laatuun. Vastaavanlaista seuranta ei ole ehdotettu lumo-yleissuunnittelun yhteydessä, ja harvalla suunnittelualueella sitä on myöskään säännöllisesti on tehty (ks. myös kpl 4.7).

5 Vaikuttavuuden monet tasot

5.1

Kohteet ja erityistukisopimukset

Kyselyyn vastanneiden mielestä yleissuunnittelu on auttanut lisäämään viljelijöiden tietoa erityistukisopimuksista ja innostanut viljelijöitä myös jossain määrin sopimusten tekoon (Kuva 18). Suunnittelu on auttanut löytämään uusia arvokkaita perinnebiotooppikohteita. Arviot vaikuttavuudesta näiden tekijöiden kohdalta olivat kaiken kaikkiaan positiivisia. Vastaajat olivat lähinnä eri mieltä siitä, ovatko positiiviset vaikutukset lieviä vai suuria. Lieviä vaikutuksia oli helpompi havaita. Mainittakoon myös, että kriittinen 13 % vastaajista sanoi, ettei suunnittelulla ole juurikaan pystytty vaikuttamaan sopimusmäärien lisääntymiseen. Suunnitteluun osallistuneiden toimijoiden oli siis vaikea havaita yleissuunnittelun suoraan vaikuttaneen sopimusmäärien kasvuun – tai havaitut vaikutukset olivat vain lieviä.

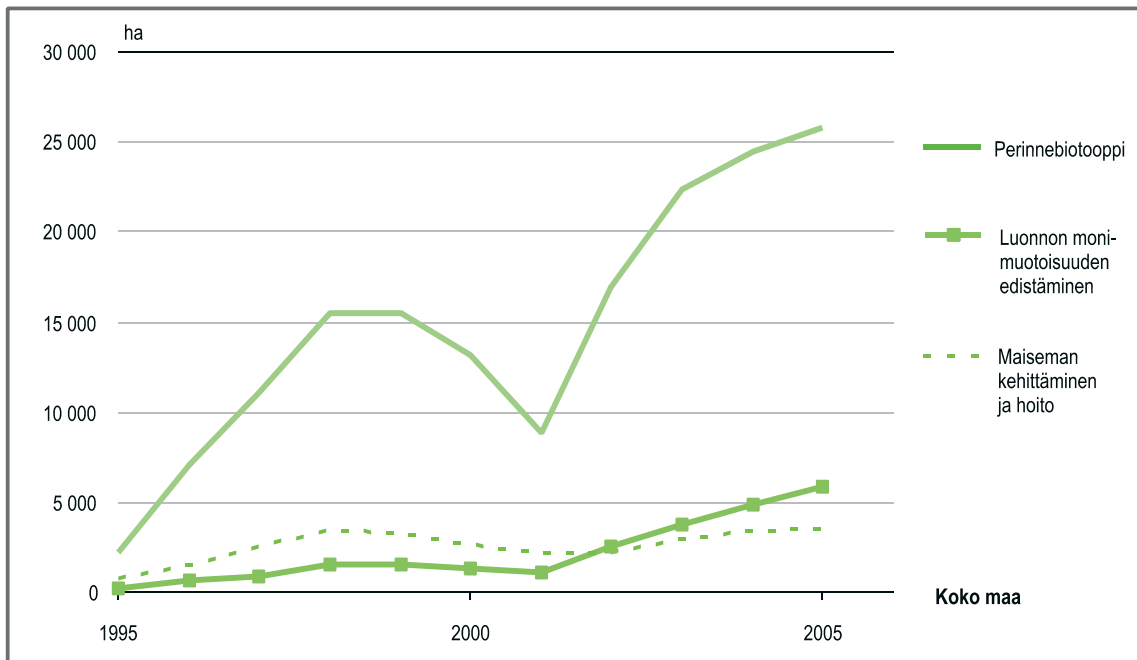

Kuva 18. Yleissuunnittelun vaikutukset erityistukisopimusmääriin sekä kohdentumiseen

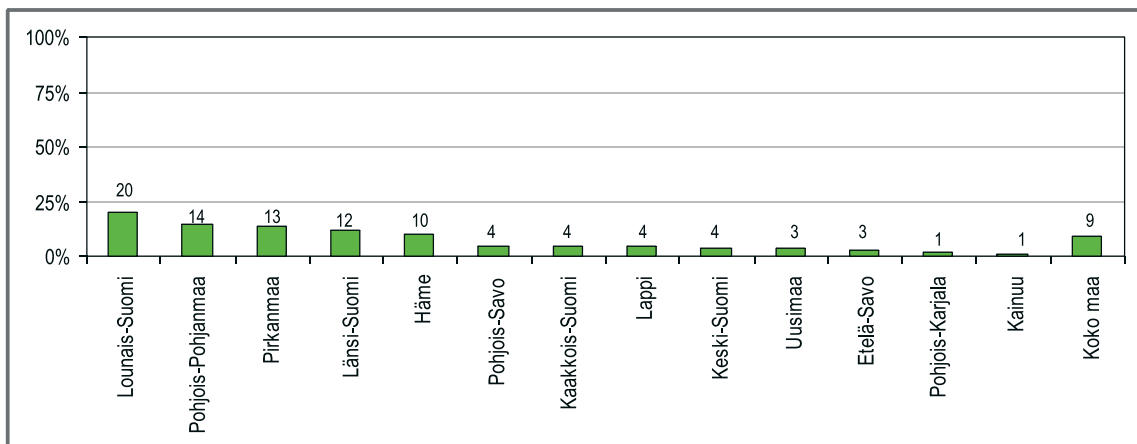
Kun tarkastelemme tehtyjä erityistukisopimuksia vuosina 1995-2006 koko maassa, on kehityksessä havaittavissa selvä nouseva tendenssi vuosituhannen alusta eteenpäin (Kuva 19; ks. myös Liite 3). Erityisesti perinnebiotooppi -sopimusten yhteenlaskettu pinta-ala on kasvanut voimakkaasti. Vuosituhannen vaihteen notkahdusta selittänee ensimmäisten viisivuotissopimusten loppuminen.¹

Uusien erityistukisopimusten kohdentuminen yleissuunnittelu-alueille on vaihdellut voimakkaasti alueittain (Kuva 20). Kuvaan olemme koonneet yleissuunnittelualueille kohdistuneet tukisopimusmäärät suhteessa kaikkiin alueella voimassa

¹ Notkahduksen taustalla on monia seikkoja. uuden sopimuskauden alkaminen aiheutti TE -keskuksissa mittavat ruuhkat, jotka saatiin purettua vasta vuoden 2001 puolella. Toisin sanoen jatkosopimukset saatiin tehtyä vasta viiveellä. Osa viljelijöistä on myös luopunut sopimuksesta ensimmäisten vuosien kokemusten jälkeen.

Kuva 19. Erityistukisopimusmäärien kehitys 1995-2005 Suomessa.

Kuva 20. Erityistukisopimusten kohdentuminen yleissuunnittelualuille. Tilanne vuodelta 2006

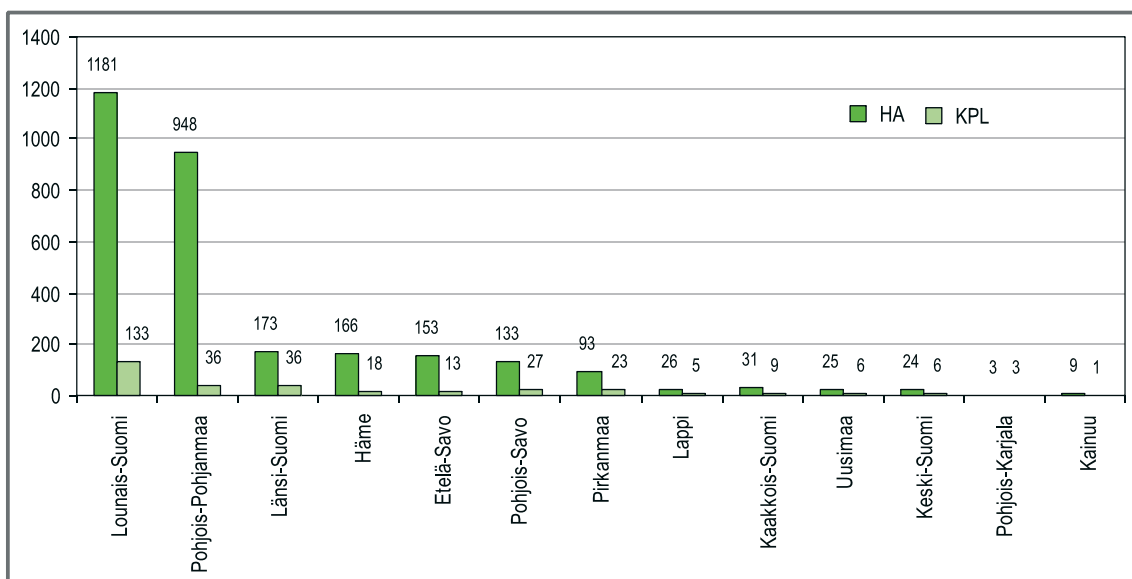
oleviin sopimukseen vuonna 2006. Kuva sisältää tiedot luonnon monimuotoisuuden edistämisen ja perinnebiotooppien hoidon sopimuksista. Tietoa maisemanhoitosopimuksista ei ollut saatavilla. Tiedot on poimittu TIKE:n tukisovellusjärjestelmän kohdasta 'sijainti yleissuunnittelualueella'. Tukisovelluksesta saatavaan tietoon tulee kuitenkin suhtautua varauksellisesti, sillä esimerkiksi joidenkin maakuntien alueella tukisovellus kertoi vuonna 2002 olleen sopimuksia yleissuunnittelualueilla, vaikka suunnittelua ei oltu edes aloitettu. Suuntaa antavia johtopäätöksiä aineistosta voi kuitenkin tehdä. Koko maan osalta nykyisin voimassa olevista erityistukisopimusmääristä keskimäärin 9 % kohdistuu yleissuunnittelualueille. Lounais-Suomessa 20 % erityisympäristötukisopimuksista on kohdentunut yleissuunnittelualueille (Kuva 20, 21). Kohdentumisen tehokkuuden taustalla ovat laajat suunnittelualueet, suunnitelmien suuri lukumäärä ja tehokas suunnittelutapa (Laatikko 2). Myös Pohjois-Pohjanmaalla, Pirkanmaalla, Länsi-Suomessa ja Hämeessä kohdentuminen on 10 % molemmin puolin.

Prosentuaalisesti varsin pienet sopimusmäärät yleissuunnittelualueilla ovat alueilla, joilla suunnittelu-alueet ovat olleet pieniä ja suunnitteluote yksityiskohtainen. Monien alueellisten ympäristökeskusten alueella yleissuunnittelualueille on kohdistunut vain alle 5 % erityistukisopimuksista, sopimusmäärien jäädessä alle 10:n. Myös tukien piiriin tulleiden kohteiden koko vaihtelee. Esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan suuri tukiala yleissuunnittelualueilla juontaa juurensa erityistukialueiden suuresta pinta-alasta ja kohdistumisesta laajoilla rantaniittyalueille (erityisesti Liminganlahdella ja Hailuodossa).

Kun tarkastelemme suunnittelun tuloksena syntyneitä todellisia sopimusmääriä, voimme todeta, että suunnittelu on vain harvoilla alueilla ollut taloudellisessa mielessä edes suhteellisen kustannustehokasta. Kustannustehokkaalta ei myös kuulosta sekään, että on olemassa monia suunnittelualueita, joille on myönnetty lähes 20 000 euroa ja näillä alueilla osalliseksi ovat päässeet muutaman kymmenen tilan maanomistajat ja potentiaaliset kohteetkin suunnittelualueelta ovat olleet kokonaisuudessaan jopa alle 50 hehtaarin luokkaa. MMM:lle raportoitujen suunnittelukustannusten perusteella rahaa yhden potentiaalisen tukihehtaarin löytymiseen on kulunut 18-867 euroa. Keskimäärin potentiaalisen tukihehtaarin löytymiseen on kulunut 120 euroa. Luku ei ole millään tavalla objektiivinen, mutta lienee suuntaa antava. Luku kertoo sekä alueellisten toimintatapojen että maisemarakenteen eroista. Alhaisen potentiaalisen kohteen hinnan alueilla kuten Lounais-Suomessa ulkopuolista rahoitusta suhteessa MMM:n rahaan on saatu paljon ja suunnittelualueet ovat laajoja, joten niiden sisältä on löytynyt runsaasti potentiaalista tukialaa (keskimäärin 250 hehtaaria/suunnittelualue).

Pelkkien lukujen pohjalta arvioiden teko on kuitenkin riskialtista, koska nämä kohteet voivat olla juuri tärkeitä Natura-alueita, joiden hoitoon saattaminen voi olla koko ympäristökeskuksen toimialueen kannalta ensisijaisen tärkeää. Täytyy myös muistaa, että suunnittelun vaikutusten näkyminen vaatii aikaa. Eräs haastattelumme MTK:n edustaja kiteytti asian seuraavasti:

Maatalouspolitiikka on muutenkin niin lyhytjänteistä, että tukiin sitoutumista voidaan joillakin tiloilla karsastaa. Lumo-yleissuunnitelmaa voisi verrata vaikka rantakaavaan – eihän heti kaavan valmistumisen jälkeen kaikkia tontteja rakenneta, vaan kyse voi olla pitkästäkin aikajänteestä. Toisaalta kohteen arvo voi heiketä, mikäli hoitotoimia ei aloiteta riittävän nopeasti. Tärkeintä on, että kohde saatetaan viljelijöiden tietoisuuteen.

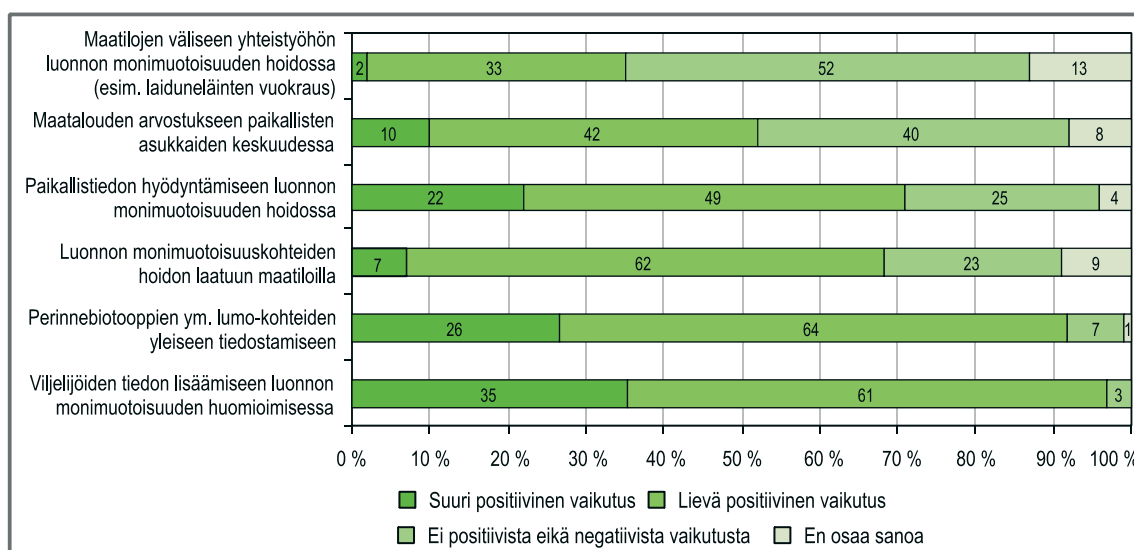

Kuva 21. Erityistukisopimusten lukumäärät ja pinta-alat yleissuunnittelualueilla. Tilanne vuodelta 2006.

Herättely ja luonnon monimuotoisuuden hoito

Kysyimme suunnitteluun osallistuneilta tahoilta miten yleissuunnittelu on heidän mielestään vaikuttanut viljelijöiden tietoisuuteen luonnon monimuotoisuuden tilasta ja hoitokeinoista. Näillä kysymyksillä halusimme valottaa mahdollisia muita luonnon monimuotoisuuden hoitoon vaikuttavia tekijöitä sekä arvioida pitkän aikavälin mahdollisia vaikutuksia.

Kyselyyn vastanneiden mielestä yleissuunnittelu on kaiken kaikkiaan ollut oivallinen tiedonvälityskeino luonnon monimuotoisuuden hoitoa koskevissa kysymyksissä (Kuva 22). Sen avulla on voitu viedä tietoa hyvistä hoitokäytännöistä suoraan tiloille ja herätellä viljelijöitä näkemään luonnon monimuotoisuuden arvo myös omalla maatilallaan.

Kuva 22. Yleissuunnittelun vaikutukset tietoon luonnon monimuotoisuudesta ja hoidon laatuun

Haastatteluissa erityisesti monet suunnittelijat nostivat esille herättelyn tärkeyden. He korostivat, että viljelijät eivät itse aina tunnista oman lähiympäristönsä arvoa. On hyvä, jos joku ulkopuolinen tulee ja herättelee näkemään asioita hieman toisin tavoin. Tilakäyntien yhteydessä voidaan keskustella myös muista ympäristönhoitoon tai -tukeen liittyvistä asioista. Tämä onkin tärkeää, sillä viljelijät vain harvoin osaavat nimetä monimuotoisuuskohteita omien tilojensa alueelta (Kuussaari ym. 2004: 186). Arvioinnissa nousi selvästi esiin, että suunnittelijan rooli herättelijänä on merkittävä. Suunnittelijan ammattitaidolla ja kyvyllä puhua monimuotoisuudesta viljelijän kannalta ymmärrettävästi, voi olla huomattavan suuri vaikutus toiminnan tuloksellisuuteen. Yhteisen kielen löytäminen ja lumokohteiden hyödyn ja monivaikutteisuu- den esiin nostaminen ovat asian perillemenon kannalta oleellimmat tekijät.

Herättelyn kannalta tiedotustilaisuudet ja kyläillat ovat tärkeitä. Erityisesti kohteiden esittäminen kartalla tuo näkyväksi luonnon monimuotoisuuden tilan alueella laajemmin ja toimii tätä kautta oivallisena tiedon kokoajana ja herättelijänä. Se auttaa näkemään asian omaa pihapiiriä laajemmin. Kartta ikään kuin tekee luonnon monimuotoisuuden näkyväksi. Jos paikalliset tai alueelliset tiedotusvälineet tarttuvat aiheeseen, tieto leviää vielä laajemmalle.

Maaseutuelinkeinoviranomaiset ovat myös avainasemassa kertomassa viljelijälle erityistukimahdollisuuksista, kun viljelijä tulee asioimaan maaseututoimistoon. Paljon riippuu maaseutuelinkeinoviranomaisen omasta asenteesta. Kuntienkin välillä

on tässä suhteessa suuria vaihteluita. Miten maaseutuelinkeinoviranomainen osaa esittää ympäristötuen erityistukiin liittyvät asiat viljelijälle, näkyy suoraan kunnan erityistukisopimusmäärissä.

Yleissuunnittelu toimii herättelijänä kahdella tasolla: maatilalla ja alueellisesti. Näiden tulisi tukea toisiaan sopivilla tavoilla. Suunnittelun käytännön toteutuksella on suuri vaikutus siihen, miten nämä tavoitteet saavutetaan. Alueellisesti vaikuttavampaa on kartoittaa suurella alueella luonnon monimuotoisuuskohteet kuin keskittyä harvojen kohteiden yksityiskohtaiseen inventointiin. Esimerkiksi Uudellamaalla suunnittelualueet ovat olleet hyvinkin pienialaisia ja näin ollen kartoitusmenetelmät sen mukaisia. Pienet ja melko vaatimattomatkin kohteet ovat saattaneet saada lopullisessa suunnitelmassa painoarvoa. Menetelmä on yksittäisen tilan ja biologisen luontotiedon keruun kannalta hyvä menetelmä ja on osittain ollut rahoituksen asettama realiteetti.

Herättely ja sopimuksen aikaansaaminen ovat kuitenkin kaksi eri asiaa (ks. myös Liite 4). Sekä kyselyssä että haastatteluissa nousi selvästi esille, että herättelyn lisäksi yleissuunnittelulla on vaikea vaikuttaa suoraan maatilojen mahdollisuuksiin hoitaa kohteita. Myöskään kohteiden hoidon laatuun yleissuunnittelulla ei koettu olevan erityisen suuria vaikuttamismahdollisuuksia. Nämä mahdollisuudet luodaan toisaalta: maatalouspolitiikan ja maaseudun kehittämistoimenpiteiden puolella.

Yleissuunnittelun yhteydessä maatalouden rakenteellisten muutosten vaikutukset palautuvat takaisin maatiloille suojeltavina arvokkaina monimuotoisuuskohteina. Kun pusikoituneesta niitystä tulee arvokas luontokohde, viljelijän tulisi muuntaa viljelymenetelmiään ja tilan toimintoja sillä tavoin, että kohteen hoito mahdollistuisi. Monimuotoisuuden vähenemisen taustalla oleva maatalouden rakennemuutos ja tuotannon tehostuminen tekee kohteiden hoidosta haastavaa. Eläimet olisivat luonnon monimuotoisuuden parhaita hoitajia, mutta alueellisesta erikoistumisesta ja tuotannon tehostumisesta johtuen eläimiä on vaikea löytää perinnebiotooppeja hoitamaan. Viljelijät, jotka ovat innostuneet luonnon monimuotoisuuden hoidosta, ovat usein kohdanneet vaikeuksia hoidon toteuttamisessa. Erityistukikohteilla tehdyn arvioinnin mukaan hoidon laadussa on puutteita (Schulman ym. 2006): laidunnuspaine on usein ollut joko liiallinen tai liian vähäinen. Joskus raivauksessa on noudatettu metsätalouden periaatteita, jotka eivät välttämättä tue luonnon monimuotoisuuden elpymistä tai erityistukeen liitetyllä laidunlohkolle on annettu eläimille lisärehua ja näin ollen menetetty kohteen luontoarvoja. Kaiken kaikkiaan voi todeta, että perinteisten hoitomenetelmien – kuten niiton tai luonnonlaitumien käytön – nivominen osaksi nykymaalouden käytäntöjä on haastavaa (ks. myös Herzon & Mikk 2007). Paradoksaalisesti, mitä enemmän luonnon monimuotoisuuskohteet vaativat hoitoa, sitä vaikeampaa ne on liittää osaksi nykymaalouden käytäntöjä.

Luonnon monimuotoisuuskohteiden hoito vaatii usein erityistä kiinnostusta ja paneutumista asiaan. Parhaiten kohteiden hoidossa onnistuneet maatilat ovat usein tiloja, jotka ovat saaneet siitä suoraan lisäarvoa omaan toimintaansa, kuten maatilamatkailuun tai lihakarjan kasvatukseen (Franzen & Lehtomaa 2006; Kaljonen 2007). Näiden viljelijöiden päätöksentekoa ja kohteiden hoitoon saattamista yleissuunnittelu on omalta osaltaan auttanut. Suunnittelijoiden *'lempilapsina'* voivat olla esimerkiksi suunnittelualueelta löytyneiden laajojen rantaniittyjen tai muiden taloudellisestikin merkittävien kohteiden markkinointi esimerkiksi alueen karjatilaille. Varsinkin Etelä-Suomen vähäkarjaisilla alueilla tällaisella markkinointityöllä on merkittävä lisäarvo suunnittelulle.

Ympäristötukien sopimusehdot asettavat omat rajoitteensa kohteiden hoidolle. Useat arvokkaista kohteista sijaitsevat pientiloilla, joissa perinteisiä viljelymenetelmiä on harjoitettu viljelijöiden eläköitymiseen saakka (Schulman ym. 2006). Vain aktiiviviljelijät ovat voineet saada ympäristötukea. Vuodesta 2007 alkaen myös erilaiset yhteisöt voivat hakea tukea perinnebiotooppien hoitoon Leader-toimintatapaan tu-

keutuen. Tämä on merkittävä periaatteellinen avaus hoitomahdollisuuksien parantamiseksi. Kohteet ovat olleet myös usein niin pienialaisia, ettei sopimuksen tekoa ja sitoutumista niiden hoitoon ole nähty vaivan arvoisena. Osaltaan tällaisten arvokkaiden kohteiden hoitoon saamiseksi tulevalle tukikaudelle on ehdotettu pienten arvokkaiden kohteiden hoitotukea. Tuki olisi 5-30 aarin kohteille 135 €/kohde/vuosi. Riittääkö tämäkään aktivoimaan viljelijöitä hakemaan tukia näille pienille arvokoh- teille, jää nähtäväksi.

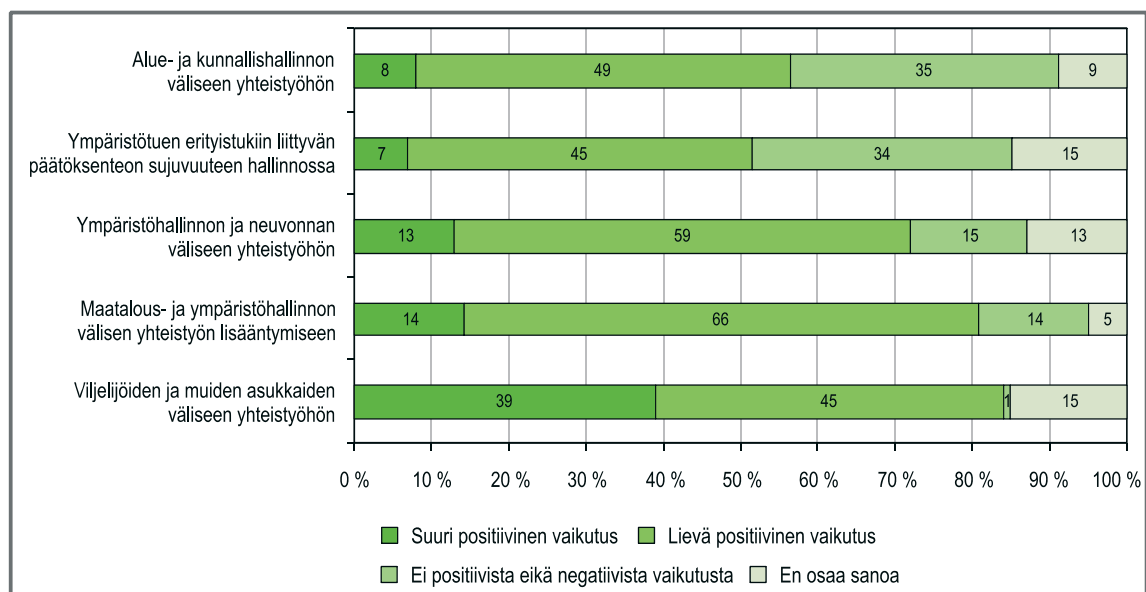
Toimijahaastatteluiden yhteydessä nostettiin esille, että joillakin tiloilla metsäsaar- rekkeiden ja reunavyöhykkeiden hoitoa oli muutettu yleissuunnitelman ehdotuksen mukaiseksi – ilman, että kohteelle oli haettu tukea. Tämä on oivallinen esimerkki niis- tä positiivisista *piilovaikutusmekanismeista*, joita neuvonnallisilla yleissuunnitelmilla voidaan saada aikaan. Näiden toimenpiteiden vaikutukset eivät näy tukitilastojen kuvaajissa. Myös maataloilla maatalousluonnon monimuotoisuuden vähenemiseen on havahduttu, viljelijät vain usein puhuvat siitä eri termein kuin suunnittelijat tai biodiversiteetti-tutkijat (Herzon & Mikk 2007; Kaljonen 2007; Soini & Aakkula 2007).

5.3

Yhteistyö ja oppiminen

Kyselyyn vastanneiden mielestä yleissuunnittelu on edistänyt eri toimijoiden välistä yhteistyötä kautta linjan (Kuva 23). Se on tukenut maatalouden ympäristötuen toi- meenpanossa jo vakiintunutta maatalous- ja ympäristösektorin välistä yhteistyötä. Erityisesti mainittakoon tässä yhteydessä alueellisten ympäristökeskusten, TE-kes- kusten ja neuvonnan välinen yhteistyö.

Yleissuunnittelun nähtiin lisänneen ympäristötuen erityistukien päätöksenteon sujuvuutta hallinnossa. Usein yleissuunnittelussa ovat mukana samat henkilöt, jotka vastaavat tukien toimeenpanostakin. Yleissuunnitteluun luotettiin myös siten, että kerran kartoitettuja kohteita pidettiin melko varmoina tukikohteina. Hallinnollisen yhteistyön toimiminen on eräällä tavalla sisäänrakennettu ominaisuus erityistukien toimeenpanossa (Aakkula ym. 2006). Yleissuunnittelun tuoma lisäarvo jo olemassa oleviin yhteistyömuotoihin vaihtelee alueittain, ja on suoraan riippuvaista toimijoi- den omasta aktiivisuudesta sekä halusta kehittää yhteistyömuotoja eteenpäin.

Kuva 23. Yleissuunnittelun vaikutukset eri toimijoiden väliseen yhteistyöhön

Yleissuunnittelulla nähtiin olleen positiivinen vaikutus alue- ja kunnallishallinnon väliseen vuoropuheluun ja yhteistyöhön. Monilla alueilla tämä ilmeni vaikkapa maaseutuelinkeinoviranomaisten tyytyväisyytenä suunnittelua kohtaan. Usein melko ylityöllistetyt maaseutuelinkeinoviranomaiset kokivat helpottavana sen, että yleissuunnittelun yhteydessä viljelijät saavat kaipaamansa neuvontaa ympäristötuen erityistukikysymyksissä. Näiden kysymysten vastaamiseen kunnissa ei aina riitä aikaa, asiantuntemusta tai mielenkiintoa. Yleissuunnittelu on toiminut myös välineenä, jolla ympäristöhallinto on saanut kunnan viranomaiset voimakkaammin mukaan erityistukien toimeenpanoon. Paljon kylläkin riippuu paikallisviranomaisten omasta mielenkiinnosta asiaan (ks. Liite 4).

Yleissuunnittelu on tukenut myös ympäristöhallinnon ja neuvonnan välistä yhteistyötä. Rajanvetoa työnjaon suhteen käydään kuitenkin yleis- ja tilakohtaisen suunnittelun välillä. Myös suunnitelmien kilpailutus on herättänyt näkemyksiä puolesta ja vastaan (esim. Laatikko 1). Osa toimijoista näkee lisääntyneen kilpailutuksen jopa uhkana ympäristötuen toimeenpanossa syntyneille yhteistyöverkostoille. Toinen näkemys korostaa kilpailutuksen hyötyjä juuri toimijajoukon monipuolistumisen ja tehokkuuden nimissä.

Haastateltavat korostivat, että yleissuunnittelu on parantanut etenkin viljelijöiden ja ympäristöviranomaisten välistä vuorovaikutusta ja auttanut luomaan luottamuksellista suhdetta. Maaseudulla, varsinkin viljelijöiden keskuudessa, Naturen varjo on pitkä (esim. Hiedanpää 2002). Eräs MTK:n toiminnanjohtaja puki tämän sanoiksi seuraavasti:

Yleissuunnittelu on myös hyvää oppia ympäristökeskukselle, sillä kuten sanoin, ympäristöhallinnolla on yhä huono maine viljelijöiden keskuudessa. Yleissuunnittelun yhteydessä osallistavan suunnittelun menetelmät ovat toimivia. Niiden avulla keskustelua viljelijöiden kanssa voidaan käydä ilman vastakkainasetteluja. Viljelijät ovat voineet huomata, että ei ne kaikki ole ns. vihollisia ole siellä ympäristöhallinnossa. Toisaalta tämä yleissuunnittelu on ollut oppia myös maanviljelijöille. Mitä paremmin puhutaan yhteistä kieltä, sitä parempi on vastaanotto. Yleissuunnittelun malli toimii, koska kyse on yhteisestä edusta ja toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen.

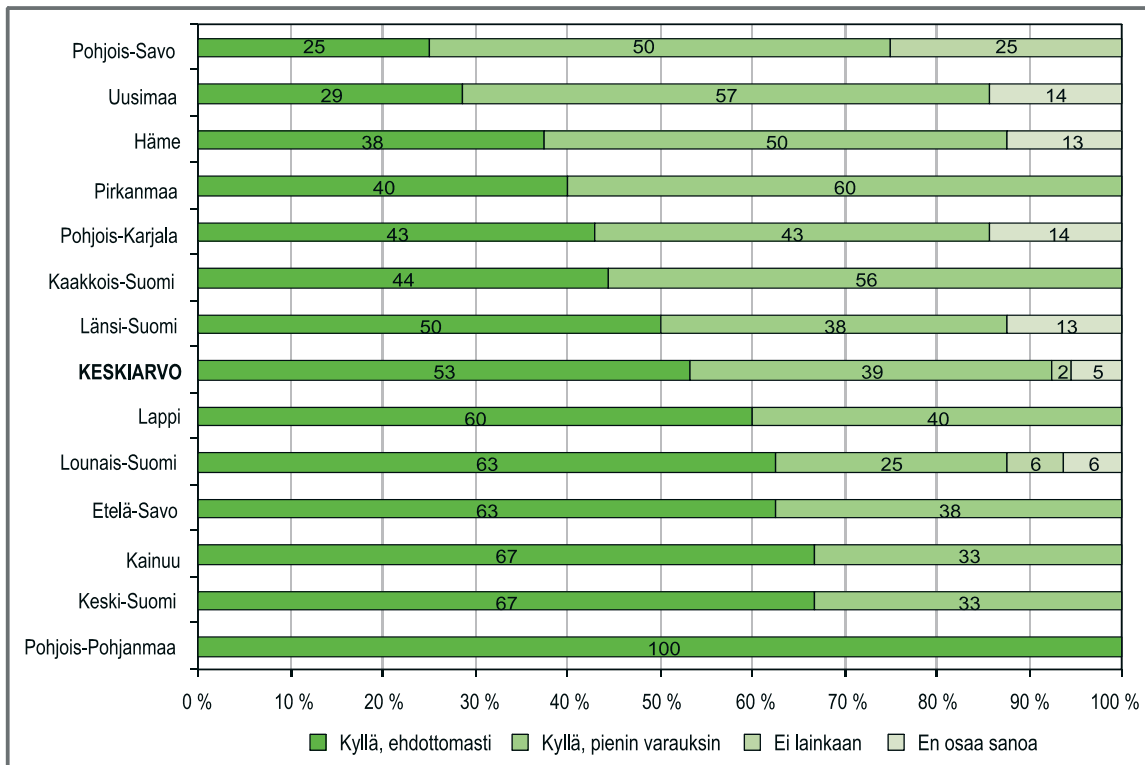
Ympäristöviranomaiset puhuvat *jalkautuvasta yleissuunnittelusta*, joka kuvaa toimintatapaa hyvin. Maatalouden ympäristönhoidon edistäminen vaatii, että viranomaisten on jalkauduttava ulos toimistoistaan maatiloille, samoin kuin asetetut ympäristötaivoitteet on jalkautettava käytännön toimenpiteiksi maatiloilla. Erään haastattelemamme suunnittelijan mielestä suunnittelua tarvitaan helpottamaan *'kitkaa EU:n etäisten ja hankalien systeemien sekä maatalan todellisuuden välillä'*.

Monilla alueilla yhteistyön eri muotoja on kehitetty aktiivisesti jo pitkään ja ympäristötuen toimeenpanon myötä. Yhteistyö etenkin alueellisten ympäristö- ja TE-keskusten välillä on lisääntynyt merkittävästi (Aakkula ym. 2006). Ympäristöviranomaiset ovat viime vuosina panostaneet yhä enemmän erilaisten paikallisten yhteistyömuotojen kehittämiseen ja erilaisia yhteistyöprojekteja on syntynyt tukemaan ympäristötuen toimeenpanoa (ks. myös Palviainen 2004). Näitä jo olemassa olevia verkostoja on ollut helppo hyödyntää ja kehittää edelleen luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluprojektien myötä. Eri alueilla yhteistyöverkostot ovat muotoutuneet hieman omanlaisikseen (ks. lisää Laatikot 1-5).

Suunnittelun tulevaisuus

Yleissuunnitteluun suhtauduttiin kaiken kaikkiaan melko positiivisesti, joskin toimintatapojen ja työnjaon suhteen moni näki vielä paljon kehitettävää. Suunnittelulle toivottiin jatkoa jossain muodossa. Yli puolet tämän tutkimuksen kyselyyn osallistuneista halusi suunnitelmien tekoa jatkettavan ehdottomasti. (Kuva 24).

Kaikkein varauksellisimmin yleissuunnittelun jatkamiseen suhtauduttiin Pohjois-Savossa. Toisaalta juuri tältä alueelta vastauksia saatiin niukasti, eivätkä kaikkien toimijoiden näkemykset tulleet esiin. Voimakkaimmin suunnittelun jatkuvuutta painottivat Lounais-Suomen ympäristökeskuksen alueen toimijat. Myös Länsi-Suomesa yli puolet vastaajista piti suunnittelun jatkamista välttämättömänä. Nämä ovat alueita, joilla suunnitelmia on tehty kaikkein eniten, suunnittelualueet ovat olleet laajimpia ja myös yleissuunnittelualueilta tulleiden sopimusten lukumäärät ovat olleet suurimpia. Näillä alueilla myös eri toimijoiden yhteistyö on ollut kitkatonta ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelu on saavuttanut vakiintuneen ja tärkeänä aseman erityistukien kohdentamisessa monimuotoisuudeltaan tärkeimmille alueille. Yleissuunnittelun erityistukien markkinoimisen arvo on ymmärretty ja sitä on hyödynnetty täysmääräisesti niin tiedotuksessa kuin maastokäytännöissäkin.

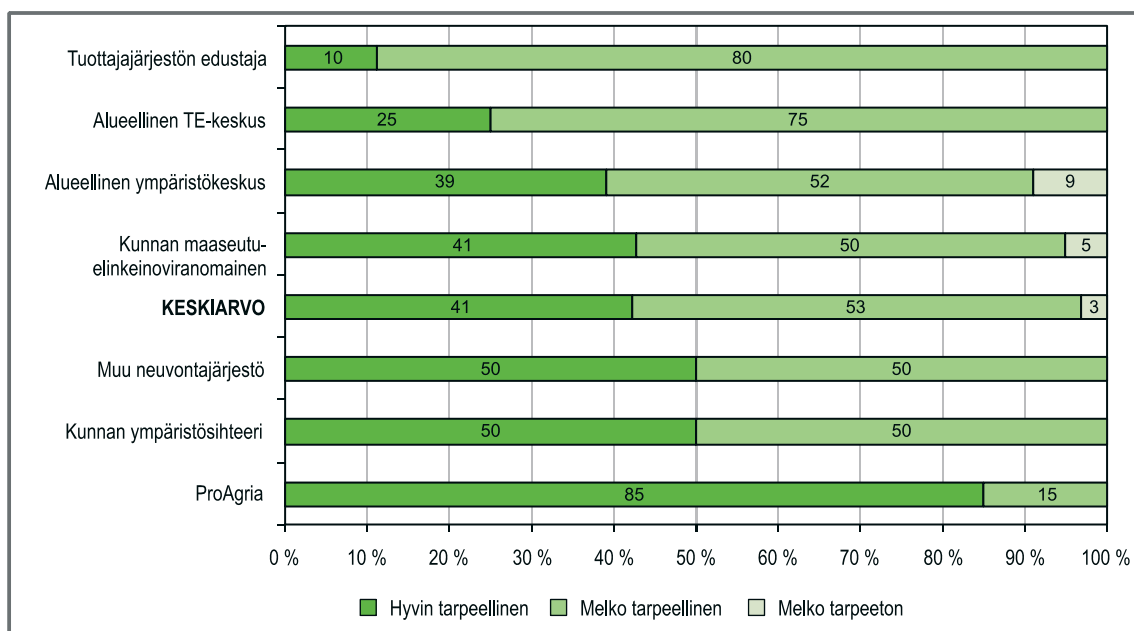
Kuva 24. Eri alueiden näkemykset siitä, tulisiko yleissuunnitelmia tehdä alueella tulevaisuudessakin

Vain muutama yksittäinen ympäristöhallintoa ja kunnan maaseutuelinkeinoveranomaista edustava toimija näki suunnittelun tarpeettomana (Kuva 25). Kaikkein tarpeellisimpana suunnittelun näkivät neuvontajärjestöjen edustajat. Tämä kertonee neuvontajärjestöjen pitkästä käytännön työstä maaseudun maisemanhoidon parissa. Useilla alueilla Pro Agria Maaseutukeskus on esimerkiksi ainoa taho, joka laatii erityistukien hoitosuunnitelmaliiitteitä. Joillakin alueilla järjestön maisemanhoitoneuvot kertoivat olevansa kädet täynnä töitä ja he näkivät yleissuunnittelun helpottavan hyvin omaa työtaakkaa. Yleissuunnittelulle kuin myös muulle käytännön neuvonnalle on maaseudulla selvästi kysyntää. Ongelmana on usein kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen. Yleissuunnittelulla on ollut tähän positiivinen yhdistävä vaikutus.

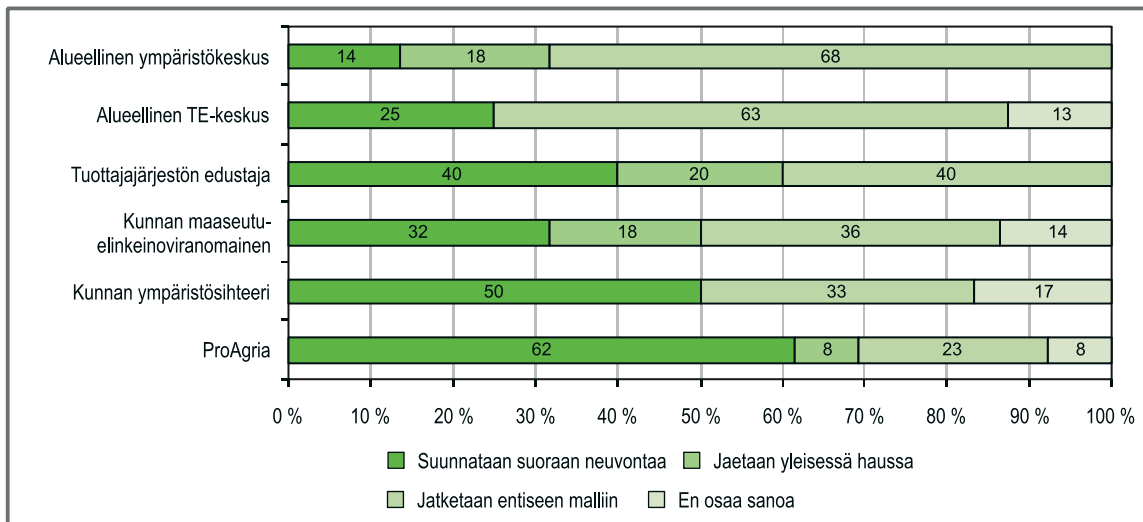
Tuottajajärjestöt pitivät suunnittelua tarpeellisena, mutta suhtautuivat siihen kaikki puolin neutraalimmin. Tämä on selkeä viesti päättäjille. Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelulla on merkitystä viljelijöiden arkeen. Tuottajajärjestöjen edustajat näkivät yleissuunnittelun ennen kaikkea viljelijöiden herättelynä luonnon monimuotoisuuskysymyksiin. Yleissuunnittelun positiivisena piirteenä he pitivät ennen kaikkea vapaaehtoisuutta, yhteistyötä paikallisten toimijoiden ja viranomaisien välillä sekä oikeanlaista henkeä maatalouden ympäristön- ja maisemansuojelun nimissä.

Ainoat negatiiviset kommentit yleissuunnitteluun tarpeeseen saatiin muun muassa parin alueellisen ympäristökeskuksen toimijalta. He näkivät suunnittelun kustannustehottomana toimintana.

Kysyimme suunnitteluun osallistuneilta myös, miten he tulevaisuudessa käyttäisivät yleissuunnitteluun suunnatut varat. Jatkaisivatko he entiseen malliin, suuntaisivatko varat suoraan neuvontaan vai yleiseen hakuun. Erityisesti alueellinen ympäristökeskus kannatti yleissuunnittelumallin jatkumista nykyisellään (Kuva 26). Yleissuunnittelu soveltuu ympäristöviranomaisten suunnitteluperinteisiin. He ovat tottuneet työskentelemään valuma- tai maisema-alueittakaavassa ja kartoittamaan kriittisiä alueita, joilla ympäristönsuojelutoimia olisi tehtävä. Myös TE-keskusten

Kuva 25. Eri toimijoiden näkemykset luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun tarpeellisudesta tulevaisuudessa

Kuva 26. Eri toimijoiden näkemykset yleissuunnittelutoiminnan jatkamisesta.

edustajat kannattivat nykyisen mallin jatkoa. Pro Agria Maaseutukeskuksen neuvojat olivatkin sitä mieltä, että suoralla tilakohtaisella neuvonnalla voitaisiin saada parempia tuloksia aikaa. Kunnan ympäristö- ja maaseutuelinkeinoviranomaisten sekä tuottajajärjestöjen edustajien mielipiteet vaihtelivat voimakkaammin. Nämä myös toivoivat avoimempaa yleistä hakua maaseudun kehittämishankkeiden tapaan.

Nykyiseen järjestelmään tyytyväisimpiä oltiin Lounais-, Keski- ja Länsi-Suomen sekä Etelä-Savon alueella. Entistä enemmän määrärahoja neuvontaan haluttaisiin suunnata muun muassa Hämeessä, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Hämeessä ja Pohjois-Savossa yleissuunnitelmia on tehty neuvontajärjestön toimesta ja systeemi on ilmeisesti havaittu myös ympäristöhallinnon puolelta niin hyväksi, että vetovastuu voisi olla esimerkiksi neuvontajärjestöllä. Yleisesti ottaen voi sanoa, että useilla alueilla omaan nykyjärjestelmään oltiin tyytyväisiä, olipa käytännön suunnittelutyön vetovastuu sitten neuvonnalla tai alueellisella ympäristökeskuksella.

5.4.1

Mahdollisia yleissuunnittelukohteita

Kyselyn yhteydessä pyysimme toimijoita nimeämään yleissuunnittelua tarvitsevia kohteita toimialueensa sisällä. Vastauksia saimme jonkin verran ja ne on listattu maakunnittain ohessa. Suunnittelualueiden nimet on poimittu suoraan kyselyvastauksista, joten esitetyt kohteet ovat joillakin alueilla tarkemmin määriteltyjä.

Kyselyyn vastanneet toimijat näkivät suunnittelualueita useiden kuntien alueella. Monet toivoivat suunnittelun jatkossa toteutettavan vain alueilla, joilla aidosti suunnittelun avulla voidaan jotain saavuttaa; aktiivisilla viljelyalueilla, karjatilavaltaisilla alueilla tai esimerkiksi valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla. Myös suunnittelukäytännöt heijastuvat tulevistakin ehdotetuista alueista oletetusti esiin. Itä-Suomessa suunnittelua toivotaan tehtävän kyläpainotteisesti, kun taas Länsi-Suomessa toivotaan suunnittelua suurille kuntakohtaisille alueille, laajoille suisto-, merenranta- ja jokivarsialueille. Suunnittelusta hyötyviä alueita löytyy runsaasti jo tämän suppean kartoituksen perusteella (Taulukko 4).

Taulukko 4. Ehdotetut yleissuunnittelua vaativat alueet ympäristökeskuksittain.

Alue	Potentiaaliset suunnittelualueet
Lounais-Suomi	Vahdonjoen ja Hirvijoen alueet Lavia Rauman seutu Pori Paimionjoen sivuhaarat Eurajoen suistoalue Satakunnan rannikkoalueet Uusikaupunki Lappi tl Suomusjärvi Loimijoen alue (Alastaro) Nousiainen-Mietoinen Askainen Keski-Satakunta
Uusimaa	Suunnittelualueiden tulisi muodostaa verkostoja
Häme	Pienialaiset, vaihtelevat, karjavaltaiset ns. ei tehoviljelyalueet
Kaakkois-Suomi	Savitaipale Rautjärvi
Pirkanmaa	Röyhiö-Luhalhti
Keski-Suomi	Kangaskylä, Niemenkylä Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet
Etelä-Savo	Joroisvirran ranta-alueet ja Joroisselän ympäristö Joka kunnassa potentiaalisia kohteita Kyyveden valuma-alue Pieksänmaan kunnan alueelta Esimerkiksi järvenranta-alueet, saaret Tammenlahti Tiemassaari-Voinsalmi-Repomäki alueet
Pohjois-Karjala	Rääkkylä, Rasivaara Ilomantsin vaarakylät (mm. Maukkula, Sonkaja) Liperi, Mattisenlahti-Roukalahti Juuka, Vuokko
Pohjois-Pohjanmaa	Kalajokilaakso Limingan lakeus (itäinen osa) Aittojärvi - Kyngäs Tyrjäjärvi - Jokijärvi Määttälänvaara – Vuotunki
Kainuu	Järkevänkokoisten suunnittelukokonaisuuksien löytäminen vaikeaa
Lappi	Paloperä-Karhujärvi Ne Lapin alueen pienet kyläkokonaisuudet, joilla on virkeää omaa kehityshalua ja nuoria viljelijöitä.

6 Tulta ja tappuraa - käytännön kehittämisehdotuksia

Arviointitulosten mukaan yleissuunnittelun käytäntöjä on kehitettävä, jotta potentiaaliset hyödyt saataisiin paremmin esiin. Erään toimijan esittämä kommentti *'enemmän tulta ja tappuraa'*, kuvastaa hyvin usean toimijan näkemyksiä yleissuunnittelun tehostamistarpeista. Yleissuunnittelun yhteydessä ei kannata puuhastella pienten alueiden kanssa. Suunnittelua ja erityisesti neuvontaa tulee keskittää kokonaisuudessaan järkeville alueille. Erityisesti suunnitelmien jälkihoitoon tulisi panostaa ja yleissuunnitelmat tulisi mahdollisuuksien mukaan nivoa osaksi muita maaseudun kehittämishankkeita ja -suunnitelmia. Seuraavaan olemme koonneet yhteen arvioinnin yhteydessä esitettyjä ja arvioinnin pohjalta tekemiämme kehittämisideoita.

6.1

Herättely – enemmän neuvontaa suunnitteluvaiheeseen

Maastotyövaiheen neuvonnalliseen luonteeseen tulee panostaa ja ohjata siihen enemmän resursseja. Paikallistiedon hyödyntämistä suunnittelussa on myös edistettävä.

Yhteiset maastokäynnit suunnittelijan ja viljelijän kanssa ovat olleet hedelmällisiä herättelyn kannalta. Samoin monilla alueilla jaetut esitteet (sekä erityistukia että luonnon monimuotoisuutta alueella esittelevät) on koettu avuksi aihepiirin esittelemisessä. Joillakin alueilla on maastokäyntien yhteydessä jaettu halukkaille erillistä tukihakemuksiin vaadittavaa suunnitelmapohjaa. Joissakin tapauksissa yhteinen maastokäynti on jo riittävä apu viljelijälle. Suunnitelmapohjien jakaminen voi omalta osaltaan lisätä viljelijöiden kiinnostusta ympäristötuen erityistukia kohtaan. Maastotyöntekijän olisi hyvä jakaa myös yhteystietolistaa lähialueen neuvojista.

Tilakohtaisen neuvonnan puuttuminen yleissuunnittelun yhteydessä ei edistä sopimusten tekoa ja kohteiden hoitoon saattamista. Tämä kohta vaatii parannusta. Pelkkä yleissuunnittelu voi jopa pidentää aikaa, jolla kohteet tulevat tukisopimusten piiriin. Suunnittelualueilta löytyy yleensä useita tiloja, jotka toivoisivat saavansa hoitosuunnitelman saman tien kohteiden kartoituksen yhteydessä. Mikäli näin ei tapahdu, erityistukisuunnitelman teko ja tuen hakeminen voi unohtua arjen rutiineissa. Eräs ratkaisu tähän voisi olla suunnittelualueiden yhteisprojektien kehittäminen, joiden yhteydessä neuvontaa voitaisiin tehdä entistä tehokkaammin. Rahoitusta tällaiseen toimintaan tulee hakea aktiivisemmin muista lähteistä.

Tähän mennessä yleissuunnittelua on tehty lähes poikkeuksetta yhden maastotyöntekijän voimin ja usein suurin työ on toteutettu yhden organisaation (joko alueellisen ympäristökeskuksen tai neuvontajärjestön) toimesta. Maastotyössä on ollut joillakin alueilla useampia kuin yksi työntekijä, mutta yleisimmin päävastuu maastossakin on ollut enemmän tai vähemmän yhdellä henkilöllä.

Pohjois-Pohjanmaalla Oulujokilaaksossa kokeiltiin kesällä 2006 hieman erilaista kolmen toimijan mallia suunnittelutyön neuvonnallisuuden kehittämiseksi. Mallista saatiin hyvät kokemukset ja siitä voisi olla opittavaa muuallakin maassa (Laatikko 4).

Mallissa maastotyön olivat tehneet kaksi hieman erilaisen taustan omaavaa maastotyöntekijää. Kolmantena osapuolena oli ollut neuvontajärjestön edustaja. Näin voitiin helpommin sitouttaa maanomistajat hoitamaan kartoitettuja kohteita.

- Panostetaan maastotyövaiheen viljelijäkontakteihin ja ohjataan neuvontaan resursseja
- Kehitetään yhteisprojekteja, joissa yleis- ja tilakohtainen suunnittelu voidaan yhdistää
- Kehitetään yksi yhtenäinen hoitosuunnitelmapohja ja jaetaan sitä maastokäyntien yhteydessä
- Mainostetaan ja kehitetään Lounais-Suomen ympäristökeskuksen internet-sivuilla olevaa kannattavuuslaskuria: (www.ymparisto.fi/los > Ympäristön-suojelu > Maatalouden ympäristönsuojelu)
- Kerätään maakuntien neuvontajärjestöistä ja yksityisistä suunnittelijoista yhteystietolista, jota jaetaan kuntien maaseututoimistoihin sekä viljelijöille maastotöiden yhteydessä
- Jaetaan neuvontamateriaalia maastotöiden yhteydessä
- Hyödynnetään entistä paremmin viljelijöiden ja paikallisten harrastejärjestön luontotietoa

6.2

Jälkihoitoon panostettava

Yleissuunnitelmien aktualisoitumisen pullonkaulana on ollut jälkihoidon puute. Myös ympäristökeskuksen rooli asian edistäjänä ja ylläpitäjänä on joillakin alueilla ollut passiivinen. Suunnitelmien todellinen potentiaali on mahdollista saada esiin suhteellisen pienin ponnisteluin.

Ohjausryhmien toimintaa on kehitettävä edelleen. Esimerkiksi Uudellamaalla on MTK:n toimesta perustettu Kestävän maatalouden neuvottelukunta, johon kuuluu pitkälti samoja toimijoita kuin esimerkiksi lumo-yleissuunnittelun ohjausryhmissä on ollut (Laatikko 1). Neuvottelukunta kokoontuu 3-4 kertaa vuoden aikana pohtimaan maatalouden ympäristönhoitoon liittyviä kysymyksiä. Vastaavanlaisen toiminnan kehittäminen muillakin alueilla olisi suotavaa. Rakenteen ja yhteistyömuotojen tulee kuitenkin olla alueellisesti ja paikallisesti räätälöityjä. Tällaisen neuvottelukunnan toimesta voitaisiin esimerkiksi pohtia ympäristötuen erityistukiin liittyvien suunnitelmien parempaa kohdentamista ja monipuolisemman toimijaryhmän kuulemista suunnittelualueiden valinnoissa.

Yleissuunnitelman laadinnan jälkeen kaikki keinot tukihaun innostamiseen ovat tarpeen. Neuvontakampanjat yhteistyössä eri toimijoiden kanssa ovat osoittautuneet toimivimmaksi. Tuottajajärjestöjen rooli suunnittelun jälkeisen ajan kampanjoinnissa voi olla hyvinkin merkittävä. Esimerkiksi Ruotsissa tuottajajärjestöt ovat olleet aktiivisesti kehittämässä projekteja maatalousalueiden monimuotoisuuden edistämiseksi. Suomessa tuottajajärjestön panostus eräiden maakuntien yleissuunnittelujen yhteydessä on ollut merkityksellistä (esim. Laatikko 1), mutta käytäntöjen kehittämisessä ja laajamittaisessa käyttöönotossa valtakunnallisella tasolla riittää vielä runsaasti parannettavaa.

Muiden projektien yhdistäminen yleissuunnittelun yhteyteen on tämänkin arvioinnin yhteydessä osoittautunut tehokkaaksi menetelmäksi. Tehokkuudesta kertovat esimerkiksi Halikonjokilaakson onnistunut hoitoprojekti, jossa ympäristöhallinnon, paikallisen ympäristönsuojeluyhdistyksen, tuottajajärjestön ja seudulliseen kehit-

tämishankkeeseen palkatun neuvojan yhteistyöllä on saatu erinomaisia tuloksia (Laatikko 2). Yleissuunnittelualueilla kartoitettujen kohteiden hoitoon saattamiseksi tulisikin käynnistää erilaisia neuvonnallisia tukihankkeita joko paikallisella tai mahdollisesti maaseutuverkoston kautta tulevan rahoituksen avulla. Hankkeet voivat olla pienimuotoisia ja keskittyä esimerkiksi tehokkaan neuvonnan ja kohtuuhintaisten tilakohtaisten hoitosuunnitelmaliitteiden tekoon. Kohtuuhintaisten suunnitelmaliitteiden saaminen on useissa yhteyksissä ollut pullonkaulana varsinkin pienialaisten kohteiden päätyemisessä erityistukien piiriin. Suunnitelmien kilpailuttaminen, tehostaminen ja laadun parantaminen ovat herkkiä kysymyksiä. Vastaaminen esimerkiksi perinnemaisemien hoitotyöryhmän mietinnön esittämiin tavoitteisiin perinnebiotooppien hoidosta vaatii kutienkin monipuolisia työkaluja ja erityisiä porkkanoita joidenkin alueiden hoitoon saamisessa.

Paikallisten neuvojien roolia eri alueilla tulee kehittää. Kokeilunarvoinen ratkaisu voi olla erillisen suunnittelijan tai neuvojan palkkaaminen alueelliseen ympäristökeskukseen, neuvontajärjestöön tai kuntaan kevätkaudeksi laatimaan suunnitelmia ja toteuttamaan täydentävää neuvontaa suunnittelualueella suunnitelman valmistamisen jälkeen. Erinomainen käytännön apu suunnittelijapaletin laajentamiseen olisi myös esimerkiksi alueellisen MTK:n ylläpitämä suunnittelijalista, jota päivitetäisiin vuosittain ja lähetettäisiin kuntien maaseututoimistoihin. Tällainen käytäntö on toiminut jo useita vuosia Varsinais-Suomen alueella.

Lopullisen yleissuunnitelmajulkaisun laajemmalla jakelulla voidaan saavuttaa hyötyjä. Suunnitelma tulee lähettää paikallisille toimijoille, yhdistyksille ja yhteisöille. Eräs hyödyllinen ratkaisu on myös valmiin suunnitelmajulkaisun lähettäminen yleissuunnittelualueen ulkopuolisille karjatiloilta 50-100 km säteellä suunnittelualueesta. Tämä olisi mahdollista jo olemassa olevien karjatilarekistereiden avulla.

Monipuolinen tiedottaminen suunnittelun jälkeen on tärkeää. Erityisesti paikallislehdissä kirjoittelu vie viestiä tehokkaasti eteenpäin. Ammattilehtiin ja tuottajajärjestön jäsenlehtiin kaivataan lisää positiivisia esimerkkejä luonnon monimuotoisuuden hoidosta maataloilla ja maatalouden ympäristöasioista ylipäätään.

- Jatketaan hyvin onnistuneiden lumo-projektien ohjausryhmien toimintaa. Syvennetään ja laajennetaan yhteistyötä esimerkiksi perustamalla *Kestävän maatalouden neuvottelukunnat* tai *Alueelliset maatalouslumon neuvottelukunnat*.
- Käynnistetään yleissuunnittelualueiden kohteiden hoitoa tukevia projekteja, työllistämishankkeita jne.
- Lisätään neuvontajärjestöjen ja muiden toimijoiden järjestämiä yhteisiä, neuvonnallisia maastokäyntejä, kyläkierroksia ym.
- Alueen kunnat on saatava mukaan rahoittamaan kohtuuhintaisia tilakohtaisia ympäristötuen erityistukien suunnitelmaliitteitä.
- Yleissuunnitelmajulkaisu jaetaan kaikille suunnittelualueen viljelijöille, toimijoille, yhteisöille ja yhdistykselle. Julkaisu tulisi postittaa myös lähi-alueiden karjatiloilta.
- Kirjoitetaan lisää hyviä esimerkkijuttuja tilojen luonnon monimuotoisuuden hoidosta paikallislehtiin, Maaseudun Tulevaisuuteen ja ammattilehtiin. Hyvänä malliesimerkkinä tällaisesta aiheesta voidaan pitää Maaseudun Tulevaisuuden kesän 2004 artikkelisarjaa *'Maisema mahdollisuutena'*.

Kohti laajempia kokonaisuuksia

Lumo-, kosteikko- ja suojavyöhykeyleissuunnitelmien erottelu toisistaan on aihepiirin kokonaisvaltaisen ymmärtämisen näkökulmasta keinotekoinen. Suunnitelmat tulee jatkossa yhdistää aina kun se vain on mahdollista. Parhaimmillaan kosteikot, suojavyöhykkeet ja luontaiset rantavyöhykkeet linkittyvät laajoina kokonaisuuksina toisiinsa. Tällä voitaisiin kehittää myös viljely-ympäristön ekologisten verkostojen luomista. Varsinkin suunnittelijat ja tuottajajärjestön edustajat näkivät tarpeen yhdistää suunnittelut samankaltaisuuteensa takia: *'samasta maatalouslumosta tässä on kyse, oli se sitten reunavyöhyke, kosteikko tai perinnebiotooppi'*. Yhdistelmäsuunnittelu olisi myös maanomistajalähtöistä: useampi tila pääsisi suunnittelusta osalliseksi. Mikäli tilalta löytyy ojanotkelma reunoineen, voi siitä kehittyä arvokaskin pala viljelyalueiden monimuotoisuutta vaikkapa kosteikon ja suojavyöhykkeen yhdistelmänä. Tällainen ajatusleikki voisi toimia esimerkkinä tapauksesta, joka ei yksistään luonnon monimuotoisuuteen keskittyvän yleissuunnittelun kautta olisi ainakaan kaikilla alueilla noussut esiin.

Jatkossa, tehtäessä suunnitteluita valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla tulisi ne juuri nivoa monivaikutteisiksi suunnitelmiksi. Suunnitelmissa voitaisiin ottaa kantaa niin vesiensuojelun, virkistyskäytön kuin luonnon ja maiseman monimuotoisuuden hoidon edistämiskysymyksiin. Suunnitelmissa esitettäisiin *vapaaehtoisia* hoito- ja käyttösuosituksia ja kerrottaisiin useampien luontotyyppien hoidon rahoitusmahdollisuuksista. Kokeiluhankkeet esimerkiksi ekologisten verkostojen muodostamiseksi suojavyöhyke-kosteikko-lumo -kokonaisuuksiksi myös yksipuolistuneemmilla viljelyalueilla voisivat olla mielenkiintoisia. Markkinattomien ympäristöhyödykkeiden ja ympäristöpalveluiden tuotantoa ja kehittelyä tulee maaseudulla parantaa. Monissa strategioissa pohdittua Ranskan -sopimusmallia maisemanhoitopalveluista tulisi Suomessa kokeilla käytännönläheisemmin (Palviainen 2004:94). Mallissa tilat voisivat keskittyä joko viljelemään tehokkaasti tai ostamalla ympäristöpalveluita tarjoavalta viljelijältä maisemanhoitopalveluita esimerkiksi suojavyöhykkeiden tai kosteikon hoidon muodossa. Teemaa on sivuttu myös Sailaksen työryhmän loppuraportissa (MMM 2007).

Suunnittelualueiden kokoa voisi jatkossa kasvattaa siellä, missä suunnittelualueen maisemarakenne sen sallii. Suunnittelualueiden laajentamisvaatimus on toki sidonnainen siihen varattuun rahoitukseen. Yleissuunnittelun myötä ei ole tarkoitus kartoittaa jokaista pellonpiennarta, vaan se on kylämaisema- ja tilakohtaisten suunnitelmien tehtävä. Yleissuunnittelun tulee jatkossa keskittyä enemmän alue-ekologiseen tarkasteluun maisema-alueitasolla. Yleissuunnittelu on nimenomaan laajojen kokonaisuuksien biodiversiteetin kohentamista ohjaava menetelmä.

Yleissuunnittelun heikkoutena nähtiin, että sitä on kohdennettu pienialaisille, usein maanomistajan mielestä taloudellisesti vaatimattomammillekin kohteille. Suunnittelu ei ole aina ollut asiakaslähtöistä. Kokemusten mukaan maaseudun asukkaiden laajempi huomioiminen ja yhteistyön kehittäminen heidän kanssaan suunnittelun eri vaiheissa on tarpeen. Paikallisten riistan-, metsänhoito- ja lintuharrastusjärjestöjen tehokkaampi mukaanotto suunnittelun vaiheisiin voisi olla hedelmällinen keino suunnitelmien käytännön toteuttamisen edistämiseksi. Tämä on tarpeellista varsinkin tulevaisuudessa, kun rekisteröityneet yhdistykset voivat Leader-toimintatavan kautta hoitaa perinnebiotooppeja ja kun monivaikutteisen kosteikon perustamiseen liittyvät tuet paranevat. Yhteistyön edistäminen metsäpuolen toimijoiden kanssa on tärkeää varsinkin alueilla, joilla perinteiset maankäytön muovaamat alueet edustavat pitkälti metsäisiä perinnebiotooppityyppejä – metsälaitumia ja hakamaita.

- Yhdistetään suojavyöhyke-, lumo- ja kosteikkokartoitukset samaan yleissuunnitelmaan aina kun se käytännössä on mahdollista
- Innovatiivisten viljelyaluekohtaisten luonnonarvojen edistämisstrategioiden luominen, yleissuunnittelumallin hyviä käytäntöjä hyödyntäen
- Viljelyalueiden ekologisten verkostojen kokeiluhankkeiden käynnistäminen.
- Riista- ja lintuharrastusjärjestöt sekä metsäalan toimijat aktiivisemmin mukaan yleissuunnittelun eri vaiheisiin

6.4

Lumo-toimijoiden koulutus

Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun parissa työskenteleville virkamiehille, suunnittelijoille, neuvojille ja tutkijoille ainoa suurempi yhteinen koulutustapahtuma ovat olleet Maatalouden LUMO-neuvottelupäivät. Tosin asiaa sivutaan monissa muissakin aiheeseen liittyvissä tapahtumissa ja seminaareissa. Neuvottelupäivien tarkoituksena on jakaa monipuolisesti tietoa maatalouden ympäristötuen toimeenpanoon liittyvistä ajankohtaisista asioista. Neuvottelupäiville on suuri tarve ja niiden anti on koettu tämänkin tutkimuksen vastausten valossa erinomaiseksi. Monet kuitenkin kritisoivat päivien olleen ahdettu liian täyteen asiaa. Tähän ratkaisuna voisi olla neuvottelupäivien muuttaminen kaksipäiväiseksi tai -osaiseksi, jolloin toisena päivänä olisi mahdollista keskittyä enemmän hallinnollisen puolen uusiin kuulumisiin. Toisena päivänä voitaisiin taas esitellä hyviä alueellisia projekteja, suunnittelukäytäntöjä, ja keskustella esimerkiksi työryhmissä niistä saaduista kokemuksista.

Kahtena vuonna järjestettiin myös *LUMO-pellonlaitapäivät*, joihin osallistui enimmäkseen suunnittelijoita. Koulutuspäivien tarkoitus on ollut yhteisen maastotapahtuman avulla helpottaa tässäkin tutkimuksessa esiinnoussutta kohteiden arvottamisen ja suunnitelmaan mukaanottamisen vaikeutta.

Useasti kohdevalintoihin linkittyvät niin henkilökohtaiset arvopreferenssit, muiden toimijoiden luomat paineet kuin ympäristötukijärjestelmän mukanaan tuomat rajoitukset. Nämä tekijät saattavat joissakin tapauksissa estää näkemästä maanviljelyalueiden luonnon monimuotoisuutta ja sen hoitoa kokonaisvaltaisena käsitteenä. Näiden monien taustalla vaikuttavien tekijöiden vuoksi suunnittelijoiden *lumo-silmän kalibrointi* onkin tarpeen. Oman maakunnan tai naapurimaakuntien alueella toteutettavat yhteiset lumo-maastopäivät arveltiin tämän tutkimuksen yhteydessä tehokkaimmaksi tavoitteen saavuttamiseksi.

Valtakunnallisetkin tapahtumat ovat tarpeen, mutta kohdevalintoihin liittyen erilaisiin alueellisiin olosuhteisiin sopivaa koulutusta on lähes mahdotonta tehdä. Luonnon monimuotoisuus koostuu hieman eri asioista eri puolilla Suomea. Tukikelpoisten kohteiden valintaan erityisesti reunavyöhykkeiden osalta kaivattiin selkeää ohjeistusta ja muun muassa viljelijöille jaettavaa julkaisua. Oppaassa voisi olla esimerkkejä tukeen sopivista ja sopimattomista reunavyöhykkeistä. Sen laadinta kannattaisi toteuttaa yhteistyössä metsäalan organisaatioiden kanssa. Ne voisivat keskittyä *aluekohtaisiin valintaperusteisiin* valtakunnallisten yleispiirteisten oppaiden sijaan. Hyviä esimerkkejä onnistuneista ja epäonnistuneista, jo tukien piirissä olevista kohteista, on esitetty muun muassa julkaisussa Schulman 2006.

- Parannetaan suunnittelijoiden ja suunnitelmaprosessiin osallistuvien ammattitaitoa *alueellisten* lumo-pellonlaitapäivien muodossa
- Alkupalvasta järjestettyjen Maatalousalueiden LUMO -neuvottelupäivien muuttaminen kaksipäiväisiksi tai eriyttämällä kahteen eri osaan. Toisena päivänä hallinnolliset asiat, toisena hyviä esimerkkejä lumo-projekteista ja suunnittelukäytännöistä ympäri Suomen
- Kehitetään niin suunnittelijoille kuin viljelijöille selkeää ja alueellista materiaalia esimerkiksi sopivien lumo-reunavyöhykkeiden osalta

6.5

Seurannan kehittäminen

Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun seuranta tulee kehittää. Seuranta tulisi sisällyttää yleissuunnittelumäärärahojen käytön raportoinnin yhteyteen. Loppuraportoinnin yhteydessä kunkin alueellisen ympäristökeskuksen tukitoteuma tulisi selvittää ja pohtia tämän pohjalta keinoja maanomistajien aktivoimisesta tukien hakuun. Seurantaan tulisi varata pieni siivu yleissuunnittelurahoista tai hankkia rahoitus muuta kautta. Seurantatietoja voitaisiin käyttää tehokkaasti hyödyksi myös alueellisessa tiedottamisessa.

Seurantaan varten suunnittelualueilta löydettyjen kohteiden esitystapa on yhtenäistettävä. Valmiissa suunnitelmapalkausissa tulee jatkossa yhtenäisesti esittää kuinka monta kappaletta ja hehtaaria suunnittelualueilta on löytynyt erilaisia monimuotoisuuskohteita (perinnebiotoopit, reunavyöhykkeet jne.). Myös kohteiden luokitteluun on saatava nykyistä selkeämmät ohjeet. Eri luontotyypin yhteenvedot tulee esittää esimerkiksi seuraavalla yhtenäisellä tavalla.

ELINYMPÄRISTÖTYPPI	KPL	HA
Perinnebiotooppi	5	88
Pellon metsäsaarekem reunavyöhyke	95	70
Vesiuoma pientareineen	12	45
Suojavyöhyke	20	70
Kosteikko	11	15
Piennar	12	12
Muu lumokohde (kujanteet, ruderaatti- ja paahdeympäristöt, maisemakohteet)	9	20
YHTEENSÄ	164	320

Tukisovelluksesta saatava tieto arviointi- ja tutkimuskäyttöön vaatii kehittämistä. Tämän arviointityön yhteydessä oli tarkoituksena arvioida yleissuunnittelualueella olevien ympäristötuen erityistukien sopimusmääriä ja niiden kehitystä. Tukisovelluksesta näitä tietoja ei kuitenkaan ole aivan kattavasti saatavilla. Sovelluksen lisätiedot kohdassa oleva 'sijainti yleissuunnittelualueella' ei ole luotettava ja voi sisältää tiedon myös sijainnista jollain muulla yleissuunnittelualueella, esimerkiksi suojavyöhykkeiden yleissuunnittelualueella (Karja 2004). Mikäli luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun todellista toteutumaa haluttaisiin tarkkailla, tulisi tukisovelluksen 'yleissuunnittelualueella' sijainti kohtaa tarkentaa ja käydä läpi varsinkin vuosien 2002-2003 kohdalla olevien merkintöjen oikeellisuudet.

Yleissuunnittelun toimenpiteiden onnistumista ja tehokkuutta olisi hyvä selvittää myös maanomistajien näkemänä. Tutkimusta viljelijöiden suhtautumisesta luonnon monimuotoisuuden hoitoon sekä suunnittelu toimivuuteen tarvitaan lisää. Tutki-

mus voi kohdistua niin laajempiin suunnittelumetodologisiin kysymyksiin kuin alueellisella tasolla palautteen keräämiseen suunnittelualueen viljelijöiltä esimerkiksi maastotyökarttojen esittelytilaisuuksien yhteydessä.

- Löytyneiden kohteiden yhteenvetotiedot yhdenmukaistettava.
- Yleissuunnittelualueiden hoidon toteutumisen raportointia kehitetään. Loppuraportoinnin yhteydessä kunkin alueellisen ympäristökeskuksen tukitoiteuma selvitetään ja pohditaan tämän pohjalta suunnitelman toteutumisen tehostamiskeinoja
- Seurantatilastojen popularisointia enemmän ja hyvien esimerkkikohteiden esiin nostamista julkiseen keskusteluun

7 Johtopäätökset

Yleissuunnittelu toimintatapana mahdollistaa joustavan liikkumisen maatalo- ja aluetason välillä. Juuri tässä ominaisuudessa piilevät yleissuunnittelun mahdollisuudet. Se vastaa suoraan maatalouden ympäristöongelman peruskysymykseen: kuinka rakentaa yhteys yksityisen ja kollektiivisen toiminnan välille. Yleissuunnittelu on avannut toimintamahdollisuuksia erityisesti vertikaalisesti (aluehallinto-paikallistaso), mutta parantanut myös horisontaalisen (hallinnon rajat ylittävän) yhteistyön toimintaedellytyksiä.

Arvioinnin perusteella yleissuunnittelu on tarjonnut lähtökohtia paikalliselle oppimiselle. Suunnittelun avulla yleiset ympäristötukiehdot on voitu kääntää paikalliseksi, helpommin ymmärrettäviksi ympäristöhoidon tavoitteiksi ja konkreettisiksi toimenpiteiksi maataloilla. Suunnittelu on lieventänyt kitkaa yleisten ympäristötukiehtojen ja paikallisuuden välillä. Se on muuntanut vaikeasti lähestyttävät *'biotooppituet'* esimerkkien ja maastokäyntien kautta konkreettisiksi hoitomahdollisuuksiksi ja kartoilla näkyviksi arvokohteiksi. Yleissuunnittelu on auttanut samanaikaisesti huomioimaan paikallisesti vaihtelevat luonnonolosuhteet sekä jossain määrin hyödyntämään viljelijöiden kokemuseräistä ja paikkakohtaista tietoa, joka keskeisesti määrittää heidän luontosuhdettaan (Kaljonen 2006). Suunnittelu on tuonut ympäristöviranomaiset pellon reunalle ja avannut viljelijöille suoran vaikuttamisväylän.

Vaikka yleissuunnittelu on tarjonnut lähtökohtia paikalliselle oppimiselle, tätä mahdollisuutta ei ole otettu täysimääräisesti käyttöön. Viljelijöille tarjotut osallistumismahdollisuudet ovat olleet melko rajalliset. Samoin esimerkiksi paikallisten kuntien maaseutuelinkeinoviranomaisten, luonnon tarkkailijoiden ja yhdistysten tietoa paikallisista olosuhteista voitaisiin hyödyntää huomattavasti laajemmin, ja näin parantaa suunnittelun kustannustehokkuutta. Yleissuunnitelmat on nähty ennen kaikkea erityistukien markkinointivälineenä ja niiden suhde muihin alueella meneillään oleviin suunnitteluprosesseihin on jäänyt paikoin irralliseksi. Kartoitettuja kohteita on ollut vaikea saada hoidon piiriin.

Arvioinnin mukaan yleissuunnittelusta saatavat suurimmat hyödyt liittyvät herätelyyn ja yhteistyömuotojen kehittämiseen. Näiden hyötyjen maksimointi on suoraan yhteydessä suunnittelutapaan ja sen soveltuvuudessa paikallisiin olosuhteisiin. Arviointitulosten mukaan yleissuunnittelussa on havaittavissa selvä jännite, joka juontuu seuraavista valintatilanteista:

- Millä tarkkuudella inventointi (kohdekohtainen ja lajistollinen) tehdään
- Mikä on tilakohtaisen neuvonnan rooli
- Miten pitkälle ympäristötukiehdot määrittelevät suunnittelua ja kohteiden valintaa
- Miten integroida laajempi näkemys maaseudun kehittämisestä osaksi luonnon monimuotoisuuden hoitoa

Rajanvetoa näiden tekijöiden välillä käydään koko ajan yleissuunnittelun yhteydessä. Eri alueiden välillä on eroja siinä, miten tämä jännite on ratkaistu. Eri tekijöiden painotus johtaa erinäköisiin suunnitelmiin, maastotyökäytäntöihin ja lopputuloksiin. Yleissuunnittelu on paikoin nähty biologisen tiedon keruukanavana, kun taas joillakin toisilla alueilla suunnittelussa on painotettu enemmän viljelijälähtöisyyttä, neuvontaa ja paikallislähtöistä maaseudun kehittämistä (ks. Laatikot 1-5).

Herättelyn kannalta viljelijälähtöinen ja neuvonnallinen ote on usein osoittautunut paremmaksi. Viljelijöiden mielenkiinnon herättäminen ympäristönsuojeluhankkeisiin vaatii aikaa. Tähän mennessä suunnitelmien jatkohoitoon on panostettu aivan liian vähän. Täydentävä neuvonta, kohtuuhintaisten hoitosuunnitelmien laatiminen tiloille ja suunnitelman elossa pitäminen vaatii jatkossa suurta huomiota. Sopimuksia ei synny pelkästään yleissuunnittelun tuloksena. Kriittisin vaihe sopimusten synnyn kannalta ovat muutamat suunnitelman jälkeiset vuodet. Hoitotoimenpiteisiin ryhtyminen ei ole yksistään maanomistajan aktiivisuuden varassa, vaan suuri rooli on neuvonnalla, alueellisilla hankkeilla, onnistuneilla esimerkeillä ja projekteilla sekä toimijoiden välisellä hedelmällisellä yhteistyöllä. Tämä vaatii paikallista aktiivisuutta, kannustusta ja panostusta viranomaisten puolelta. Yhteistyö, tehokkaat jälkimarkkinointikampanjat sekä käytännön suunnitteluapu ja jopa työllistämiprojektit ovat tämän arvioinnin mukaan toimintatapoja, jotka ovat hyvin tukeneet yleissuunnittelussa löydettyjen kohteiden hoitoon saattamista.

Hyviin tuloksiin pääseminen vaatii työtä ja voimavaroja. Onnistuminen vaatii myös oikeanlaisen aluevalinnan. Arvioinnin mukaan ekologisia verkostojen rakentamistavoitteessa on osittain epäonnistuttu. Käytännössä ekologisten verkostojen muodostuminen on hankalaa muun muassa erityistukien vapaaehtoisuuden, maanomistusolojen, karjatalouden alueellisen jakautumisen ja maisemarakenteen yksipuolistumisen vuoksi. Suunnittelualueiden kokoa tulisi jatkossa kasvattaa siellä, missä maisemarakenne sen sallii. Yleissuunnittelun tarkoituksena ei ole kartoittaa jokaista pellonpiennarta, vaan se on kylä- ja tilakohtaisten suunnitelmien tehtävä. Yleissuunnittelun tulisi jatkossa olla yhä enemmän maisema- ja alue-ekologinen kartoitustyö, jossa etsitään mahdollisimman tarkasti ekologisesti merkittävät tukikohteet. Yleissuunnittelun rooli on nimenomaan ohjaava ja neuvonnallisuutensa vuoksi tukien hakuun ja maatalouden luonnon monimuotoisuuskysymyksiin herättelevä. Suunnittelua tulisi myös keskittää sellaisille alueille, joilla maatalouden rakenne ja tuotantomuodot mahdollistavat kohteiden hoidon. Myös suojavyöhyke-, kosteikko- ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmia tulisi yhdistää aina kun se on mahdollista. Yleissuunnittelu on nivottava kiinteäksi osaksi muuta luonnon monimuotoisuuden hyväksi tehtävää toimintaa.

Yrityksistä huolimatta, Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman monimuotoisuuden edistämistoimenpiteet ovat jääneet melko vaatimattomiksi (MMM 2006c). Yleissuunnittelun rooli maatalouden erityistukien toimeenpanon tehostajana on jatkossa siis yhä tärkeämpi. Luonnon monimuotoisuuden hoitoa tukevia neuvontahankkeita ja projekteja tulee jatkossa myös rahoittaa entistä enemmän maaseudun kehittämishankkeiden kautta. Luonnon monimuotoisuuden hoito on mitä suuremmissa määrin maaseudun elinvoimaisuuden tukemista.

Kirjallisuus

- Aakkula, J., Jokinen, P., Kaljonen, M. & Kröger, L. (2006). Maatalouden ympäristöpolitiikan skaalat ja oppiminen. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen selvityksiä 127. Vammalan Kirjapaino Oy. <http://www.mtt.fi/mtts/pdf/mtts127.pdf>
- Aakkula, J., Lankoski, J. & Miettinen, A. (2004). Maatalouspolitiikan ja biodiversiteetin suhde. Teoksessa: Tiainen J., Kuussaari, M., Laurila, I. P & Toivonen, T. (toim.). Elämää pellossa – Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus. Edita Publishing Oy, Helsinki. ss. 301-312.
- Erkkilä, E. (2004). Suojavyöhykkeiden täsmämarkkinointi ja paikkatieto markkinoinnin apuvälineenä. Uudenmaan ympäristökeskus - Monisteita 147.
- Franzén, J. & Lehtomaa, L. (2005). Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja hoito - näkökulmia yrittäjyyteen. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen monistesarja 11/2005.
- Hajer, M. (2003) Policy without Polity. Policy Analysis and the Institutional Void, *Policy Sciences*, 36, ss. 175-195.
- Heikkilä, M. (toim.) (2002) Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitteluopas. YM, MMM, Maa- ja kotitalousnaiset. Suomen ympäristö 591. Sinari Oy, Vantaa.
- Henttonen, T. 2006. Puumalan Muuramäen maiseman ja luonnon monimuotoisuuden hoitosuunnitelma. Etelä-Savon ympäristökeskuksen monisteita 68. Mikkeli.
- Herzon, I & Mikk, M. (2007). Farmers' perceptions of biodiversity and their willingness to enhance it through agri-environment schemes: a comparative study from Estonia and Finland. *Journal for Nature Conservation* 15: 10-25.
- Hiedanpää, J. (2002) European-wide conservation versus local well-being: the reception of Nature 2000 reserve network in Karvia, SW Finland, *Landscape and Urban Planning*, 61, ss. 113-123.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (1980). Teemahaastattelu. Gaudeamus, Helsinki.
- Härjämäki, K. & Pakkanen, T. (2006). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Vehmaa ja Taivassalo. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen monistesarja 3/2006. Karhukopio Oy, Turku 2006
- Härjämäki, K. & Pakkanen, T. (2007). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Perniö. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja XX/2007. Painossa.
- Ikonen, I., Hagelberg, E., Lammi, A., Lundström, E., Seppälä, O. ja Särämäntö, P. (2006). Halikonjoen luonnonhoidon yleissuunnitelma. Lounais-Suomen ympäristökeskus, Suomen ympäristö 36. Kirjapaino Astro Oy, Turku 2006.
- Juntti, M. & Potter C. (2002) Interpreting and re-interpreting agri-environmental policy: Communication, trust and knowledge in the implementation process, *Sociologia Ruralis* 42, ss. 215-232.
- Kaljonen, M. (2003). Ympäristöpolitiikka pellon laidalla. Tapaustutkimus suojavyöhykesuunnittelun käytännöistä. *Alue & Ympäristö*, 2, ss. 33-44.
- Kaljonen, M. (2006) Co-construction of agency and environmental management. The case of agri-environmental policy implementation at Finnish farms, *Journal of Rural Studies*, 22, ss. 205-216.
- Kaljonen, M. (2007). Bringing back the lost biotopes. The practice of regional biodiversity management planning in Finland. Käsikirjoitus. Lähetetty arvioitavaksi *Journal of Environmental Policy and Planning* -lehteen.
- Karja, M. (2004). Perinnebiotooppien hoidon, luonnon monimuotoisuuden edistämisen ja maiseman kehittämisen ja hoidon toteutuminen 1995-2003. Maa- ja metsätalousministeriö 2004.
- Karhunen, A. (2007a). Maatalousalueiden kosteikkojen ja suojavyöhykkeiden yleissuunnitelma, Kisko. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 6, 42 s.
- Karhunen, A. (2007b). Maatalousalueiden monivaikutteisten kosteikkojen yleissuunnitteluopas – ohjeita suunnittelijoille. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen raportteja XX/2007. Painossa.
- Koikkalainen, K. & Lankoski, J. (2004). Maatalouden ympäristötuen taloudellinen merkitys tukialueittain ja tuotantosuunnittain vuosina 2000 ja 2001. Teoksessa: Turtola, E. ja Lemola, R. (toim.). Maatalouden ympäristötuen seuranta MYTVAS 2. osahankkeiden 2-7 väliraportit 2000-2003. Maa- ja elintarviketalous 59. Dark Oy, Jokioinen.
- Koistinen, A. (2004). Suojavyöhykkeiden markkinointihanke Ridasjärven valuma-alueella Hyvinkäällä ja Hausjärvellä. Uudenmaan ympäristökeskus - Monisteita 142. 30 s. Uudenmaan ympäristökeskuksen monistamo 2004.
- Kuussaari, M., Tiainen, J., Helenius, J., Hietala-Koivu, R., Heliölä, J. (eds.) (2004). Maatalouden ympäristötuen merkitys luonnon monimuotoisuudelle ja maisemalle. Suomen ympäristö 709. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Lapin ympäristökeskus (2007). Perinnebiotoopit Lapin voimavarana -hankkeen internetsivut: <http://www.environment.fi/default.asp?node=11257&lan=fi> Linkki tarkastettu 15.2.2007.
- Lehtomaa, L. (2002). Varsinais-Suomen perinnemaisemat - Egentliga Finlands vårdbiotoper. Alueelliset ympäristöjulkaisut 160. 429 s. Oy Edita Ab, Turku.
- Lehtonen, H. & Pyykkönen, P. (2004). Maatalouden rakennekehitysnäkymät vuoteen 2003. MTT:n selvityksiä 100. 40 s.
- Lundström, E., Hagelberg, E. & Härjämäki, K. (2006). Nummi-Pusulan maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma: Pohjoisosa. Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistyksen julkaisusarja LUOKO 1/2006. Kaarina 2006.

- Luoto, M., Kuussaari, M., Rita, H., Salminen, J. & von Bonsdorff, T. (2001) Determinants of distribution and abundance in the clouded apollo butterfly: a landscape ecological approach. *Ecography*, 24, pp. 601-617.
- Luoto, M., Kuussaari, M. & Toivonen T. (2004). Maisemarakenteen merkitys luonnon monimuotoisuudelle – Teoksessa: Tiainen J., Kuussaari, M., Laurila, I. P & Toivonen, T. (toim.). Elämää pellossa – Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus. Edita Publishing Oy, Helsinki. ss. 26-40.
- Metsola, M. & Sieviläinen, M. (2005). Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma: Sotkuma-Sola, Heinävaara-Selkie, Raatevaara-Hyypiä ja Huhtilampi. Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen monisteita 49. 75 s. Joensuu 2005.
- Mickwitz, P. (2006). Environmental Policy Evaluation: Concepts and Practice. Commentations Scientiarum socialium 66. Gummerus Oy, Vaajakoski.
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (1994). Ehdotus Suomen maatalouden ympäristöohjelmaksi 1995-1999. Työryhmämuistio 1994: 4, helsinki.
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (1999). Ehdotus maatalouden ympäristöohjelmaksi 2000-2006. Maa- ja metsätalousministeriön työryhmämuistio 1999:13. Helsinki.
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (2001). Maa- ja metsätalousministeriön luonnonvarstrategia – Uusiutuvien luonnonvarojen kestävä käyttö. MMM:n julkaisuja 8/2001. Painopörssi Oy, Helsinki.
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (2004). Horisontaalisen maaseudun kehittämissuunnitelman väliarviointi. Manner-Suomi. MMM:n julkaisuja 1/2004. Vammalan Kirjapaino Oy.
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (2006a). Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007-2013. Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahaston (maaseuturahaston) tuesta maaseudun kehittämiseen annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1698/2005 mukainen kansallinen strategiasuunnitelma. 3.8.2006 (täydennetty 8.2.2007).
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (2006b). Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma vuosille 2007-2013. Esitykset 3.8.2006, muutosehdotukset 15.12.2006.
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (2006c). Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma vuosille 2007-2013. Ennakoarviointi 31.3.2006.
- MMM, Maa- ja metsätalousministeriö (2007). Maatalouspolitiikan vaihtoehdot -työryhmän loppuraportti. Työryhmämuistio 2007:1.
- Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.)(2006). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, taloustutkimus (MTTL). Julkaisuja 106. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Pakkanen, T. & Jaakkola, M. (2003). Maatalous ja saaristomeri. Alueellisia ympäristöjulkaisuja 324. 83 s. Kirjapaino Astro Oy, Turku.
- Palviainen, S. (2004). Uusi sopimuksellisuus ympäristöpolitiikan välineenä. Toimintatutkimus ympäristöhallinnon ja maaseudun kohtaamisesta. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 70. 188 s. Joensuun yliopistopaino 2004.
- Penttilä, S. 2003. Suojavyöhykkeiden ja maisemanhoidon yleissuunnittelu Uudenmaan ympäristökeskuksen alueella. Uudenmaan ympäristökeskus - Monisteita 133. 40 s. Uudenmaan ympäristökeskuksen monistamo 2003.
- Pykälä, J. (2001). Perinteinen karjatalous luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä. Suomen ympäristö, luonto- ja luonnonvarat 495. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala 2001. 205 s.
- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (toim.). (2001). Suomen lajien uhanalaisuus 2001. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Salmela, K. (1999). Peltoalueiden vesiensuojellustien suojavyöhykkeiden yleissuunnitteluopas. Lounais-Suomen ympäristökeskus, alueellisia ympäristöjulkaisuja 6/99. Turku.
- Schulman, A., Heliölä, J. & Pykälä, J. (2006). Maatalouden ympäristötuen sopimusalueiden laatu ja hoidon toteutuminen - perinnebiotooppien hoidon ja luonnon monimuotoisuuden edistämisen erityistuet. Suomen ympäristö 3/2006. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Soini, K. & Aakkula, J. (2007). Framing the biodiversity of agricultural landscape: The essence of local conceptions and constructions, *Land Use Policy* 24, ss. 311–321.
- Soini, K. & Tuuri, H. (2000). Maatalouden ympäristötukijärjestelmän (1995-1999) toimeenpano. Maatalouden tutkimuskeskuksen julkaisuja. Sarja A 89. Maatalouden tutkimuskeskus, Jokioinen.
- Tiainen, J. (2004). Maatalousympäristön historia. – Teoksessa: Tiainen J., Kuussaari, M., Laurila, I. P. & Toivonen, T. (toim.). Elämää pellossa – Suomen maatalousympäristön monimuotoisuus. Edita Publishing Oy, Helsinki. ss. 26-40.
- Vainio, M., Kekäläinen, H., Alanen, A. & Pykälä, J. (2001). Suomen perinnebiotoopit. Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppuraportti. Suomen ympäristö 527. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Valtioneuvosto (2006). Valtioneuvoston periaatepäätös Suomen luonnon monimuotoisuuden ja kestävä käytön strategiasta vuosiksi 2006-2016. Luonnon puolesta ihmisen hyväksi. <http://www.valtioneuvosto.fi/toiminta/periaatepaatokset/periaatepaatos/fi.jsp?oid=179291> Linkkiin viitattu 1.3.2007.
- Yliskylä-Peuralahti, J. (2003). Biodiversity – a new spatial challenge for Finnish agri-environmental policies, *Journal of Rural Studies* 19, ss. 215-231.

Vuosina 2003-2006 julkaistuja yleissuunnitelmia

Huom. Lista ei ole täydellinen. Useat julkaisut ovat löydettävissä alla olevilla nimillä alueellisten ympäristökeskusten julkaisusarjoista myös sähköisenä.

LOUNAIS-SUOMI

- Lehtomaa, L. (2002). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma - Halikonjokilaakso. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 7/2002. 32 s.
- Karhunen, A. & Jaakkola, M. (2003). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Paattistenjoen alue Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 19/2003. 36 s.
- Pakkanen, T., Lammi, A. & Jaakkola, M. (2004). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Sauvo - Karuna. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 2/2004. 53 s.
- Kortesharju, M. & Karhunen, A. (2004). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Porin Ahlainen. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 10/2004. 56 s.
- Karhunen, A. (2005). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Kaulajoen alue. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 10/2005. 47 s.
- Kortesharju, M. & Karhunen, A. (2005). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma ja perinteisiä maatalousympäristöjä Merikarvia. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 5/2005. 76 s.
- Kaisajoki, K. & Karhunen, A. (2005). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Vampulan itäosa. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 12/2005. 52 s.
- Pakkanen, T. (2005). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Kemiön pohjoisosa - Översiktsplan för naturens mångfald i jordbruksområden Norra Kimito Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 3/2005. 57 s.
- Härjämäki, K. & Pakkanen, T. (2006) Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Vehmaa ja Taivassalo. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen moniste 3/2006. 103 s.
- Härjämäki, K. & Pakkanen, T. (2007). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Perniö. Painossa.
- Kortesharju, M. & Karhunen, A. (2007). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Siikainen. Painossa.

UUSIMAA

- Antman, A. & Seitapuro, H. (2005). Översiktsplanering av naturens mångfald i Pernå kyrkby. Uudenmaan ympäristökeskus - Monisteita 168. 38 s.
- Tarvainen, A. (2003). Lohjan lumoa maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Uudenmaan ympäristökeskus - Monisteita 137. 56 s.
- Tarvainen, A. (2005). Nummi-Pusulan lumoa - maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma: Eteläosa. Uudenmaan ympäristökeskus, Helsinki. Uudenmaan ympäristökeskus - Monisteita 166. 60 s.
- Lundström, E., Hagelberg, E. & Härjämäki, K. (2006). Nummi-Pusulan maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdisys ry:n julkaisusarja LUOKO. Julkaisuja 1/2006.

KAAKKOIS-SUOMI

- Pro Agria Kymenlaakso. (2004). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Salo-Miehikkälä. Pro Agria Kymenlaakson Maaseutukeskus. Moniste. 22 s.
- Pro Agria Etelä-Karjala. (2004). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Joutsenon Hyvättilä Nevälä - Leppälä. Pro Agria Etelä-Karjala. Moniste.
- Pro Agria Kymenlaakso. (2005). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Kitula - Kannusjärvi. Pro Agria Kymenlaakson Maaseutukeskus. Moniste. 34 s.
- Pro Agria Etelä-Karjala. (2005). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Parikkalan Kirjavalu ja Kesusmaa. Pro Agria Etelä-Karjala. Moniste. 27 s.

HÄME

- Hirvonen, A. (2003). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Asikkala: Pulkkila, Asikkala, Vähä-Äiniö, Pätiälä, Hillilä, Kurhila, Vähimaa ja Reivilä. Hämeen ympäristökeskuksen monistesarja 77/2003.
- Hirvonen, A. (2004). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma - Tammela. Mustialan - Portaan - Kaukolanharjun valtakunnallisesti arvokas maisema-alue. Hämeen ympäristökeskuksen monistesarja 88/2004.
- Hirvonen, A. (2005). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma - Sysmä. Hämeen ympäristökeskuksen monistesarja 104/2005.

PIRKANMAA

- Tolonen, S. (2003). Ritvalan, Nuutalan ja Ikkalan kylien luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Pirkanmaan ympäristökeskuksen monistesarja 31/2003. 41 s.
- Tolonen, S. (2004). Poikeluksen ja Parkkuun luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Pirkanmaan ympäristökeskuksen monistesarja 35/2004. 41 s.
- Lilja, U. (2005). Luonnon monimuotoisuus maatalousympäristössä. Yleissuunnitelma Tevaniemen ja Riititalan alueille 2005. Pirkanmaan ympäristökeskuksen monistesarja 38/2005. 55 s.
- Lilja, U. (2006). Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma - Pohjois-Pälkäne ja Epaala-Kuuliala. Pirkanmaan ympäristökeskuksen raportteja 2/2006. 40 s.

LÄNSI-SUOMI

- Järvinen, C. (2004). Översiktsplan för naturens mångfald inom jordbruket, Härkmeri. Maatalouden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Härkmeri. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen moniste 104/2004.

- Rapo, J. (2004). Maatalouden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Ylistaro. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen moniste 118/2004.
- Kullas, J. (2005). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Isokyrö. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen moniste 123/2005. 58 s.
- Rapo, J. & Kullas, J. (2005). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Toholampi. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen moniste 125/2005. 40 s.
- Kullas, J. (2006). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Veteli. Länsi-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 2/2006. 66 s.

KESKI-SUOMI

- Virola, T. (2004). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Saarijärven reitti. Keski-Suomen ympäristökeskuksen monistesarja 61. 38 s.
- Kareksela, S. (2005). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Kinnulan Muhola ja Urpila. Keski-Suomen ympäristökeskuksen moniste. 64 s.
- Horppila-Jämsä, L. (2005). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Äänekosken Honkola ja Koivisto. Keski-Suomen ympäristökeskuksen moniste 63/2005. 63 s.
- Yliniemi, I. (2006). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma - Jämsän Alhojärven alue. Keski-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 1/2006. 76 s.
- Yliniemi, I. (2006). Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma - Kuhmoisten Ruolahti ja Tehinniemi. Keski-Suomen ympäristökeskuksen raportteja 2/2006. 72 s.

ETELÄ-SAVO

- Ryhänen, S. (2003). Joroisten Kolman alueen luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Etelä-Savon ympäristökeskuksen monistesarja 54/2003.
- Hentinen, T. (2004). Rantasalmen Tuusmäen luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Etelä-Savon ympäristökeskuksen monistesarja 60/2004. 38 s.
- Hentinen, T. (2006). Ankeleelta Vehmaskylään Pieksänmaan Hällinmäen, Ankeleen, Kuosmalan, Väisälän, Montolan, Längelmäen ja Hurskaalan maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Etelä-Savon ympäristökeskuksen monistesarja 67/2006. 38 s.
- Hentinen, T. (2006). Puumalan Muoramäen maiseman ja luonnon monimuotoisuuden hoitosuunnitelma. Etelä-Savon ympäristökeskuksen monistesarja 68/2006. 15 s.

POHJOIS-KARJALA

- Vanhana, H. (2003). Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma - Kiteenlahti. Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen monisteita 35. 37 s.
- Metsola, M. & Sieviläinen, M. (2004). Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Rasimäki, Ylä-Valtimo, Ylikylä ja Karhunpää. Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen monisteita 39.
- Metsola, M. & Sieviläinen, M. (2005). Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma: Sotkuma-Sola, Heinävaara-Selkie, Raatevaara-Hyypiä ja Huhtilampi. Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksen monisteita 40.

POHJOIS-SAVO

- Savolainen, S. (2003). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma- Kiuruvesi, Koskenjoki Pohjois-Savon ympäristökeskuksen moniste 46. 43 s.
- Raatikainen, A. (2005). Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma - Maaninkajärven alue, Maaninka. Pohjois-Savon ympäristökeskuksen moniste 50/2005. 55 s.
- Raatikainen, A. (2006). Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma - Hernejärvi, Iisalmi. Pohjois-Savon ympäristökeskuksen raportteja 1/2006. 48 s.

POHJOIS-POHJANMAA

- Merilä, E. (2005). Koirantakkua ja karupäitä. Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Hailuodon maatalousympäristölle. Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksen moniste: 29. 91 s.
- Anttila, S. & Merilä, E. Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Limingan lakeus: Liminka, Lumijoki ja Oulunsalo. Ei vielä painettuna.

KAINUU

- Seitapuro, S. (2005). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Naapurivaara. Kainuun ympäristökeskuksen monistesarja 16/2005. 49 s.
- Lassila, A. & Helo, T. (2006). Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma Kajaanin Paltaniemi Kainuun ympäristökeskuksen raportteja 2/2006. 46 s.

LAPPI

- Juntunen, P. (2005). Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma, Kainuunkylä-Pekanpää, Ylitornio. Lapin ympäristökeskuksen monistesarja 57/2005. 54 s.
- Kyykkä, T. (2005). Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Kelloselkä-Aatsinki, Salla. Lapin ympäristökeskuksen monistesarja 60/25. 62 s.
- Väisänen, M. (2006). Maatalousympäristön luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelma. Juujärvi-Luusua, Kemijärvi. Lapin ympäristökeskuksen raportteja 3/2006. 60 s.

Maatalousalueiden LUMO-yleissuunnittelun vaikuttavuuden arviointi (YMPÄRISTÖHALLINTO JA SUUNNITTELIJAT)

Luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua (LUMO) on toteutettu pääsääntöisesti vuodesta 2003 alkaen. Sen tavoitteena on ollut tehostaa maatalouden ympäristötuen erityistukien toimeenpanoa ja lisätä niiden käyttöä tilatasolla. Maa- ja metsätalousministeriö haluaa nyt selvittää, kuinka hyvin yleissuunnittelu on saavuttanut sille asetetut tavoitteet. Vaikuttavuuden arviointityön laatijaksi valittiin Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan soveltavan biologian laitos yhteistyössä Suomen ympäristökeskuksen kanssa.

Tällä kyselyllä haluamme kerätä osallistujien kokemuksia suunnitteluprosessista arvioinnin käyttöön. Erityisesti pyrimme selvittämään, miten tehokas työkalu lumo-yleissuunnittelu on ollut maatalouden luonnon monimuotoisuuden edistäjänä. Tarkoituksena on saada kokonaisvaltainen arvio suunnittelun vaikuttavuudesta - niin maatalousympäristön monimuotoisuuden tilaan ja ylläpitoon kuin eri toimijoiden väliseen yhteistyöhön.

VASTAUSOHJEET

Jos olette olleet mukana laatimassa useita suunnitelmia, vastatkaa sen mukaan minkä näette olevan vallitseva käytäntö alueellanne. Valitkaa kuitenkin kysymyksessä 1 kaikki suunnitelmat, joissa olette olleet mukana.

Monissa kysymyksissä voitte valita useita sopivia vaihtoehtoja. Monivalinta onnistuu helposti pitämällä Ctrl-näppäintä pohjassa. Lomake on myös teknisesti hieman kankea, joten muista vierittää monivalinnan yhteydessä liukupalkki alas asti!

Vastaaminen kestää reilut 30 min. Toivomme teidän kuitenkin vastaavaan kysymykseen huolella, sillä vastauksienne avulla yleissuunnittelua ja sen toimeenpanoa kehitetään toimivampaan ja käytännönläheisempään suuntaan.

1. Minkä alueellisen ympäristökeskuksen toteuttamiin LUMO -yleissuunnitelmiin olette osallistuneet?

Merkitäkää kaikki mahdolliset alueet/suunnitelmat, joihin olette osallistuneet

jne.

Tässä kohdassa sai valita listasta kaikki ne suunnitelmat, joihin oli osallistunut

Jokin muu (esim. virkatyönä tai muulla kuin MMM:n rahoituksella yleissuunnitteluhjeistuksen mukaisesti tehdyt suunnitelmat)

2. Mitä tahoja olette edustaneet LUMO -yleissuunnittelussa?

(Ympäristökeskus - TE-keskus - Kunnan maaseutuelinkeinoviranomainen - Kunnan ympäristösihteeri - Tuottajajärjestö - ProAgria - Muu neuvontajärjestö)

Jokin muu, mikä?

Mikä on toimenkuvan (esim. maaseuturyhmän vetäjä, suunnittelija, maisemahoidon neuvoja)

3. LUMO -yleissuunnittelulla on pyritty vastaamaan luonnon monimuotoisuuden hoidossa ja maatalouden ympäristötuen toimeenpanossa vastaan tulleisiin ongelmiin. Miten hyvin yleissuunnittelulla on mielestänne pystytty vaikuttamaan seuraaviin asioihin?

	Suuri negatiivinen vaikutus	Lievä negatiivinen vaikutus	Ei positiivista eikä negatiivista vaikutusta	Lievä positiivinen vaikutus	Suuri positiivinen vaikutus	EN OSAA SANOA
Viljelijöiden tiedon lisäämiseen erityistukisopimuksista	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Erityistukisopimusten määrän lisääntymiseen	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Erityistukisopimusten kohdentamiseen arvokkaille alueille	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Uusien arvokkaiden perinnebiotooppikohteiden löytymiseen	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Perinnebiotooppien ym. lumokohteiden yleiseen tiedostamiseen	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Maatalouden arvostukseen paikallisten asukkaiden keskuudessa	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Viljelijöiden tiedon lisäämiseen luonnon monimuotoisuuden huomioimisessa omalla maatilalla	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Luonnon monimuotoisuuskohteiden hoidon laatuun maataloilla	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Maatilojen väliseen yhteistyöhön luonnon monimuotoisuuden hoidossa (esim. laiduneläinten tai laidunten vuokraus)	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Paikallistiedon hyödyntämiseen luonnon monimuotoisuuden hoidossa	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Erityisympäristötukiin liittyvän päätöksenteon sujuvuuteen hallinnossa	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Maatalous- ja ympäristöhallinnon välisen yhteistyön lisääntymiseen	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Ympäristöhallinnon ja neuvonnan väliseen yhteistyöhön	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Alue- ja kunnallishallinnon väliseen yhteistyöhön	☒	☒	☒	☒	☒	☒
Viljelijöiden ja muiden asukkaiden väliseen yhteistyöhön	☒	☒	☒	☒	☒	☒

4. Miten tärkeitä seuraavat tekijät ovat olleet suunnitelma-alueiden valinnassa?

	Ei lainkaan tärkeää	Ei juuri lainkaan tärkeää	Melko tärkeää	Erittäin tärkeää	EN OSAA SANOA
Alueen luontoarvot	☐	☐	☐	☐	☐
Alueen maisemalliset arvot	☐	☐	☐	☐	☐
Erityistukisopimusten vähäinen määrä alueella	☐	☐	☐	☐	☐
Pyrkimys maakunnalliseen vaihteluun (mahdollisimman erityyppiset suunnittelualueet eri vuosina)	☐	☐	☐	☐	☐
Paikallisten aktiivisuus maatalouden ympäristöasioissa	☐	☐	☐	☐	☐
Alueella käynnissä olevat muut suunnitelmat tai projektit	☐	☐	☐	☐	☐
Alueen maatalouden tuotantorakenne ja luonne	☐	☐	☐	☐	☐
Monipuolinen ennakkotieto alueelta	☐	☐	☐	☐	☐
Sattuma	☐	☐	☐	☐	☐

Muu, mikä?

5. Mikä seuraavista on mielestänne paras vaihtoehto LUMO -yleissuunnitelma-alueiden rajauksessa?

--Valitse tästä--

- 1) Ympäristöhallinto rajaa --> ohjausryhmä hyväksyy --> alue käydään läpi alkuperäisiä rajoja noudatellen
- 2) Ympäristöhallinto ja ohjausryhmä yhdessä sopivat rajauksesta --> alue käydään läpi rajausten mukaisesti
- 3) Ympäristöhallinto ja ohjausryhmä yhdessä sopivat rajauksesta --> rajaus saa siitä elää maastotöiden myötä
- 4) Jollain muulla tavalla, miten

6. Valitkaa oletteko käyttäneet suunnittelun apuna seuraavia aineistoja ja miten hyödyllisenä pidätte niitä?

	Ei ole käytetty, enkä pidä hyödyllisenä	Ei ole käytetty, mutta olisi hyödyllistä	On käytetty, mutta ei ollut hyödyllistä	On käytetty ja oli hyödyllistä	EN OSAA SANOA
Vanhat kartat	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedot luonnonsuojelualueista	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedot aiemmin inventoiduista perinnetuotoista	☐	☐	☐	☐	☐
Nykyiset erityistukikohteet	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedot valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedot kulttuurihistoriallisesti arvokkaista ympäristöistä	☐	☐	☐	☐	☐
Ilmakuvat	☐	☐	☐	☐	☐
Suojavyöhykkeiden yleissuunnitelmat	☐	☐	☐	☐	☐
Muut luonto- ja maisemaselvitykset (esim. kunta)	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedot muinaisjäänöksistä	☐	☐	☐	☐	☐
Kaavamerkinnot	☐	☐	☐	☐	☐
Paikallisten luontoharrastajien, kyläaktiivien, yhdistysten jne. tieto alueesta	☐	☐	☐	☐	☐
Metsäsuunnitelmat tai alueelliset metsäohjelmat	☐	☐	☐	☐	☐
Muu, mikä?					

7. Valitkaa oletteko käyttäneet suunnittelun apuna seuraavia aineistoja / inventointimenetelmiä ja miten hyödyllisenä pidätte niitä?

	Ei ole käytetty, enkä pidä hyödyllisenä	Ei ole käytetty, mutta olisi hyödyllistä	On käytetty, mutta ei ollut hyödyllistä	On käytetty ja oli hyödyllistä	EN OSAA SANOA
Kasvilajien inventointi	☐	☐	☐	☐	☐
Lintulajien inventointi	☐	☐	☐	☐	☐
Hyönteislajien inventointi	☐	☐	☐	☐	☐
Nisäkkäiden inventointi	☐	☐	☐	☐	☐
Viljelijöiden tiedot kohteen kasvi- ja eläinlajeista	☐	☐	☐	☐	☐
Viljelijöiden tiedot kohteen maankäytöstä	☐	☐	☐	☐	☐
Maaseutuelinkeinoviranomaisen tiedot kunnan viljelijöistä	☐	☐	☐	☐	☐
Paikallinen luontotieto	☐	☐	☐	☐	☐
Kiinteistörekisterin maanomistustiedot	☐	☐	☐	☐	☐
Muu, mikä?	<input type="text"/>				

8. Kuinka suuressa osassa suunnittelualueen tiloja olette käyneet paikan päällä tekemässä tilakohtaista neuvontatyötä ja inventointia? Ilmoittakaa vastauksenne prosentteina (%)

Kuinka suuressa osassa tiloista koko suunnittelualueelta teitte inventointityötä? (%)

Kuinka suuressa osassa inventoiduista kohteista teitte tilakohtaista neuvontatyötä? (%)

9. Valitkaa, millä tarkkuudella maastotyö tulisi mielestänne toteuttaa suunnittelun yhteydessä?

--Valitse tästä--

1) Tarkkaan tilakohtaiseen inventointiin perustuen
 2) Vain valikoidusti tilakäyntejä tehden
 3) Kartta- ja maastotarkasteluun perustuen, ilman tilakäyntejä

Jollain muulla tarkkuudella, miten?

10. Tulisiko yleissuunnitteluun mielestänne liittyä tilakohtaista neuvontaa?

--Valitse tästä--

- 1) Kyllä ehdottomasti
- 2) Kyllä valikoidusti
- 3) Ei muutama poikkeusta lukuunottamatta
- 4) Ei lainkaan
- 5) En osaa sanoa

11. Ottaisitteko seuraavat kohteet suunnitelmaan mukaan? Voitte myös alla perustella valintanne laajemmin ja pohtia mitä valintoja kohteen mukaan ottamiseen liittyy?

Vanhaa hakamaata on viljelijän mukaan laidunnettu 1970-luvulle asti. Avoimille niittykuvioille on istutettu kuusentaimia, mutta pieniltä laikuilta löytyy monia perinnebiotoopeilla huomionarvoista kasvilajia. Ottaisitteko kohteen mukaan?

--Valitse tästä--

(Kyllä, ehdottomasti - Kyllä, esimerkinomaisesti - En - En osaa sanoa)

Kyläkirkon vieressä on pusikoituvaa hylätty peltö, jolla kasvilajisto on melko vaatimatonta. Ottaisitteko kohteen mukaan?

--Valitse tästä--

(Kyllä, ehdottomasti - Kyllä, esimerkinomaisesti - En - En osaa sanoa)

Karjatilan isäntä haluaa suunnitelmaan mukaan reunametsän, jolla kasvaa järeä kuusikko ja mustikkatyypin kangasmetsää.

Alueella ei ole laidunnettu ainakaan 50 vuoteen. Eläimille kaivataan kesälaidunta. Ottaisitteko kohteen mukaan?

--Valitse tästä--

(Kyllä, ehdottomasti - Kyllä, esimerkinomaisesti - En - En osaa sanoa)

Keskellä peltöä on 0,04 hehtaarin saareke, jolla on kiviröykkiö, muutama kataja ja vanha lehdeskoivu. Ottaisitteko kohteen mukaan?

--Valitse tästä--

(Kyllä, ehdottomasti - Kyllä, esimerkinomaisesti - En - En osaa sanoa)

Valtatien lähellä on kilometrin pituinen pätkä leppää ja koivua kasvavaa järvenrantaa. Ottaisitteko kohteen mukaan?

--Valitse tästä--

(Kyllä, ehdottomasti - Kyllä, esimerkinomaisesti - En - En osaa sanoa)

Mikäli haluatte perustella jotain yllä valitsemianne vastauksia, tehkää se alla olevaan tilaan

12. Kenelle yleissuunnitteluun liittyvät tiedotteet / kutsut yleisötilaisuuksiin on lähetetty? Valittkaa ja merkitkää kaikki sopivat vaihtoehdot.

Suunnittelualueen maanviljelijät

- 1) Suunnittelualueen maanviljelijät
- 2) Alueen muut maanomistajat kuin maanviljelijät
- 3) Tiedotusvälineet
- 4) Ohjausryhmän jäsenet

Seuraaville muille tahoille:

13. Kenelle lopullinen suunnitelma on lähetetty? Valitkaa ja merkitkää kaikki toteutuneet vaihtoehdot.

- Suunnittelualueen maanviljelijät
- 1) Suunnittelualueen maanviljelijät
 - 2) Suunnittelualueen ulkopuolella, lähialueilla sijaitsevat karjatilat
 - 3) Alueen muut maanomistajat kuin maanviljelijät
 - 4) Kylätoimikunnat
 - 5) Paikallinen tuottajajärjestö
 - 6) Paikallinen ympäristönsuojeluyhdistys
 - 7) Paikallinen riistan- ja metsänhoitoyhdistys
 - 8) Kunnan maaseutuasiamies
 - 9) Kunnan ympäristösuojelsihtööri
 - 10) Muut kunnan viranomaiset
 - 11) Neuvontajärjestöt
 - 12) Maakuntaliitto
 - 13) Tiedotusvälineet

Seuraaville muille tahoille:

14. Arvioikaa seuraavassa miten aktiivisesti paikalliset toimijat ovat osallistuneet suunnitteluun

	Ei lainkaan	Ei juuri lainkaan	Melko aktiivisesti	Erittäin aktiivisesti	EN OSAA SANOA
Maanviljelijät	☐	☐	☐	☐	☐
Alueen muut maanomistajat kuin maanviljelijät	☐	☐	☐	☐	☐
Kylätoimikunnat	☐	☐	☐	☐	☐
Paikallinen tuottajajärjestö	☐	☐	☐	☐	☐
Paikallinen ympäristönsuojeluyhdistys	☐	☐	☐	☐	☐
Paikallinen riistan- ja metsänhoitoyhdistys	☐	☐	☐	☐	☐
Kunnan maaseutuelinkeinoviranomainen	☐	☐	☐	☐	☐
Kunnan ympäristösihtööri	☐	☐	☐	☐	☐
Muut kunnan viranomaiset	☐	☐	☐	☐	☐
Neuvontajärjestöt	☐	☐	☐	☐	☐
Alueellinen TE-keskus	☐	☐	☐	☐	☐

Mikä muut ja miten aktiivisesti?

15. Onko LUMO -yleissuunnittelun yhteydessä järjestetty osallistuminen (=tiedotus, yleisötilaisuudet ja tilakäynnit) ollut mielestänne riittävää?

--Valitse tästä--

(Liiallista-Hieman liiallista-Sopivaa- Hieman liian vähäistä- Aivan liian vähäistä)

16. Mitkä ovat olleet keskeisimpiä ongelmakohtia tai haasteita osallistumisessa ja miten osallistumista voitaisiin kehittää?

17. Millä tavoin yleissuunnitelmia on hyödynnetty?

Merkitkää kaikki alueellanne toteutuneet vaihtoehdot

Erityistukilausuntojen yhteydessä alueellisessa ympäristökeskuksessa

- 1) Erityistukilausuntojen yhteydessä alueellisessa ympäristökeskuksessa
- 2) Erityistukipäätösten antamisessa TE-keskuksessa
- 3) Tuettavien kohteiden priorisoinnissa
- 4) Lausunnon- ja päätöksentekovaiheen maastokäyntien määrän vähentämisessä
- 5) Tilakohtaisten hoitosuunnitelmien laadinnan tukena
- 6) Kaavoituksen apuna
- 7) Kunnan maaseutuelinkeinoviranomaisen neuvonnan tukena
- 8) Apuna kyläsuunnitelmien laadinnassa
- 9) Tilakohtaisen neuvonnan paremmassa kohdentamisessa

Muilla tavoin, miten

18. Onko LUMO –yleissuunnittelun yhteyteen järjestetty alueellanne seuranta (esim. tukihakemusten lisääntymisen suhteen suunnittelualueilla)?

--Valitse tästä--

(Kyllä - Ei - En osaa sanoa)

Jos kyllä, millä tavoin ja kenen toimesta seuranta on järjestetty? Mistä seurantaan on saatu rahoitusta?

19. Kuinka paljon työaikaä käytitte suunnitelman tekemiseen?

Arvioikaa seuraavassa suunnitteluun käytetty kokonaistyömäärä henkilötyökuukausina (htkk) sekä eri työvaiheiden prosentuaalinen osuus suunnittelun kokonaistyöajasta prosentteina (%)

Yhteensä (htkk)	<input type="text"/>
Esiselvitys %	<input type="text"/>
Maastotyö %	<input type="text"/>
Yleisötilaisuudet %	<input type="text"/>
Karttatyöskentely %	<input type="text"/>
Raportin kirjoittaminen %	<input type="text"/>

20. Kattoiko MMM:n rahoitus kokonaiskustannukset?

Jos vastasitte "Kyllä, lähes" tai "Ei", mistä saitte lisärahoitusta?

--Valitse tästä--
(Kyllä - Kyllä, lähes - Ei - EOS)

21. Oletteko käyttäneet työssänne ministeriöiden julkaisemaa LUMO -yleissuunnittelu-opasta (Heikkilä 2002)?

Mistä aiheista olisitte erityisesti toivoneet tarkempaa ohjeistusta?

--Valitse tästä--
(Kyllä, paljon - Kyllä, vähän - Ei lainkaan - EOS)

22. Millaisia yleissuunnitteluun ja kohteiden valintaan liittyviä tilaisuuksia olisi mielestänne tarvetta järjestää? (Nykyisen esim. LUMO-neuvottelupäivät SYKEssä tammikuussa)

23. Oletteko hyödyntäneet muualta saatuja kokemuksia luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelusta (esim. yhteiset maastopäivät ym. tiedonvaihto esimerkiksi eri alueiden kesken)

--Valitse tästä--
(Kyllä paljon - Kyllä vähän - Ei lainkaan - EOS)

24. Kun arvioitte suunnitelmien onnistuneisuutta, mitkä tekijät ovat keskeisimmin vaikuttaneet niiden onnistumiseen?

Onnistumiseen vaikuttaneet tekijät

Epäonnistumiseen vaikuttaneet tekijät

25. Miten tarpeelliseksi koette lumo-yleissuunnittelun kokonaisuudessaan?

--Valitse tästä--
(Aivan tarpeeton - Melko tarpeeton - Melko tarpeellinen - Hyvin tarpeellinen - EOS)

26. Tulisiko LUMO -yleissuunnitelmia tehdä myös tulevaisuudessa alueellanne?

--Valitse tästä--

(Kyllä, ehdottomasti - Kyllä, pienin varauksin - Ei lainkaan - EOS)

Nimetkää halutessanne suunnitelmaa vaativat alueet

A large empty text box with a scroll bar on the right side, intended for listing areas where LUMO general plans should be made in the future.

27. Jos sinulla olisi vuonna 2007 käytössä 20 000 euroa alueellanne toteuttavaan maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden hoidon edistämiseen, miten ja minkä tyyppisille alueille käyttäisit sen?

- Jatketaan entiseen malliin (ministeriö jakaa alueellisten ympäristökeskusten anomuksesta yleissuunnitteluvarat)
- Suunnataan varat suoraan neuvontaan. Rahoitus suunnattaisiin suoraan alueellisille neuvontajärjestöille korvamerkittynä, jolloin neuvontajärjestöjen tulisi omatoimisesti laatia luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmat sekä toteuttaa neuvontaa
- Jaetaan suunnittelumäärärahat yleisessä haussa

Oma ehdotuksesi varojen käyttötavoista?

A large empty text box with a scroll bar on the right side, intended for describing the use of funds for nature diversity maintenance.

28. Kommentteja kyselyyn ja yleissuunnitteluprosessiin liittyen:

Sana on vapaa:

A large empty text box with a scroll bar on the right side, intended for providing comments on the survey and planning process.

Tietojen lähetyks

Tyhjennä

Kiitos arvokkaista vastauksistasi!

Liite 2.

Vuosi	Alueellinen ympäristökeskus	Suunnitelma	Suunnitelma-alue (ha)	Vastuullinen tekijä	Kohteita (kpl)	Kohteita (ha)	Myönnetty rahoitus	Huomioita
2003	Etelä-Savo	Joroinen, Kolma	3280	Ympäristökeskus	60		14500	
2004	Etelä-Savo	Rantasalmi, Tuusmäki	4550	Ympäristökeskus	40	40	24000	
2005	Etelä-Savo	Pieksänmaa, Ankeleelta Vehmaskylään	20000	Ympäristökeskus	36	26	22500	Arvokas maisema-alue
2005	Etelä-Savo	Puumalan Muuramäki	76	Ympäristökeskus			MUU	Arvokas maisema-alue
2003	Häme	Asikkala	5000	ProAgria	137	200	14500	
2004	Häme	Tammela, Mustiala -Porras-Kaukolanharju	5200	ProAgria		150	20000	Arvokas maisema-alue
2005	Häme	Sysmä, Etelä-Sysmä	10000	ProAgria	138	300	26500	
2003	Kaakkois-Suomi	Miehikkälä, Salo-Miehikkälä	1000	ProAgria	41	20	14500	
2004	Kaakkois-Suomi	Joutseno, Hyvättälä-Nevala-Leppälä	2000	ProAgria	40		17400	Arvokas maisema-alue
2005	Kaakkois-Suomi	Haminan kaupungin Kitula-Kannusjärvi	1500	ProAgria	40		11250	Arvokas maisema-alue
2005	Kaakkois-Suomi	Parikkalan Kirjavala ja Kesusmaa	2000	ProAgria	30		11250	
2003	Kainuu	EI SUUNNITELMAA					14500	
2004	Kainuu	Sotkamo, Naapurinvaara	2200	Ympäristökeskus	62		17500	Arvokas maisema-alue
2005	Kainuu	EI SUUNNITELMAA					17500	
2003	Keski-Suomi	Saarijärven reitti	3600	Ympäristökeskus	49	57	14500	Arvokas maisema-alue, Natura
2004	Keski-Suomi	Äänekoski, Honkola ja Koivisto	3600	Ympäristökeskus	68	47	24000	Arvokas maisema-alue
2005	Keski-Suomi	Kinnulan Muhola ja Urpila	3000	Ympäristökeskus	68	45	22500	Arvokas kulttuurimaisema-alue
2003	Lappi	EI SUUNNITELMAA					14500	
2004	Lappi	Ylitornio, Kainuunkylä-Pekinpää	2420	Ympäristökeskus	86		23500	Arvokas maisema-alue, Natura
2005	Lappi	Sallan Kelloselkä-Aatsinki	2450	Ympäristökeskus	78		17000	
2002	Lounais-Suomi	Halikonjokilaakso	2350	Ympäristökeskus	69	246		Arvokas maisema-alue
2003	Lounais-Suomi	Paattistenjoen alue	3400	Ympäristökeskus	45		7250	Arvokas maisema-alue
2003	Lounais-Suomi	Sauvo-Karuna	3500	Ympäristökeskus	75	323	7250	
2004	Lounais-Suomi	Kemiö	7800	Ympäristökeskus	161	225	10000	
2004	Lounais-Suomi	Merikarvia	400	Ympäristökeskus	83	165	10000	
2004	Lounais-Suomi	Ahlainen	3300	Ympäristökeskus	70	362	10000	
2005	Lounais-Suomi	Pöytyä, Kaulaoja	4000	Ympäristökeskus	148	130	MUU	
2005	Lounais-Suomi	Vampula	7500	Ympäristökeskus	64	120	8250	
2005	Lounais-Suomi	Vehmaa - Taivassalo	12000	Ympäristökeskus	195	450	8250	

2003	Länsi-Suomi	Härkmeri	1213	Ympäristökeskus	54	95	14500	Arvokas maisema-alue
2004	Länsi-Suomi	Ylistaro	4400	Ympäristökeskus		109	13500	Arvokas maisema-alue
2004	Länsi-Suomi	Toholampi	5480	Ympäristökeskus	36		13500	Arvokas maisema-alue, Natura
2005	Länsi-Suomi	Isokyrö	6000	Ympäristökeskus	47	70	19500	Arvokas maisema-alue
2003	Pirkanmaa	Valkeakoski, Ritvala, Nuutala, Ikkala	952	Ympäristökeskus	82	27	14500	
2004	Pirkanmaa	Kuru, Poikelus & Parkkuu	2310	Ympäristökeskus	80	62	24000	Arvokas maisema-alue
2005	Pirkanmaa	Ikaalisten Tevantiemen-Riitilän alue	2750	Ympäristökeskus	103	95	22500	
2003	Pohjois-Karjala	Kiteenlahti	1957	Ympäristökeskus	43		14500	Arvokas maisema-alue
2004	Pohjois-Karjala	Valtimo, Nurmes, Rasinmäki Ylä-Valtimo ym.	7884	Ympäristökeskus	82	154	24000	
2005	Pohjois-Karjala	Polvijärvi, Joensuu Sotkuma, Sola ym.	10000	Ympäristökeskus	100	150	20500	Arvokas maisema-alue
2003	Pohjois-Pohjanmaa	EI SUUNNITELMAA					14500	
2004	Pohjois-Pohjanmaa	Hailuodon maatalousympäristö	20000	Konsulttiyritys			17500	Arvokas maisema-alue, Natura
2005	Pohjois-Pohjanmaa	Limingan lakeus: Liminka, Lumijoki, Oulunsalo	11000	Ympäristökeskus+konsultti			18000	Arvokas maisema-alue, Natura
2003	Pohjois-Savo	Kiuruvesi, Koskenjoki	1160	Ympäristökeskus	60	70	14500	Arvokas maisema-alue
2004	Pohjois-Savo	Maaninka, Maaninkajärven alue	8000	ProAgnia	95	180	24000	
2005	Pohjois-Savo	Iisalmi, Hernejärvi	3340	ProAgnia	177	141	22500	
2003	Uusimaa	Lohja	3400	ProAgnia	84	70	14500	
2004	Uusimaa	EI SUUNNITELMAA					27000	
2005	Uusimaa	Nummi-Pusula, eteläosat	3100	ProAgnia	48	132		
2005	Uusimaa	Pernaja	547	Ympäristökeskus	32		10000	
			209619		3006	4261	746400	

* Keskimääräinen suunnitteluala:

4660 ha

* Potentiaalisia ympäristötuen erityistukikohteita keskimäärin:

142 ha /suunnitteluala

Liite 3. Erityistukisopimusmäärien kehitys TE-keskuksittain.

TE-keskuksittain ja koko maa	1996	2000	2002	2006
Uudenmaan työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	25	32	14	32
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	28	30	40	112
Perinnebiotooppi, kpl	84	93	59	62
Sopimuksia yhteensä, kpl	137	155	113	206
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>1092</i>	<i>970</i>	<i>1236</i>	<i>1659</i>
Varsinais-Suomen työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl		6	48	91
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	12	43	87	260
Perinnebiotooppi, kpl	109	197	151	236
Sopimuksia yhteensä, kpl	121	246	286	587
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>1968</i>	<i>2422</i>	<i>3300</i>	<i>5573</i>
Satakunnan työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	17	36	41	64
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl		12	34	63
Perinnebiotooppi, kpl	62	118	81	109
Sopimuksia yhteensä, kpl	79	166	156	236
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>636</i>	<i>986</i>	<i>1425</i>	<i>1989</i>
Hämeen työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	5	17	22	37
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	4	11	8	19
Perinnebiotooppi, kpl	23	44	56	164
Sopimuksia yhteensä, kpl	32	72	86	220
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>179</i>	<i>826</i>	<i>1105</i>	<i>2381</i>
Pirkanmaan työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	17	39	25	56
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	16	38	39	61
Perinnebiotooppi, kpl	80	82	85	110
Sopimuksia yhteensä, kpl	113	159	149	227
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>526</i>	<i>645</i>	<i>867</i>	<i>1187</i>
Kaakkois-Suomen työvoima ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	46	107	75	103
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	12	29	44	146
Perinnebiotooppi, kpl	12	36	25	65
Sopimuksia yhteensä, kpl	70	172	144	314
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>155</i>	<i>493</i>	<i>434</i>	<i>949</i>
Etelä-Savon työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	13	91	76	114
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	8	8	34	82
Perinnebiotooppi, kpl	67	296	265	328
Sopimuksia yhteensä, kpl	88	395	375	524
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>469</i>	<i>3277</i>	<i>3531</i>	<i>4216</i>
Pohjois-Savon työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	17	38	31	62
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	18	47	62	220
Perinnebiotooppi, kpl	86	298	290	389
Sopimuksia yhteensä, kpl	121	383	383	671
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>656</i>	<i>2210</i>	<i>2386</i>	<i>3509</i>

Pohjois-Karjalan työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	13	16	18	45
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	9	6	8	52
Perinnebiotooppi, kpl	42	58	82	166
Sopimuksia yhteensä, kpl	64	80	108	263
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>168</i>	<i>230</i>	<i>440</i>	<i>1044</i>
Keski-Suomen työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	34	60	33	58
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	20	51	62	70
Perinnebiotooppi, kpl	109	111	92	85
Sopimuksia yhteensä, kpl	163	222	187	213
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>471</i>	<i>644</i>	<i>641</i>	<i>700</i>
Etelä-Pohjanmaan työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	16	19	24	62
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	29	50	36	83
Perinnebiotooppi, kpl	14	38	33	62
Sopimuksia yhteensä, kpl	59	107	93	207
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>116</i>	<i>209</i>	<i>228</i>	<i>554</i>
Pohjanmaan työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	9	12	28	28
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	12	15	20	40
Perinnebiotooppi, kpl	77	71	73	113
Sopimuksia yhteensä, kpl	98	98	121	181
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>533</i>	<i>340</i>	<i>1251</i>	<i>2114</i>
Pohjois-Pohjanmaan työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	112	215	114	150
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	23	86	45	65
Perinnebiotooppi, kpl	125	182	140	185
Sopimuksia yhteensä, kpl	260	483	299	400
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>1486</i>	<i>2520</i>	<i>2244</i>	<i>3719</i>
Kainuun työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	1	4	2	10
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	1	4	8	17
Perinnebiotooppi, kpl	46	73	76	96
Sopimuksia yhteensä, kpl	48	81	86	123
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>361</i>	<i>494</i>	<i>615</i>	<i>700</i>
Lapin työvoima- ja elinkeinokeskus				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	35	82	42	71
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	1	11	7	8
Perinnebiotooppi, kpl	33	67	71	112
Sopimuksia yhteensä, kpl	69	160	120	191
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä</i>	<i>530</i>	<i>962</i>	<i>1894</i>	<i>2638</i>
Koko maa yhteensä				
Maiseman kehittäminen ja hoito, kpl	360	774	593	983
Luonnon monimuotoisuuden edistäminen, kpl	193	441	534	1298
Perinnebiotooppi, kpl	969	1764	1579	2282
Sopimuksia yhteensä, kpl	1522	2979	2706	4563
<i>Sopimusten kattama pinta-ala yhteensä (hehtaaria)</i>	<i>9345</i>	<i>17226</i>	<i>21598</i>	<i>32934</i>

Liite 4. Yleissuunnittelun onnistumiseen tai epäonnistumiseen vaikuttavat tekijät toimijoiden näkemänä. Taulukossa suorat lainaukset eri toimijoiden kyselyvastauksista.

	Onnistumiseen vaikuttavat tekijät	Epäonnistumiseen vaikuttavat tekijät
Yhteistyö	Yhteistyö ohjausryhmän, paikallisten kyläyhdistysten ja viljelijöiden kanssa Paikallisen maaseutuelinkeinoviranomaisen aktiivisuus Tuottajajärjestön aktiivisuus Tuki kunnan puolelta Ohjausryhmän aktiivisuus Paikallisilta luontoharrastajilta saatu lisätieto kohteista	Riittämätön yhteistyö maaomistajien kanssa
Suunnittelija	Sosiaaliset taidot, pitää osata puhua ”viljelijöiden” kieltä ja muustakin kuin harvinaisista niittylajeista! Maataloustuntemusta oltava Suunnittelijan sitoutuminen ja innostus työhön Biologinen ammattitaito Pätevän suunnittelijan löytäminen on vaikeaa, meitä onnistui!	Ei ’kaupunkibiologeja’ maastoon
Suunnittelutapa	Avoimuus Yhteydenotot maanomistajiin Käytännönläheisyys Selkokielisyys Neuvonnallisuus ”Koputtaminen ennen sisäänastumista” Oikeanlainen tiedotus siitä, että tässä ei olla pakottamassa eikä sitouttamassa ”Alhaalta ylöspäin, avoin toimintatapa eli ensimmäisenä yhteydenotto maanomistajiin ja vasta sitten jalkautuminen kylälle” ”Historia kertoo, ei tämä ole lyhytjänteistä peliä”	”Tämä alue on pakko saada lumoon mukaan’, silloin on suunnitelma paras laittaa romukoppaan. ’Alun haparointi’ eli puutteellinen ymmärrys siitä mitä haetaan takaa ’Herrojen kujeita’?
Suunnittelu-alue	Kasvi- ja lintulajiston edustavuus, alueellinen monimuotoisuus Uusien perinnebiotooppikohteiden määrä Paljon karjatiloja Riittävän suurten kohteiden löytyminen	Väärin valittu alue Tehoviljelyalue Paljon vuokramaita suunnittelualueella Pienet rikkonaiset kohteet, ei järkevää ottaa hoidon piiriin ”Turhan tarkkaan kartoitettiin pieniä, vaatimattomia kohteita”
Kohderyhmä	Yhteistyö paikallisten kyläyhdistysten ja viljelijöiden kanssa Paikallista innostusta – työlle on tilaus Suoepa suhtautuminen monimuotoisuuskysymyksiin Maanomistajien oma innokkuus saada hoito käyntiin Viljelijät ovat itse parhaita tietolähteitä esim. maankäytön historian ja kohteiden sijainnin suhteen	Motivaation puute pikkunäpertelyä kohtaan Ajanpuute ”Maisematyöntekijöiden eläköityminen” Pessimistinen yleismieliala syrjäseuduilla Passiiviset viljelijät Parhaat kohteet sijaitsevat ei-viljelijöiden mailla ”Suunnitelma sinänsä voi olla hyvä, mutta jos sillä ei ole toteuttajia, niin onko sillä sitten suurempaa merkitystä”
Resurssit	Riittävästi aikaa viljelijöiden tapaamiseen Riittävästi aikaa lajistoinventointeihin Työajan oikea mitoitus aluerajaukseen nähden Useampi maastotyöntekijä samalle alueelle	Liian vähän aikaa tilakäynteihin Käytettävissä oleva suunnittelumäärärahan pienuus
Tiedotus	Yleisötilaisuudet ja karttojen esittely niissä esitteiden ja suunnitelmia laativien tahojen yhteystietojen jako maastossa Ollaan vihdoinkin päästy eroon kaikista Natura-peloista ja muusta epäluulosta luonnonhoitoa kohtaan! Tiedotustilaisuuksien hyvä markkinointi Tuottajajärjestö on myös hyvä kanava vaikuttaa suunnittelun tiedottamiseen alkuvaiheessa	Asiassa epäonnistutaan varmasti, jos tietoa pantataan ja ennakkoautisointi sekä tilaisuudet jätetään tekemättä Suunnittelun jälkeinen tiedotustoiminta jäänyt tekemättä

KUVAILELEHTI

Julkaisija	Suomen ympäristökeskus (SYKE)			Julkaisu-aika Maaliskuu 2007
Tekijä(t)	Kimmo Härjämäki ja Minna Kaljonen			
Julkaisun nimi	Niityltä kartalle ja käytäntöön - Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun vaikuttavuus			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Suomen ympäristökeskuksen raportteja 6/2007			
Julkaisun teema				
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut				
Tiivistelmä	<p>Maa- ja metsätalousministeriö on rahoittanut maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelua vuodesta 2003 lähtien 932 000 eurolla. Yleissuunnitelmia on tehty tänä aikana 43 kappaletta. Suunnittelun tavoitteena on ollut saattaa vapaaehtoisten ympäristötukien piiriin entistä suurempi osa maatalousalueiden monimuotoisuuskohteista. Osallistuvalla suunnittelulla on pyritty saamaan maanomistajat ja muut suunnittelualan toimijat vuorovaikutteiseen yhteistyöhön.</p> <p>Arvioinnissa tarkastelemme, miten yleissuunnittelu on tehostanut maatalouden ympäristötuen toimeenpanoa ja edistänyt luonnon monimuotoisuuden hoitoa maataloilla. Arvioimme suunnittelun onnistuneisuutta vertailemalla tehtyjä suunnitelmia ja analysoimalla eri alueilla vallitsevia suunnittelukäytäntöjä ja oppimisen prosesseja. Erityisesti tutustumme eri toimijoiden yhteistyömuotoihin ja erilaisten vaikutusketjujen mahdollisiin pitkäaikaisiin vaikutuksiin. Tutkimusaineisto koostuu suunnitelmajulkaisuista, kyselyistä, haastattelusta sekä erityistukisopimustilastoista.</p> <p>Yleissuunnittelu toimintatapana mahdollistaa joustavan liikkumisen maatalon ja aluetason välillä. Suunnittelu on tarjonnut lähtökohtia paikalliselle oppimiselle. Näin yleiset ympäristötukiehdot on voitu kääntää paikallisiksi, helpommin ymmärrettäviksi ympäristönhoidon tavoitteiksi ja konkreettisiksi toimenpiteiksi tilatasolla. Yleissuunnittelu on auttanut huomioimaan paikallisesti vaihtelevat luonnonolosuhteet sekä jossain määrin hyödyntämään viljelijöiden kokemuksesta ja paikkakohtaista tietoa. Esimerkiksi kuntien maaseutuelinkeinonviranomaisien tietoa voitaisiin hyödyntää nykyistä laajemmin. Suunnitelmat on nähty erityistukien markkinointivälineenä ja niiden suhde muihin alueella meneillään oleviin suunnitteluprosesseihin on jäänyt irralliseksi. Kartoitettuja kohteita on ollut vaikea saada hoidon piiriin.</p> <p>Arvioinnin mukaan suurimmat yleissuunnittelusta saatavat hyödyt liittyvät herättelyyn ja yhteistyömuotojen kehittämiseen. Hyötyjen maksimointi on suoraan yhteydessä suunnittelutapaan. Arviointitulosten mukaan yleissuunnittelussa on havaittavissa jännite seuraavien valintatilanteiden välillä: 1) millä tarkkuudella inventointi tehdään; 2) mikä on tilakohtaisen neuvonnan rooli; 3) miten pitkälle ympäristötukiehdot määrittelevät kohteiden valintaa; sekä 4) miten integroida laajempi näkemys maaseudun kehittämisestä osaksi luonnon monimuotoisuuden hoitoa. Eri tekijöiden painotus on johtanut erinäköisiin suunnitelmiin, maastotyökäytäntöihin ja lopputuloksiin. Herättelyn kannalta viljelijälähtöinen ja neuvonnallinen ote on osoittautunut tehokkaimmaksi. Suunnitelmien jatkohoittoon on panostettu aivan liian vähän. Arvioinnissa esitämme ehdotuksia jatkohoidon parantamiseksi.</p> <p>Ekologisten verkostojen rakentamistavoitteessa on osittain epäonnistuttu. Suunnittelualan kokoa tulisi jatkossa kasvattaa siellä, missä maisemarakenne sen sallii. Yleissuunnittelun tulee painottaa yhä enemmän maisema- ja alue-ekologiseen kartoitustyöhön, jossa etsitään mahdollisimman tarkasti ekologisesti merkittävät tukikohteet. Suunnittelua tulisi myös keskittää sellaisille alueille, joilla maatalouden rakenne ja tuotantomuodot mahdollistavat kohteiden hoidon. Suojavyöhyke-, kosteikko- ja luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmia tulisi yhdistää aina kun se on mahdollista. Yleissuunnittelu on myös nivottava kiinteäksi osaksi maaseudun kehittämisen hyväksi tehtävää toimintaa. Tämä on tulevaisuudessa yhä tärkeämpää, sillä luonnon monimuotoisuuden edistämistoimenpiteet ovat jääneet melko vaatimattomiksi uudessa Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmassa.</p>			
Asiasanat	luonnon monimuotoisuus, maatalous, ympäristötuki, osallistuva suunnittelu, arviointi			
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Maa- ja metsätalousministeriö			
	ISBN (nid.)	ISBN 978-952-11-2619-2 (PDF)	ISSN (pain.)	ISSN 1796-1726 (verkkoi.)
	Sivuja 97	Kieli Suomi	Luottamuksellisuus Julkinen	Hinta (sis.alv 8 %)
Julkaisun myynti/ jakaja	Suomen ympäristökeskus (SYKE), asiakaspalvelu, PL 140, 00251 Helsinki puh. 020 490 123, faksi 020 490 2190 e-mail: neuvonta.syke@ymparisto.fi			
Julkaisun kustantaja	Suomen ympäristökeskus (SYKE) Mechelininkatu 34a, PL 140, 00251 Helsinki			
Painopaikka ja -aika				

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Finlands miljöcentral (SYKE)			Datum Mars 2007
Författare	Kimmo Härjämäki och Minna Kaljonen			
Publikationens titel	Niityltä kartalle ja käytäntöön - Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun vaikuttavuus (Från äng till karta och praktik - Effektiviteten av naturens mångfaldsöversiktsplanering i odlingslandskapet)			
Publikationsserie och nummer	Suomen ympäristökeskuksen raportteja 6/2007			
Publikationens tema				
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt				
Sammandrag	<p>Jord- och skogsbruksministeriet har finansierat naturens översiktsplaner fr.o.m. år 2003 med 932 000 euro. Det har gjorts 43 översiktplaner under åren 2003-2005. Planeringens mål har varit att förbättra jordbrukarnas förutsättningar att främja naturens mångfald på sin gård och att ansöka stöd för det genom miljöstödsystemets miljöspecialstöd. Ett syfte har också varit att förbättra lokala funktionärers deltagningsmöjligheter genom en engagerande planeringsmetod.</p> <p>I evalueringen undersöker vi om planeringen har förbättrat utförandet av miljöstödsystemet och om det har främjat skötseln av naturens mångfaldsobjekt på gårdarna. Vi utredar om planeringen har varit lyckad. Det här undersökte vi genom att bekanta oss med planeringpublikationer och genom att jämföra olika planeringsmetoder och inlärningsprocesser. I synnerhet kommer vi att fästa avseende vid olika möjligheter att förbättra och utveckla samverkan mellan olika funktionärer. Utredningens undersökningsmaterial är en kombination av frågeformulär, intervjuer och kontraktstatistik av miljöstöds miljöspecialstödatgärder.</p> <p>Översiktsplanering som metod gör det möjligt att iakta funktioner mellan gård- och regionalnivå. Det ser ut att planeringen har erbjudit premisser för lokal inläring. Med hjälp av planeringen har det varit möjligt att "tolka" svåra stödvillkor och frågemaal angående naturens mångfald till jordbrukare. Planeringen har hjälpt att ta hänsyn till de lokalt varierande naturförhållandena och markägarnas egna kunskaper och historiska vetande. Landbygdssekreterarnas vetande borde utnyttja mer än hittills. Planeringen har sett särskilt ut som ett bra marknadsinstrument av miljöstöds miljöspecialåtgärder. Planeringarnas kontakter till andra projekt i området har dock varit få. Kartlagda mångfaldsobjekt har för sällan fått miljöstöds miljöspecialstödskontrakt. Den största nyttan av översiktsplaneringen riktats mot "uppväckningen" av mångfaldsfrågor och miljöstödsens möjligheter. Samverkningens utveckling kan också ses som en bra resultat av planeringen. Planeringsmetodens grepp är mycket betydelsefull. Enligt utredningen finns det en spänning mellan olika urvalssituationer: 1) på vilken noggrannhet kommer inventeringen att genomföras 2) hur viktig är rådgivningens roll på gårdarna 3) vilken är miljöstödbetingelsernas roll i urvalet och planeringen av mångfaldsobjekt och 4) hur koppla ihop det mera helhetsbetonade behovet att utveckla landbygdsområdena. Hur de här faktorer har betonats, har lett till olika planer, olika vanor att utföra kartläggningar och därmed till olika resultat. De bästa resultaten har uppnåtts genom att möta bonden och genom en bra rådgivning. Tiden efter planeringsprocessen är viktig. Hittills har satsningarna på uppföljningen varit helt otillräckligt. I den här utredningen kommer vi att ge några förslag hur uppföljningen av översiktsplanerna kan förbättras.</p> <p>I planeringen har det misslyckats att utforma ekologiska nätverk. Det skulle vara också nyttigt att använda större planeringsområden om landskapets struktur är lämplig för det. Planeringens huvudsak borde i framtiden vara en helhetsplanering av jordbruksmiljön. Det är även viktigt att rikta planeringen till områden där landbygdsens förutsättningar är praktiska för främjande av odlingsmiljöns mångfald. Viktigt är också att koppla ihop översiktplaneringen av mångfaldsobjekt, skyddzoner och våtmarker i alla situationer då det är möjligt. I framtiden är viktigt att koppla ihop översiktplaneringen med landbygdsens utvecklingsmålsättningar – särskilt nu i början av den nya miljöstödsperioden då de landskapsvårdsmässiga åtgärderna ser ut att bli otillräckliga.</p>			
Nyckelord	naturens mångfald, landsbygdsnäring, miljöstöd, engagerad planering, evaluering			
Finansiär/ uppdragsgivare	Jord- och skogsbruksministeriet			
	ISBN (hft.)	ISBN 978-952-11-2619-2 (PDF)	ISSN (print)	ISSN 1796-1726 (online)
	Sidantal 97	Språk Finska	Offentlighet Offentlig	Pris (inneh. moms 8 %)
Beställningar/ distribution	Finlands miljöcentral, Kundservice E-post: neuvonta.syke@ymparisto.fi Tel. +358 20 690 183, Fax +358 20 490 2190			
Förläggare	Finlands miljöcentral, PB 140, 00251 Helsingfors, Finland			
Tryckeri/tryckningsort och -år				

DOCUMENTATION PAGE

<i>Publisher</i>	Finnish Environment Institute (SYKE)			<i>Date</i> March 2007
<i>Author(s)</i>	Kimmo Härjämäki and Minna Kaljonen			
<i>Title of publication</i>	Niityltä kartalle ja käytäntöön - Maatalousalueiden luonnon monimuotoisuuden yleissuunnittelun vaikuttavuus (From meadows to a map and then to practice - Impacts of regional planning for biodiversity in agricultural landscapes in Finl)			
<i>Publication series and number</i>	Suomen ympäristökeskuksen raportteja 6/2007			
<i>Theme of publication</i>				
<i>Parts of publication/ other project publications</i>				
<i>Abstract</i>	<p>The Ministry of Agriculture and Forestry of Finland has paid 932 000 € since 2003 for carrying out regional planning for biodiversity in agricultural landscapes. All together 43 plans have been carried out. The goal of the regional planning is to increase participation of farmers in the agri-environment scheme (AES) specially designed for biodiversity enhancement. The planning further aims at developing more efficient collaboration between various actors in implementation of the agri-environment programme (AEP).</p> <p>In this evaluation we ask how regional planning for biodiversity enhanced implementation of the AES and management of biodiversity on farms. We evaluate the planning success by comparing the ways planning was carried out and learning processes involved in different regions. We pay special attention to co-operation of different actors and identification of the long-term impact-chains. The empirical data consist of the published regional plans, a special survey and case-study interviews, and the statistics records on the contracts under the AEP.</p> <p>Regional planning for biodiversity enables flexible movement between the farm and regional level. According to our results, regional planning facilitated local learning. With the help of planning legal conditions of the AEP could be interpreted into locally meaningful goals and specific actions on farms. At the same time, regional planning was able to take into account specific local environment as well as benefit from farmers' practical and site-specific knowledge, which is central to their relationship with nature. Possibilities for local learning, however, were not exploited in full. Also local knowledge of municipal rural officials could have been exploited more productively. The regional planning for biodiversity was seen, above all, as a mean for marketing the AES devoted to biodiversity protection, and it was not linked to other existing regional plans or rural development actions. It proved difficult to involve farmers into signing new contracts under the AEP to new sites.</p> <p>According to the evaluation results, the most important output of the regional planning for biodiversity related to increased awareness and enhanced co-operation. Maximizing these outputs is directly linked to the planning practices. Clear tensions between the following choices under the planning process were noticed: 1) level of accuracy of the field inventories, 2) role of on-farm extension, 3) role of the AES requirements in selection potential sites, and 4) integration of biodiversity management into rural development. The ways in which the choices on the above aspects were made led to the different types of planning processes and their outcomes. The best results in increasing awareness of biodiversity management were obtained with the bottom up approach, which emphasizes the role of extension in planning. Far too little emphasis was put on the follow-up process once the planning was done. In the evaluation we propose several ways for improving implementation of the plans.</p> <p>According to the evaluation, the regional planning for biodiversity failed in its aim of creating ecological networks. The scope of the regional planning should be increased in areas where the landscape structure allows it, and concentrated in regions, where the structure of agricultural production facilitates further management of the sites. Also the regional planning for biodiversity, riparian zones, and wetlands should be merged whenever possible. Finally, the regional planning for biodiversity should be closely integrated into other activities under the rural development process. This will be more and more important because practical measures for enhancing biodiversity under the new horizontal rural development programme remained rather limited.</p>			
<i>Keywords</i>	biodiversity, agriculture, agri-environmental policy, collaborative planning, evaluati			
<i>Financier/ commissioner</i>	Ministry of Agriculture and Forestry			
	ISBN (pbk.)	ISBN 978-952-11-2619-2 (PDF)	ISSN (print)	ISSN 1796-1726 (online)
	No. of pages 97	Language Finnish	Restrictions Public	Price (incl. tax 8 %)
<i>For sale at/ distributor</i>	Finnish Environment Institute, Custom service, P.O. Box 140, FIN-00251 Helsinki, Finland Tel. +358 20 490 123, Fax +358 20 490 2190 e-mail: neuvonta.syke@ymparisto.fi			
<i>Financier of publication</i>	Finnish Environment Institute, P.O.Box 140, FIN-00251 Helsinki, Finland			
<i>Printing place and year</i>				

ISBN 978-952-11-2619-2 (PDF)

ISSN 1796-1726 (verkkoj.)